



Jaarverslag 2015

Samen voor een mooi en duurzaam Drenthe.

Natuur en Milieufederatie Drenthe
Hertenkamp 6
9401 HL ASSEN
www.nmfdrenthe.nl
telefoon: 0592-311150



Inhoudsopgave

1.	Inleiding.....	3
2.	Terugblik en highlights 2015.....	5
3.	Programma Groen Drenthe	7
4.	Programma ECO-nomie	28
5.	Programma Samen werkt	52
6.	Organisatie en financiën.....	62

1. Inleiding

De stichting Natuur en Milieufederatie Drenthe is in 1971 opgericht als het provinciale samenwerkingsverband van natuur- en milieuorganisaties in Drenthe.

Onze hoofddoelstellingen zijn bescherming, behoud en ontwikkeling van natuur en landschap, verbetering van de milieukwaliteit en bevordering van duurzame ontwikkeling in de provincie Drenthe.

Hieraan wordt door middel van jaarlijkse werkplannen en begrotingen uitvoering gegeven.

Dit verslag bevat de inhoudelijke en financiële verantwoording van ons werk in 2015.

We kijken terug op een productief en vruchtbaar jaar. Op de diverse inhoudelijke werkterreinen hebben we uitstekende resultaten geboekt waarop we - mede gelet op onze bescheiden omvang - met trots terugkijken. Deze zijn mede tot stand gekomen op basis van de goede samenwerking met tal van partijen en de steun van de provincie Drenthe, de Nationale Postcodeloterij en andere financiers. We zijn dankbaar voor de steun en het vertrouwen dat we genieten en gaan graag met deze partijen verder op de ingeslagen weg. De Nationale Postcodeloterij heeft dit jaar de samenwerking met de natuur- en milieufederaties geëvalueerd en ons gecomplimenteerd met de resultaten. Zij heeft daarop besloten ons ook de komende jaren weer te steunen. Die steun is van grote waarde voor onze inzet voor een mooi en duurzaam Drenthe.

We sluiten het jaar ook financieel gezond af met een licht positief resultaat. Na een stevige vermindering van onze omzet in de voorafgaande jaren was er dit jaar sprake van een lichte groei ten opzichte van 2014 en onze prognose voor 2015.

Dit betekent dat we meer werk hebben kunnen verzetten. Dat doen we graag. De opgaven voor bijvoorbeeld het behoud van de Drentse biodiversiteit, verduurzaming van de landbouw en aanpak van de klimaatproblematiek zijn bijzonder groot. Er moet dus ook veel gebeuren. Stil zitten doen we zeker niet.

Onze financiële positie is gezond maar de grilligheid van de financiële buitenwereld maakt ons ook kwetsbaar. We moeten dus blijven investeren in de verdere ontwikkeling van onze organisatie zodat we met volle kracht kunnen blijven werken aan een mooi en duurzaam Drenthe.

We hebben in 2015 een nieuwe bestuursvorm doorgevoerd. Daarin is de uitvoering van het beleid nu ook statutair gescheiden van de functie 'toezicht houden'. De directie is belast met de (dagelijkse) leiding en de uitvoering van de programma's en activiteiten. De Stichtingsraad heeft tot taak toezicht te houden op het beleid van de directie en de algemene gang van zaken in de stichting. Als gevolg van de wijziging van de bestuursstructuur en de statuten zijn in 2015 de afspraken over de taakverdeling tussen directie (bestuur) en Stichtingsraad (toezichthouder) opnieuw vastgelegd in een geactualiseerd directiestatuut.

In de tweede helft van 2015 zijn we gestart met de voorbereiding van onze nieuwe beleidsvisie. We hebben daarvoor onze programma's geëvalueerd en een omgevingsanalyse uitgevoerd. Verder hebben we stakeholders gevraagd om ons te voeden met een frisse blik op de toekomst. De opbrengst vertalen we begin 2016 in een beleidsvisie die de Stichtingsraad – na consultatie van onze achterban – zal vaststellen. Deze beleidsvisie geeft ons richting voor onze koers en inzet voor de komende jaren.

Leeswijzer

Ons werk kent een hoofdingeling in drie inhoudelijke programma's: **Groen Drenthe**, **Eco-nomie** en **Samen Werkt!** Groen Drenthe richt zich op onze fysieke omgeving. Eco-nomie op duurzame energie en duurzaam ondernemen. Onze samenwerkings- en communicatietaken hebben we samengebracht in het programma Samen Werkt! De drie programma's zijn in de programmabegroting uitgewerkt in verschillende activiteiten en projecten.

Binnen de programma's Groen Drenthe en Eco-nomie is daarbij nog een onderscheid gemaakt tussen de kernactiviteiten (onder de titel 'Adviseren en stimuleren') en de projecten.

In dit verslag beschrijven we eerst belangrijke highlights van het afgelopen jaar (hoofdstuk 2). In de hoofdstukken 3 t/m 5 volgt per programma een uitgebreidere beschrijving van de activiteiten en resultaten per programma. Tot slot komen in hoofdstuk 6 de financiën aan de orde met het overzicht en de verantwoording van de uren en kosten.

In hoofdstuk 6 vatten we de financiële stand van zaken samen en geven we inzicht in onze organisatie. Uitgebreide informatie over onze financiën is te vinden in onze jaarrekening, die kan worden gedownload van onze website.

2. Terugblik en highlights 2015

In dit verslag treft u een uitgebreide beschrijving van alle activiteiten die we het afgelopen jaar hebben uitgevoerd en de resultaten die daarmee zijn geboekt. Als algemene introductie geven we hier per programma een overzicht van enkele belangrijke highlights van dit jaar.

Programma Groen Drenthe

Met de ondertekening van de Drentse realisatiestrategie Platteland en het vastleggen van de afspraken in het nieuwe collegeakkoord is dit jaar de inzet voor de Drentse biodiversiteit via het Natuurnetwerk Drenthe voor langere tijd geborgd. Dit is een te vieren hoogtepunt van een jarenlange inzet van de gezamenlijke natuurorganisaties, waarbinnen de Natuur en Milieufederatie Drenthe een coördinerende rol vervult.

Voor de verduurzaming van de Drentse landbouw hebben we samen met de LTO een versnellingsagenda voor de melkveehouderij opgesteld. Deze is door het nieuwe college van Gedeputeerde Staten omarmd. Met deze partners willen we ervoor zorgen dat de Drentse melkveehouderij tot de duurzame top van Nederland gaat behoren. Met de landbouw hebben we ook een aanpak voor drainageregels ontwikkeld die zowel de natuur als agrariërs verder helpt.

Met de verdere ontwikkeling van het samenwerkingsverband Mooi Drenthe hebben we een vernieuwing van ons ruimtelijke werk in gang gezet. De samenwerking met inwoners en overheden krijgt daarin een nieuwe vorm die aansluit bij de intenties van de Omgevingswet. Binnen dit geheel verliezen we natuurlijk de advisering over en inbreng bij groene belangen in ruimtelijke processen niet uit het oog. Op diverse punten hebben we ruimtelijke beleid en plannen de nodige zetjes in de goede richting kunnen geven.

De Nacht van de Nacht kende dit jaar een record aantal bezoekers! Naast de publieksactiviteiten hebben we ook acties op gang gebracht die gericht zijn op vermindering van hinderlijk licht op specifieke locaties.

Met de gezamenlijke inzet Groen Drenthe werkt hebben we duurzaamheidsthema's prominent onder de aandacht weten te brengen bij de Staten en waterschapverkiezingen.

Programma Economie

Met een reeks activiteiten hebben we energiebesparing en zonne-energie in Drenthe dit jaar goede impulsen weten te geven. We speelden een belangrijke ondersteunende rol bij de samenwerking rond het Drents Energie Loket en de daaraan gekoppelde campagnes voor zonne-energie en energiebesparing. Verder hebben we ook een besparingsproject voor het midden- en kleinbedrijf van de grond getrokken dat gedurende het jaar verder is uitgevoerd door Parkmanagement Drenthe.

De lokale energiegroepen en energiecoöperaties wisten ons servicepunt ook dit jaar weer goed te vinden. Met het totaal aan groepen vormen we een krachtige beweging die gaat voor een decentrale duurzame energieontwikkeling van onderop. De opening van de zonnecentrale van Ansen vormde hierin zonder meer een hoogtepunt en lichtend voorbeeld.

In Emmen hebben we samen met de gemeente en de Vereniging Omwonenden Energie het Platform Windkracht 3 opgezet dat zich inzet voor een verbetering van betrokkenheid van inwoners bij de besluitvorming en planontwikkeling voor windenergie in deze gemeente. Dit heeft geleid tot een groot aantal bewonersbijeenkomsten en adviezen voor de gemeente. Het geheel slaat aan en krijgt in 2016 een vervolg.

Met diverse bewonersgroepen zijn we nieuwe initiatieven gestart voor verduurzaming van bestaande woonwijken. In het door ons ondersteunde samenwerkingsverband de Veensprong werken we daarbij samen met een groot aantal bouwbedrijven en woningcorporaties. De ambitie om daarbij in de Veenkoloniën een grote slag te maken blijkt een lastige opgave. We maken hier wel stappen maar nog geen grote sprong.

Programma Samen werkt

In het programma Samen werkt staat de samenwerking en communicatie centraal. Onze communicatiemiddelen kenden dit jaar een sterke groei in bereik.

Met de Voetspot hebben we rond het thema voedsel een nieuwe en veelbelovende aanpak ontwikkeld waarin vrijwilligers het voortouw hebben.

De campagne heel Drenthe Zoemt is op verzoek van onze achterban ontwikkeld. Samen met diverse organisaties hebben we het bijvriendelijke groenbeheer op de Drentse kaart gezet en mensen en organisaties aangezet tot bij-vriendelijke acties.

3. Programma Groen Drenthe

3.1 Advisering ontwikkeling provinciaal beleid

Inleiding

De Natuur en Milieufederatie Drenthe is de spreekbuis voor natuur, milieu en landschapsbelangen binnen plan- en beleidsprocessen. We adviseren, nemen deel aan overlegorganen en projectgroepen en leveren inbreng in planprocessen van provinciaal belang. Inbreng bij het afronden van de Natura 2000-beheerplannen en het maken van afspraken over een nieuwe aanpak voor drainage en beregening rond Natura 2000-gebieden waren dit jaar de belangrijkste activiteiten. Mede door onze inbreng kunnen in 2016 de Natura 2000-beheerplannen worden vastgesteld en kan voor de Natura 2000-gebieden een pakket worden uitgewerkt om de verdroging terug te dringen,

Activiteiten en resultaten

Natura 2000

Op 1 juli 2015 is de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS) in werking getreden. Doel van de PAS is om de stikstofneerslag op Natura 2000-gebieden te verminderen en tegelijkertijd economische ontwikkelingen mogelijk te maken. Hierdoor was het mogelijk de beheerplannen voor de Natura 2000-gebieden af te ronden. De provinciale adviesgroep Natura 2000 is dit jaar diverse keren bijeen geweest. Daarin zijn de stand van zaken en de planning van de beheerplannen, de voortgang en uitvoering van de PAS en de borgingsafspraken in het kader van de PAS besproken.

Verder zijn de conceptbeheerplannen door de verschillende gebiedsgroepen besproken. Wij hebben zelf inbreng geleverd in de gebiedsgroep voor het beheerplan Dwingelderveld. Daarnaast hebben wij de mensen ondersteund die de Natuur en Milieufederatie Drenthe vertegenwoordigen in de gebiedsgroepen voor de andere Natura 2000-beheerplannen.

Aanpak voor drainage en beregening

De aanleg van drainage en de realisering van grondwaterputten ten behoeve van beregening in de nabijheid van Natura 2000-gebieden kunnen een significant negatief effect hebben op de instandhoudingsdoelen van een Natura 2000-gebied. In een bepaalde zone rond de Natura 2000-gebieden zullen dit soort activiteiten daarom getoetst moeten worden. Omdat de discussie over de vraag onder welke omstandigheden drainage en grondwaterputten al dan niet vergunningplichtig zijn niet tot een resultaat leidde, heeft de provincie de Groenmanifestpartners in november gevraagd om hiervoor een oplossing te bedenken. De Natuur en Milieufederatie Drenthe heeft vervolgens samen met de LTO en steun van de provincie en terreinbeheerders hierin het voortouw genomen. Half december hebben de Groenmanifestpartners en de provincie gezamenlijk de afspraken gepresenteerd. Afgesproken is voor de randzones rond Natura 2000-gebieden een verbeterpakket te ontwikkelen. Dit pakket is gericht op het optimaliseren van de waterhuishouding voor de natuur en de landbouw. Zolang het verbeterpakket niet is uitgevoerd, moet bij de aanleg van nieuwe drainage en grondwaterputten getoetst worden of dit een negatief effect heeft op een Natura 2000-gebied. Deze zogenaamde voortoets geldt in onderzoekszones die worden opgenomen in de Natura 2000-beheerplannen. De grootte van de onderzoekszones hebben de Groenmanifestpartners en de provincie in onderling overleg bepaald.

De aanpak wordt opgenomen in de provinciale ontwerp-beheerplannen voor de Natura 2000-gebieden die in 2016 ter inzage komen. Het Rijk heeft de regeling ook overgenomen in de ontwerp-beheerplannen waar het Rijk voor verantwoordelijk is. Begin 2016 stellen de Groenmanifestpartners in overleg met de provincie ook een plan van aanpak op voor het vervolgproces.

Programma Natuurlijk Platteland

Op 12 maart heeft de Natuur en Milieufederatie Drenthe samen met de andere partners in de groene ruimte de Raamovereenkomst Plattelandsontwikkeling Drenthe ondertekend.

In de raamovereenkomst is de opgave voor de realisatie van nieuwe natuur (Natuur Netwerk Nederland), een veilig en schoonwatersysteem (Kaderrichtlijn Water) en de uitvoering van de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS) vastgelegd. Vervolgens is de raamovereenkomst verder uitgewerkt in het Programma Natuurlijk Platteland. Samen met de terreinbeherende organisaties hebben wij hierbij inbreng geleverd. Met en door uitvoering van het programma wordt in Drenthe een netwerk van robuuste natuurgebieden gerealiseerd.

Provinciale Omgevingsverordening

Samen met Het Drentse Landschap, Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer hebben we in januari onze zienswijze gegeven op het ontwerp van de geactualiseerde Provinciale Omgevingsverordening (POV). In onze reactie hebben wij onder meer verzocht ook in de landbouwbeekdalen de randvoorwaarde te handhaven dat ruimte voor water behouden moet blijven. Verder hebben wij onze zorgen uitgesproken over de wijze waarop bepaald wordt of er sprake is van een neventak intensieve veehouderij of een volwaardig intensief veehouderijbedrijf. Ook hebben we gevraagd om een verduidelijking van de tekst met betrekking tot compensatie van de Ecologische Hoofdstructuur. Naar aanleiding van onze zienswijze is de POV op een aantal punten aangepast. In september heeft de provincie de geactualiseerde POV vastgesteld.

Inbreng in advies en overlegorganen

We zijn actief deelnemer aan en leveren inbreng in o.a. de Commissie Landelijk Gebied (CLG) en het Overlegorgaan NBEL Drentsche Aa.

Daarbij coördineren we ook de inbreng van de terreinbeherende organisaties. Het resultaat van deze inbreng is dat natuur- en landschapsbelangen een goede en volwaardige plaats in de provinciale beleidsafwegingen krijgen.

Producten

- Aanpak voor drainage en beregning rond Natura 2000-gebieden
- Deelname aan en inbreng in provinciale adviesgroep Natura 2000
- Ondersteuning natuurvertegenwoordigers in gebiedsgroepen Natura 2000
- Deelname aan en inbreng in gebiedsgroep beheerplan Natura 2000 Dwingelderveld
- Deelname aan provinciaal symposium Natuur Inclusief!
- Advisering aan en inbreng in de provinciale Commissie Landelijk Gebied (CLG) en de ambtelijke werkgroep van de CLG
- Zienswijze ontwerp POV
- Inbreng natuur- en milieubelangen in Overlegorgaan NBEL Drentsche Aa
- Deelname aan congres Drentsche Aa
- Inbreng in Masterplan Geopark De Hondsrug
- Deelname aan congres Geopark De Hondsrug
- Deelname aan informatiebijeenkomst nieuwe wet Natuurbescherming
- Deelname aan themabijeenkomst Platform Natuuronderzoek Drenthe over onderhoud van bermen en waterlopen
- Deelname in adviesgroep Harry de Vroome Penning
- Excursie voor partners TT-convenant door Wittermarke (Zuidwestelijke stadrand Assen)
- Voorzitterschap en inbreng in projectgroep Natuurlijke Recreatie.

3.2 Ontwikkeling ruimtelijke kwaliteit

Inleiding

De NATUUR EN MILIEUFEDERATIE Drenthe levert de natuur- en landschapsinbreng in ruimtelijke planvormingsprocessen. Gezien het grote aantal gemeentelijke ruimtelijke plannen dat jaarlijks in Drenthe wordt ontwikkeld, maken we in samenspraak met onze partners keuzes wat betreft de mate van betrokkenheid en inbreng.

Overheden stellen deze inbreng op prijs. De laatste jaren wordt ook meer en meer in een vroeg stadium meegedacht over de planontwikkeling. In het kader van de ontwikkelings- en uitnodigingsplanologie spelen de maatschappelijke partners een steeds grotere rol.

Activiteiten en resultaten

Advisering ruimtelijke plannen

Wij hebben 20 ruimtelijke plannen en vergunningen beoordeeld. In 8 gevallen heeft dit geleid tot een reactie in de vorm van een zienswijze, bezwaar of advies (vooroverleg). Daarnaast hebben wij diverse mondelinge of schriftelijke adviezen verstrekt aan provincie, gemeenten en betrokken partners. Samen met de terreinbeherende natuurbeschermingsorganisaties en lokale natuur- en milieugroepen zorgen wij ervoor dat de kernkwaliteiten van Drenthe in deze plannen een goede ruimtelijke bescherming krijgen. Een belangrijk resultaat van ons werk is dat het Natuurnetwerk Nederland (NNN, voorheen EHS) en de eigendommen van terreinbeheerders een goede ruimtelijke doorvertaling krijgen in bestemmingsplannen buitengebied en in gemeentelijke structuurvisies. Daarnaast leidt onze inbreng tot een betere landschappelijke inpassing van ruimtelijke ontwikkelingen. Bij een aantal plannen is doorwerking van onze adviezen en inspraak nog niet aan te geven, omdat de procedure nog loopt.

Hieronder lichten we een aantal voorbeelden van ons ruimtelijke werk uit:

In augustus 2014 heeft de Raad van State goedkeuring onthouden aan alle agrarische bestemmingen van het bestemmingsplan buitengebied Westerveld. De gemeente heeft dit jaar een aantal keer met de Natuur en Milieufederatie Drenthe en LTO Noord overleg gevoerd over het reparatieplan voor de agrarische bestemmingen. In november heeft de gemeente ons om onze reactie gevraagd op het voorontwerpplan. Wij hebben de gemeente gesteund in de aangepaste regeling voor de agrarische bestemmingen, omdat de gemeente de bouwmogelijkheden van intensieve veehouderijbedrijven en in mindere mate van grondgebonden agrarische bedrijven heeft beperkt vanwege de beperkte milieuruimte. Ook hebben we nog een aantal detailopmerkingen gegeven ter verbetering van het bestemmingsplan.

De gemeente Westerveld wil voor de voormalige gemeentewerf in Havelte een recreatieve bestemming geven in de vorm van een Combat met als hoofdactiviteiten paintball, lasergames, re-enactment (naspelen van oorlogen) en airsoft (veldslagsimulatiesport). Wij staan op zich positief tegenover een recreatieve bestemming, maar hebben een reactie gegeven op het voorontwerp bestemmingsplan Van Helomaweg 39 omdat nog veel gegevens ontbreken. Ook is een aantal zaken nog niet goed geborgd in de regels. Wij hebben de gemeente verzocht het plan op de door ons genoemde punten aan te vullen en/of te wijzigen.

In december 2014 hadden we al onze reactie gegeven op het voorontwerp bestemmingsplan visiegebied Gasselternveld, omdat wij grote vraagtekens hadden bij de optelsom van uitbreidingsmogelijkheden voor verblijfsrecreatie in het Gasselternveld. Verder hadden wij verzocht om voor alle beoogde ontwikkelingen de compensatie van de Ecologische Hoofstructuur (EHS) goed in de regels te borgen. In november 2015 hebben we onze zienswijze gegeven op het ontwerpplan. Naar aanleiding van onze eerdere reactie was het bestemmingsplan op verschillende punten aangepast, maar wij hebben nog steeds grote vragen bij de regeling voor het scoutingterrein en de borging van compensatie van de EHS.

Het plan voor een transferium bij De Punt is eind van het jaar in Provinciale Staten besproken. Wij hebben hierbij schriftelijk onze inbreng geleverd. We hebben eerder gereageerd en grote vraagtekens gezet bij het nut en de noodzaak en omvang van een groot transferium.

De provincie heeft de plannen in omvang aangepast tot een transferium van maximaal 500 parkeerplaatsen maar het gehele plan blijft mede vanwege de gevoelige locatie betwist. Op basis van de aanpassingen hebben we de Provinciale Staten (PS) geadviseerd uitsluitend in te stemmen met een compact OV-knooppunt met P+R-voorziening met 200 parkeerplaatsen. Bovendien hebben we geadviseerd om pas een besluit te nemen over de locatie, wanneer de alternatieven aan onder meer de westzijde bij De Punt goed in beeld zijn gebracht. PS hebben uiteindelijk besloten tot de aanleg van een OV-knooppunt met P+R-voorziening van maximaal 500 parkeerplaatsen. Er zal nu een milieueffectrapportage worden uitgevoerd, waarbij naast het zuidoost kwadrant van de A28 ook andere locaties worden meegenomen.

In januari hebben wij onze reactie gegeven op het voorontwerp bestemmingsplan Buitengebied Aa en Hunze. Ook hebben we met de gemeente, de provincie en LTO Noord over het op te stellen bestemmingsplan buitengebied gesproken.

Ook de gemeente Borger-Odoorn werkt aan een nieuw bestemmingsplan buitengebied. Via de klankbordgroep hebben wij daarbij onze inbreng geleverd.

In 2014 maakten wij bezwaar tegen een Omgevingsvergunning (gemeente de Wolden) voor de plaatsing van lichtmasten op een recreatieterrein. Dit vanwege het feit dat deze masten leiden tot lichtvervuiling in een nog relatief donker landelijk gebied. Dat strookt niet met de uitgesproken intentie van de gemeente om lichtvervuiling terug te dringen. In ons bezwaar vroegen wij om op zijn minst maatwerkvoorschriften voor gebruik van de masten op te nemen op grond van het Activiteitenbesluit Milieubeheer. In mei van dit jaar ontvingen wij het advies van de RUD hierover. De RUD concludeerde dat de gemeente niet gebruik kan maken van voorschriften op basis van het Activiteitenbesluit omdat de gemeente in bestemmingsplan, verordening of beleidsregels geen gebieden heeft aangewezen waar het donkere landschap moet worden beschermd. Uit deze zaak trekken wij de conclusie dat De Wolden maar ook andere plattelandsgemeenten nog onvoldoende gebruik hebben gemaakt van de mogelijkheid om beleidsmatig de duisternis van hun landelijke gebied te beschermen. Daardoor kunnen gemeenten in de praktijk de sluipende toename van lichtvervuiling geen halt toeroepen, laat staan terugdringen. Onder meer om deze reden hebben wij de provincie gevraagd om bij de herziening van de POV regels op te nemen over lichtvervuiling (en geluidhinder) in het landelijke gebied.

Onderzoek Noordelijke Rekenkamer

De Noordelijke Rekenkamer voert een onderzoek uit naar de doorwerking van het provinciale ruimtelijke beleid in gemeentelijke ruimtelijke plannen. Het onderzoek richt zich op de inspanningen die het provinciebestuur pleegt om te zorgen dat de provinciale belangen doorwerken in de gemeentelijke ruimtelijke plannen en vergunningen. Daarvoor heeft de Rekenkamer onder meer de Natuur en Milieufederatie Drenthe geïnterviewd. Ook namen wij samen met de noordelijke provincies, LTO Noord, de Natuur en Milieufederatie Groningen en BugelHajema Adviseurs deel aan een werkconferentie van de rekenkamer waarbij we de eerste bevindingen van de rekenkamer hebben besproken. In 2016 worden de resultaten van het onderzoek aan PS van de noordelijke provincies aangeboden.

Producten

- Pleitaantekeningen beroep Nieuwediep 28 Nieuwediep
- Zienswijze voorontwerp bestemmingsplan buitengebied Aa en Hunze en plan MER
- Deelname aan en inbreng in klankbordgroep bestemmingsplan buitengebied Borger-Odoorn
- Zienswijze ontwerp structuurvisie Emmen zonneakkers
- Zienswijze ontwerp structuurvisie Emmen, windenergie
- Inspraakreactie ontwerp Kadernotitie 'Zo doen we groen' Meppel,
- Reactie voorontwerp bestemmingsplan Van Helomaweg 39
- Overlegreactie voorontwerp bestemmingsplan Buitengebied Westerveld, Agrarisch gebied
- Zienswijze ontwerp bestemmingsplan Visiegebied Gasselternveld
- Brief aan PS over transferium De Punt
- Reactie voorontwerp bestemmingsplan Meppel-buitengebied herziening Schiphorsterweg en Kosterweg
- Interview door Noordelijke Rekenkamer over doorwerking provinciaal ruimtelijke beleid en deelname aan werkconferentie.

3.3 Verduurzaming Drentse landbouw

Inleiding

Verduurzaming van de landbouw is een belangrijk speerpunt binnen ons werk en onderdeel van het provinciaal beleid. Wij hebben daaraan dit jaar verschillende bijdragen geleverd, o.a. door inzet op de samenwerking met de Groenmanifestpartners, door te adviseren over de PAS beleidsregels en door een Ontwikkelagenda voor melkveehouderij en natuur op te stellen.

Activiteiten en resultaten

Ontwikkelagenda Melkveehouderij en Natuur

In de aanloop naar de provinciale instemming met de PAS heeft de provincie de Groenmanifestpartners gevraagd om inbreng ten aanzien van provinciale beleidsregels voor de PAS. De Groenmanifestpartners hebben Gedeputeerde Staten hierover eind maart per brief geadviseerd. In de brief hebben we aangegeven voorstander te zijn van een landelijke, uniforme aanpak van de PAS-verdeelregels. In dit kader hebben wij ook voorstellen gedaan voor beleidsregels die vervolgens door de provincie bij het IPO zijn ingebracht en uiteindelijk ook landelijk zijn overgenomen.

Daarnaast hebben we aangegeven dat in Drenthe dan vrijwel zeker flankerend beleid en instrumenten nodig zijn op het gebied van melkveehouderij en natuur. We hebben geadviseerd uitvoering te geven aan een Ontwikkelagenda melkveehouderij en natuur. Hierin hebben we samen met de Groenmanifest partners ook het initiatief genomen. Verder hebben we gevraagd om de inzet van extra middelen voor een actief grondbeleid.

Eind juni hebben we samen met de Groenmanifestpartners de Ontwikkelagenda melkveehouderij en natuur aan de gedeputeerde gepresenteerd en eind juli is de ontwikkelagenda aan Gedeputeerde Staten aangeboden. De gezamenlijke ambitie is dat er in 2020 in Drenthe zoveel mogelijk sprake is van gesloten kringlopen van stikstof en fosfaat op gebieds- en bedrijfsniveau. Doel is dat alle 1.100 Drentse melkveehouderijbedrijven in 2020 op het gebied van kringloopaanpak minimaal even goed presteren als de 25% best presterende bedrijven in 2013. Verder stellen we voor ook bedrijven te verplaatsen via een actief grondbeleid. Dit heeft positieve gevolgen op de stikstofbelasting op natuurgebieden.

De provincie heeft de ontwikkelagenda omarmd en 11 miljoen euro beschikbaar gesteld voor de uitvoering daarvan. In 2016 gaan we hiervoor samen met de provincie een plan van aanpak met concrete projecten uitwerken.

Rapport ammoniakuitstoot op Dwingelderveld

Om meer inzicht te krijgen in de mogelijke effecten van in te zetten maatregelen en instrumenten voor verduurzaming van de veehouderij heeft de provincie aan Alterra opdracht gegeven om een aantal scenario's door te rekenen met het rekenmodel INITIATOR. Gezamenlijk met de provincie en LTO Noord hebben we voorstellen gedaan voor de scenario's en het concept van het rapport van commentaar voorzien. De resultaten kunnen we in 2016 gebruiken bij de uitvoering van de Ontwikkelagenda melkveehouderij en natuur.

Vergunningverlening aan veehouderijbedrijven

In oktober 2013 dreigde een explosieve groei van de veestapel in Drenthe en een omvangrijke verhoging van de ammoniakbelasting van de Drentse natuur. Om dit te voorkomen hebben wij destijds samen met Het Drentse Landschap, Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer tegen een groot aantal Natuurbeschermingswetvergunningen voor veehouderijbedrijven een zienswijze ingediend en de provincie heeft de vergunningverlening vervolgens tijdelijk stil gelegd. Toen de afwikkeling van de vergunningverlening in 2014 weer op gang kwam, hebben wij met de provincie de afspraak gemaakt dat alle aangepaste bezwaarvergunningen ons ter advisering worden voorgelegd. Wanneer de vergunningen conform de beleidsafspraken zijn, trekken wij onze zienswijze in zodat er geen hoorzitting hoeft plaats te vinden en de vergunningprocedure kan worden afgerond.

Ook is overleg gevoerd over de manier waarop hiermee moet worden omgegaan na de inwerkingtreding van de PAS op 1 juli.

Daarbij is de afspraak gemaakt dat wij ook voor toekomstige aanvragen een adviserende rol hebben.

In 2015 hebben wij in dit kader 13 aangepaste vergunningen en meldingen beoordeeld en vervolgens hebben wij onze zienswijze ingetrokken.

Producten

- Brief Groenmanifestpartners aan GS m.b.t. PAS-beleidsregels, Ontwikkelagenda melkveehouderij en natuur en actief grondbeleid
- Ontwikkelagenda melkveehouderij en natuur
- Alterra-rapport Potentiële effecten van de Pas op de ammoniakdepositie in het Dwingelderveld
- Beoordeling 13 aangepaste Natuurbeschermingswetvergunningen en meldingen resulterend in intrekking zienswijzen
- Deelname provinciale werksessie AERIUS en aan een test van AERIUS Calculator
- Deelname aan provinciaal bollenoverleg met thema ruimtelijke ordening
- Deelname aan overlegtafel bollenteelt gemeente Westerveld
- Presentatie Verduurzaming landbouw Midden-Drenthe voor Groen Links Midden-Drenthe.

3.4 Statenverkiezingen / Start Groen Drenthe Werkt

Op ons initiatief hebben de zes Drentse natuur- en milieuorganisaties (IVN, Het Drentse Landschap, Landschapsbeheer Drenthe, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer en de Natuur en Milieufederatie Drenthe) de handen ineen geslagen om aandacht te vragen voor duurzaamheidsthema's in het kader van de verkiezingen van het nieuwe Drentse parlement (Statenleden) én de Drentse waterschapsbesturen, welke beide 18 maart 2015 gehouden werden.

Het doel hiervan was de (belangrijkste) groene kwesties te agenderen voor de nieuwe bestuursprogramma's en Statenagenda 2015 – 2020. Elk van de groene organisaties heeft een belangrijke input gegeven aan deze campagne. De Natuur en Milieufederatie Drenthe functioneerde daarnaast als belangrijke trekker en aanvoerder.

Activiteiten

De campagne kreeg als motto *Groen Drenthe Werkt*; daaraan zijn ook alle onderliggende boodschappen en activiteiten opgehangen. Bij al deze acties hadden we altijd als doel om de aanwezige aspirant-bestuursleden te inspireren tot een groen bestuursprogramma, maar ook om het grote publiek te betrekken bij de verkiezingen en de daaraan gekoppelde thema's. Door natuurontwikkeling, natuurbehoud en natuurrecreatie te koppelen aan de sociaal economische agenda's van Drenthe (werkloosheid, hoge woonlasten) leverden we een win-win situatie aan waar burgers en politici zich samen sterk voor kunnen maken.

Door de organisatie van een aantal frisse en opvallende media-acties, werden de Statenverkiezingen voor de doorsnee burger iets bekender en interessanter.

Zo gaven we door middel van een ludieke 'inbrei actie' - waarbij we een compleet (slecht geïsoleerd) huis voorzien hebben van een echte gebreide wollen trui - aan dat door het isoleren van de bestaande woningvoorraad veel energiebesparing gegenereerd wordt, maar ook veel werkgelegenheid. CO2-besparing en werk in één. Door aanwezig te zijn bij de Duurzame Dates op 12 februari 2015, waar het meest duurzame Drentse bedrijf en de meest duurzame Drentse school van 2015 werden verkozen, lieten we zien dat we duurzame bedrijvigheid ondersteunen en aanmoedigen. Verder onderschreven we dat natuurlijke recreatie de grootste inkomstenbron van Drenthe is en daardoor zorgt voor veel werkgelegenheid. Voor ons een reden om de 30 miljoenste bezoeker van een Drents natuurgebied te verwelkomen en te bedanken voor zijn bezoek. Naast recreatie is ook gebiedsontwikkeling een arbeidsintensieve klus, waar veel mensen hun werk in zouden kunnen doen. Daarbij is het een zeer belangrijke taak om zorg te dragen voor de Drentse natuurgebieden en deze te verbinden. Dus ook de oplevering van het gebied Bonnerklap door Het Drentse Landschap stond mede in het teken van Groen Drenthe Werkt. Midden op het Dwingelderveld organiseerden we een waterdebat voor Statenleden en waterschapsbestuurders, waarmee het belang van duurzaam waterbeheer in beeld is gebracht.

Naast het zenden van een boodschap naar de burger, hebben we betrokkenen ook uitgedaagd om zelf iets te doen om bij te dragen aan ons motto Groen Drenthe Werkt. De (aspirant) Statenleden zijn op het provinciehuis verwelkomd door een fruitbomenbrigade waarmee het belang van vrijwilligerswerk in het landschap is benadrukt. Statenleden konden ook hier hun eigen wensen naar voren brengen en in de wensboom ophangen. Verder vroegen we kiezers een selfie te maken met een Twibbon (een beeldmerk), om steun te betuigen aan de boodschap Groen Drenthe Werkt.



In het kader van energiebesparing vroegen we inwoners mee te breien aan de trui voor een bestaand huis; zo'n 30 vrijwilligers gaven hieraan graag gehoor zodat we vlak na de verkiezingen in Nieuw-Buinen het eerste ingebreide huis van Nederland konden presenteren. Ook hebben we alle betrokkenen gevraagd onze boodschap zo ver mogelijk te verspreiden via de beschikbare social media kanalen. Daaraan hebben veel mensen bijgedragen.

Na de verkiezingen hebben we de nieuwe bestuurders een felicitatiebrief gestuurd met een compacte presentatie van groene punten en aanbevelingen voor het bestuursprogramma.

Terugkijkend op het geheel zijn wel als groene organisaties uitstekend in staat gebleken om in goede samenwerking media aandacht te vragen voor de groene thema's in het kader van de verkiezingen. In zijn algemeenheid bleek de interesse voor de Staten- en waterschapsverkiezingen wel bijzonder laag te zijn. Het landelijke politieke speelveld overheerste en de opkomst kende een dieptepunt. Hier kunnen wij vanuit onze positie betrekkelijk weinig tot niets aan doen.

Verder bleek de respons op de sociale mediakant - waar de campagne nadrukkelijk ook op was gericht - wat tegen te vallen. Dit kan samenhangen met het thema of het past bij het beeld dat de respons op deze middelen in Drenthe sowieso wat lager scoort.

Een aantal van de door ons aangedragen thema's zijn goed in de bestuursprogramma's terecht gekomen. Dit betreft o.a. de realisatie van het natuurnetwerk, het belang van energiebesparing, verduurzaming van de melkveehouderij, goed waterbeheer en de waarde van samenwerking en vrijwilligerswerk. Op het hoofdmotto dat economie en duurzaamheid samengaan is nog verder werk te verzetten. De tekst van het bestuursprogramma van de provincie Drenthe straalde dat in eerste instantie niet uit, maar uit de vervolgesprekken met het nieuwe college en de Statenleden blijkt dat we hier wel samen meer werk van kunnen maken.

Op grond van de evaluatie van de campagne hebben we samen met de partners besloten de samenwerkingsparaplu Groen Drenthe Werkt ook de komende tijd te blijven hanteren. In het vervolg van 2015 zijn hier ook de eerste vervolgactiviteiten onder georganiseerd waaronder een vrijwilligersdag en een Statenexcursie (zie verslag duurzaamheidsknooppunt programma samen werkt).

Producten

- Organiseren en ondersteunen samenwerking Groene organisaties in Drenthe
- Ontwikkeling en productie algemene campagnematerialen Groen Drenthe Werkt:
 - Beeldmerk en huisstijl Groen Drenthe werkt
 - Website voor alle media uitingen en activiteiten: www.groendrenthewerkt.nl
 - Fietstaxi bekleed met Groen Drenthe Werkt stickers, die bij elke activiteit aanwezig was
 - Een filmpje van de aftrap van de campagne voor op website
 - De oproep aan inwoners van Drenthe om een selfie te uploaden met een Groen Drenthe Werkt Twibbon (beeldmerkje).
 - De oproep aan mensen ook een filmpje te maken met een gerichte boodschap aan de nieuwe bestuursleden. Ook deze posten ze op de Facebook pagina.
 - Social media kanaal: www.facebook.com/groendrenthewerkt. Wij delen (ingezonden) foto's en filmpjes met de Facebook pagina van Provinciale Staten: 'Hoe ziet jouw Drenthe eruit?' (www.facebook.com/DrentsParlement).
- Serie PR en publieksactiviteiten
 - 6 februari 2015: Aftrap activiteit: start inbrei actie Assen
Bij een buurt in Assen waar veel slecht geïsoleerde woningen staan, startte de Groen Drenthe Werkt campagne op 6 februari 2015. Breiers startten aldaar met het breien van een warme trui voor een slecht geïsoleerde woning.
 - 12 februari 2015: Bijdragen Duurzame Dares Provinciehuis Assen
 - 18 februari 2015: Oproepen Directeuren Drentse Natuur organisaties
 - 24 februari 2015: 30 miljoenste bezoeker van een Drents natuurgebied
 - 6 maart 2015: Groen Drenthe Werkt bij Oplevering Bonnerklap
 - 11 maart 2015 – Vrijwillige fruitbomenbrigade verwelkomt bestuurders in het provinciehuis
 - 16 maart 2015 - Groot Water Debat Dwingelderveld
 - 20 maart 2015 - Inbrei-actie voltooid in Nieuw-Buinen

- Communicatie middelen overzicht:
 - Toolbox met digitale middelen: logo in verschillende kleuren variaties, banners, headers, etc.
 - Nieuwsberichten voor op de website
 - Filmpjes en foto's van onze eigen acties en de acties van alle partners
 - Fietstaxi met logo / bestickering
 - Reportages en guerrilla acties
 - Flyers met uitleg over de campagne: onze boodschap en oproep
 - Vlag Groen Drenthe Werkt
 - Hesjes met logo (voor reportages en guerrilla acties)
 - Presentatie boodschappen aan bestuur
- Social media bereik: naast Facebook en Twitter, hebben we van bijna alle acties een videoverslag kunnen maken. Deze video's zijn geplaatst op YouTube en meer dan 520 keer bekeken.
- Gezamenlijke felicitatiebrief met groene punten voor nieuwe bestuurders.

3.5 Investeren in het Drents Natuurnetwerk

Met het project investeren in het Drents Natuurnetwerk willen we het economische belang van natuur en landschap inzichtelijk maken en het draagvlak voor gezamenlijke investeringen in het Drents Natuurnetwerk vergroten. Daarnaast willen we de samenwerking tussen particulieren, bedrijfsleven en natuurorganisaties versterken o.a. door het opzetten van een samenwerkingsverband en nieuwe financieringsinstrumenten.

Aan deze doelstellingen hebben we dit jaar slechts gedeeltelijk uitvoering kunnen geven. De voorziene projectfinanciering bleek niet haalbaar. Ook de provinciale ureninzet bleef voor dit project daarom beperkt. Het vergroten van het draagvlak voor investeringen in natuur vanwege het economisch belang heeft in samenwerking met partners invulling gekregen binnen de campagne 'Groen Drenthe werkt'

Voor het ontwikkelen van samenwerking rond financieringsarrangementen hebben we een aantal oriënterende gesprekken gevoerd met de provincie en terreinbeherende organisaties.

Uit de oriëntatie kwamen twee potentiële onderwerpen naar voren voor verdere aanpak. Dit betreft natuurfinanciering op basis van CO2 rechten. Dit item hebben we opgepakt en uitgewerkt binnen het project Veenoxidatie. Verder hebben we gekeken naar de combinatie met een CO2 bank.

Begin 2016 bespreken we de opbrengst van deze verkenningen met de provincie. Mede op basis daarvan wordt bekeken of en welk vervolg we hier samen nog aan kunnen geven.

3.6 De zuivelagenda 2020

Activiteiten en resultaten

Versnellingsagenda melkveehouderij

In het kader van de Agroagenda Noord-Nederland hebben we samen met de landbouw- en zuivelsector een versnellingsagenda voor verduurzaming van de melkveehouderij in Noord-Nederland uitgewerkt. De gezamenlijke ambitie is dat Noord-Nederland de koploper wordt in grondgebonden melkveehouderij die zich ontwikkelt in harmonie met haar omgeving. Daarvoor zijn doelstellingen voor 2020 geformuleerd. In 2020 dienen alle melkveehouderijbedrijven in Noord-Nederland maximaal dezelfde emissie van fosfaat, stikstof en ammoniak te hebben als de 25% beste bedrijven in 2013. Deze doelstelling is overgenomen in de Drentse Ontwikkelagenda melkveehouderij en natuur (zie Adviseren en stimuleren Groen Drenthe). Ook voor biodiversiteit, weidegang, klimaat en energie, diergezondheid en dierenwelzijn en werkgelegenheid zijn doelstellingen geformuleerd. Minimaal 25% van de melkveebedrijven in Noord-Nederland moet maatregelen gaan nemen om duurzaamheid te bevorderen.

In juli is de versnellingsagenda aan de gedeputeerden van Drenthe, Groningen en Friesland gepresenteerd. Eind oktober is op een noordelijke bijeenkomst het gesprek met de melkveehouders over de versnellingsagenda gestart. De uitvoering wordt nu verder vormgegeven en vanaf 2016 opgepakt. De Natuur en Milieufederatie Drenthe vertegenwoordigt de noordelijke natuur- en milieuorganisaties in de stuurgroep en de ambtelijke werkgroep.

Fosfaatrechten

Per 1 april 2015 is het Europese melkquoteringssysteem vervallen. Vorig jaar bleek al dat de melkveehouderijsector hier op inspeelde met een flinke groei van het aantal melkkoeien. Om ongebreidelde groei te voorkomen is per 1 januari 2015 de Wet verantwoorde groei melkveehouderij van kracht geworden. Dit bleek echter onvoldoende om overschrijding van het landelijk fosfaatplafond te voorkomen. De Staatssecretaris van Economische Zaken heeft daarom op 2 juli aangekondigd met een productiebegrenzing in de vorm van fosfaatrechten te komen. Samen met de landelijke natuur- en milieuorganisaties denken wij mee bij de invulling van het fosfaatrechtenstelsel. Wij pleiten ervoor de fosfaatrechten zo in te vullen dat grondgebonden melkveehouderij wordt gestimuleerd. De noordelijke provincies zitten op dezelfde lijn.

Producten

- Versnellingsagenda melkveehouderij Noord-Nederland
- Brief fractievoorzitters over ondersteuning versnellingsagenda
- Ambtelijk en bestuurlijk overleg over Versnellingsagenda melkveehouderij
- Deelname aan en inbreng in verdiepingsbijeenkomst versnellingsagenda
- Deelname aan bijeenkomst voor melkveehouders over versnellingsagenda; begeleiding workshop
- Opiniëartikel Dagblad van het Noorden over groeiruimte melkveehouderij
- Brief landelijke coalitie natuur- en milieuorganisaties over invulling fosfaatrechten
- Deelname aan en inbreng in noordelijk overleg over invulling fosfaatrechten
- Deelname aan ledenbijeenkomst LTO Noord over project Vruchtbare kringloop Noord-Nederland
- Deelname aan bijeenkomst over samenwerking akkerbouw – melkveehouderij.

3.7.1 Koester de Rust

Hoofddoel van het project Koester de Rust is provincie brede aandacht en waardering krijgen voor het belang van de Drentse kernkwaliteit 'rust' met de nadruk op 'duisternis'.

Activiteiten en resultaten

Duisternis

Binnen dit project richten we ons voornamelijk op de kernkwaliteit duisternis. Daarom sluit het project vooral aan bij de landelijke campagne Nacht van de Nacht van de gezamenlijke natuur- en milieufederaties. Op 24 oktober vond voor de 11^e keer de jaarlijkse Nacht van de Nacht plaats. In (de aanloop naar) de Nacht van de Nacht hebben we aandacht gevraagd voor lichthinder. Nederland is één van de meest verlichte landen als je de aarde vanuit een satelliet fotografeert. Overdag verlichting verstoort mens en dier en verspilt onnodig veel energie. In de campagne richten we ons op het brede publiek, politiek, bedrijven en onze actieve achterban. Publiek willen we laten ervaren hoe mooi een donkere nacht kan zijn en wat je daar zelf aan kunt doen. We hebben het bedrijfsleven en (gemeentelijke- en landelijke) politici opgeroepen actiever en duurzamer beleid te ontwikkelen op het gebied van lichthinder, slim verlichten en energie besparen.

We hebben via diverse media aandacht gevraagd voor het thema lichthinder en het belang van duisternis. We hebben publiek, bedrijfsleven en overheden opgeroepen om deel te nemen aan de Nacht van de Nacht door zelf de (reclame-)verlichting te doven van (openbare) gebouwen of deel te nemen aan één van de activiteiten van de Nacht van de Nacht. Ook hebben we lokale natuur- en milieugroepen gevraagd zelf activiteiten te organiseren in het kader van duisternisbeleving.

Landelijk kregen we veel publiciteit dankzij ambassadeurs, zoals Govert Schilling (die tijdens de opening van het Duurzaamheidscentrum in Assen een lezing hield in het kader van de komende Nacht van de Nacht), Vincent Bijlo, Jacqueline Cremer, Ingmar Heijtz en Daan Roosegaarde en sponsors, zoals Ikea en Nuon.

De activiteiten van de Nacht van de Nacht hadden dit jaar landelijk een recordaantal bezoekers: 40.000 mensen kwamen naar één van de activiteiten van de Nacht van de Nacht. In Drenthe werden zo'n 23 nachtelijke activiteiten georganiseerd, waaronder wandelen met de nachtwachter, kanoën over de Hunze en in het Torenvveen, een nachtfestival bij Taribush in Dwingeloo en in het donker lopen over het Boomkroonpad. De opkomst was groot; zo'n 2.000 nachtelijke bezoekers.

Wij maken het donker

In aanloop naar de Nacht en om extra aandacht te vragen voor lichthinder door reclame- en kantoor/gebouwen verlichting, hebben we mensen opgeroepen een locatie te markeren op de kaart www.wijmakenhetdonker.nl, waarvan zij vinden dat het storend en/of onnodig verlicht wordt. Dit leverde ruim 20 meldingen op. De eigenaren zijn individueel aangeschreven om iets te doen met de gemelde locatie. Hieraan heeft meer dan de helft gehoor gegeven. Of de verlichting is aangepast, wordt aangepast of er is dankzij de melding meer bewustwording gecreëerd.

Een concreet voorbeeld is de rotonde in Gieten. Naar aanleiding van deze melding hebben twee tweede klassen van het Nassaucollege in Gieten van de Natuur en Milieufederatie Drenthe opdracht gekregen om een nieuw lichtconcept voor de rotonde te ontwerpen, die zo weinig mogelijk lichthinder en energieverspilling oplevert. Zij doen mee aan de landelijke wedstrijd de *Technasium TOP Award* die elk schooljaar wordt uitgeschreven voor tweede klassen van het technasium. Dit schooljaar is het thema lichtvervuiling. Wij hebben in een les aan beide klassen toegelicht waarom wij aandacht vragen voor lichthinder. Half februari 2016 presenteren de verschillende teams van de twee klassen ons hun lichtconcept en wordt bepaald welk team door mag naar de regionale tussenronde van de wedstrijd.

De actie 'wij maken het donker' kreeg veel extra aandacht in de regionale media en via social media. De actie liep door tot eind november, zodat ook na de Nacht van de Nacht het thema onder de aandacht werd gebracht.

Stiltebeleid

Daarnaast hebben we dit jaar aandacht gevraagd voor de bescherming van de stilte in Drenthe in de zogenaamde stiltegebieden. In de zomer heeft het dagblad Trouw de Natuur en Milieufederatie Drenthe geïnterviewd over stilte en duisternis in Drenthe en het beleid dat de provincie Drenthe op deze aspecten voert. Dit heeft geresulteerd in een aantal uitgebreide artikelen in het dagblad, waarin met name is ingegaan op het beleid ten aanzien van stiltegebieden. Vervolgens is er ook in de regionale pers aandacht geweest voor het stiltebeleid en zijn er door de SP-statenfractie vragen over gesteld. Met de provincie hebben vervolgens overleg gevoerd over aanpassing van en nieuwe impulsen voor het stiltebeleid. Dit krijgt in 2016 zijn vervolg.

Producten

- Landelijk: 350 activiteiten met in totaal 40.000 bezoekers
- De landelijke campagne heeft minimaal 20 miljoen maal een Nederlander bereikt d.m.v. o.a. radio- en tv-spots, stoppers in huis-aan-huis kranten, website, social media en persberichten
- In Drenthe: 23 nachtelijke activiteiten met 2.000 deelnemers
- Diverse pers – en nieuwsberichten, oproepen en mailingen m.b.t. de Nacht van de Nacht.
- Website www.wijmakenhetdonker.nl meer ruim 20 meldingen over lichthinder.
- Speciale Nachtziezo (digitale nieuwsbrief) naar ruim 2.000 lezers met inhoudelijk artikelen en een nachtagenda.
- Aandacht voor de Nacht van de Nacht en het thema duisternis in diverse media, waaronder Dagblad van het Noorden, RTV Drenthe, een live interview op Podium TV en diverse lokale media.
- Les en opdracht aan tweede klassen Nassaucollege in Gieten over lichthinder
- Artikelen Trouw over stiltegebied Dwingelderveld, stiltebeleid provincie Drenthe en duisternis/licthinder.

3.7.2. Duisternis bewust belicht

Activiteiten en resultaten

In 2014 zijn we samen met LTO Noord het project 'Duisternis bewust belicht' gestart, dat is gericht op de vermindering van lichthinder door melkveestallen. Het project richt zich op bewustwording en kennisontwikkeling bij melkveehouders, gemeenten en installatiebedrijven.

In dit kader hebben we in het voorjaar gezamenlijk de brochure *Duisternis bewust belicht* uitgebracht. In deze brochure zijn de effecten van lichthinder door melkveestallen belicht. Verder omvat de brochure adviezen om lichthinder te beperken en voorkomen. De brochure is zowel op papier als digitaal breed verspreid onder Drentse melkveehouders, gemeenten en de Regionale Uitvoeringsdienst (RUD). Ook is de brochure te downloaden op de website van de Natuur en Milieufederatie Drenthe.

Verder hebben we in het voorjaar 's avonds twee informatiebijeenkomsten voor melkveehouders in Koekange en Witteveen georganiseerd. De opzet was om de melkveehouders en installatiebedrijven zo te informeren over de effecten van lichthinder en mogelijke oplossingen om lichthinder door melkveestallen te beperken en voorkomen. Beide bijeenkomsten zijn vanwege een gebrek aan aanmeldingen geannuleerd.

Eind september zijn Drentse melkveehouders en installatiebedrijven opnieuw uitgenodigd om aan een bijeenkomst in Koekange of Witteveen deel te nemen. Opnieuw hebben we beide bijeenkomsten vanwege een gebrek aan aanmeldingen moeten annuleren.

De melkveehouders die zich hadden aangemeld, uitgenodigd voor een informatiebijeenkomst voor ambtenaren van Drentse gemeenten en de provincie en vergunningverleners en handhavers van de RUD. De bijeenkomst startte op een melkveebedrijf in Witteveen, waarbij de melkveehouder een toelichting gaf op de verlichting van zijn bedrijf. Vervolgens zijn de aanwezige ambtenaren, wethouder en melkveehouders bijgepraat over de effecten van verlichte melkveestallen en de mogelijkheden om de lichthinder van bestaande stallen te beperken of van nieuwe stallen te voorkomen. Ook zijn de aanwezigen geïnformeerd over het convenant dat LTO Noord in mei 2015 met de Natuur en Milieufederatie Groningen en de Friese Milieufederatie heeft afgesloten. Dit convenant *Storende lichtemissie* is gericht op het verminderen en voorkomen van lichthinder door melkveestallen, zowel voor bestaande situaties als voor verbouw en/of uitbreiding en nieuwe stallen.

De inzet van de Natuur en Milieufederatie Drenthe is om het convenant *Storende lichtemissie* melkveestallen ook in Drenthe te introduceren. Wij zijn hierover in gesprek met LTO Noord. De Groningse gemeenten zijn al bezig om een soort modelverordening te maken, waardoor het convenant vertaald kan worden in het gemeentelijk beleid. Mogelijk kunnen wij hiervan ook in Drenthe gebruik van gaan maken.

Producten

- Brochure Duisternis bewust in een oplage van 250 exemplaren
- Twee informatiebijeenkomsten voor melkveehouders en installatiebedrijven
- Ruim 20 deelnemers aan de informatiebijeenkomst voor ambtenaren gemeenten, RUD en provincie
- Deelname aan bijeenkomst Groningse gemeenten, LTO Noord en Natuur en Milieufederatie Groningen over vertaling convenant Storende lichtemissie in gemeentelijk beleid.

3.8 Wij maken het mooier / Jaar van de Ruimte

Activiteiten en resultaten

Wij maken het mooier

Samen met Libau, adviesorganisatie voor ruimtelijke kwaliteit in Groningen en Drenthe, hebben we in 2014 het project *Wij maken het mooier* ontwikkeld. Door het organiseren en faciliteren van crowdsourcing en co-creatie mobiliseren we binnen dit project betrokken inwoners en deskundigen om een ruimtelijke kwaliteitsslag in Drenthe te maken. In 2015 heeft het Steunpunt Erfgoed Drenthe zich als derde partner aan dit project verbonden.

Met *Wij maken het mooier* leveren we een belangrijke bijdrage aan het bevorderen van burgerparticipatie en -initiatief bij ruimtelijke kwaliteitsvraagstukken in Drenthe. Een belangrijke basis hiervoor bieden we in de vorm van het interactieve platform www.wijmakenhetmooier.nl. Hierop zijn vanaf december 2014 in totaal 29 locaties aangedragen waar volgens inwoners van Drenthe kansen liggen om een ruimtelijke kwaliteitsslag te maken. De meldingen variëren van nieuwe functies voor leegstaande gebouwen of braakliggende terreinen tot plannen voor de verbetering van de toegankelijkheid of 'beleefbaarheid' van gebieden. Naar aanleiding van nader onderzoek naar de achtergronden van de meldingen en op basis van contacten met de melders zijn 18 locaties 'op de kaart' gezet. Deze meldingen zijn/worden vervolgens door zowel inwoners van Drenthe als professionals voorzien van commentaar en/of nadere informatie, zodat bepaald kan worden welk vervolg er aan een melding kan worden gegeven.

In 2015 is succesvol invulling gegeven aan de doelstelling om twee van de meldingen met betrokkenheid van het (deskundigen)netwerk een nadere uitwerking te geven: 'Oosterduinen te Norg' en 'Groene Zone Weiteveen'. In beide gevallen was een grote mate van betrokkenheid van een groep bewoners het startpunt. In het geval van Oosterduinen heeft het bestuur van de Vereniging van Huiseigenaren Oosterduinen het initiatief genomen om samen met de leden een visie voor de toekomst van het gebied (recreatiewoningen in een bosrijke omgeving) uit te werken onder de titel 'Bos van mijn dromen'. Daarbij gaat het de vereniging met name om de vraag hoe de ruimtelijke kwaliteit (in brede zin) van dit recreatiepark, uitgaande van 'het bos', versterkt en beheerd kan worden. Het bestuur heeft met steun van de leden de ambitie uitgesproken om daarbij zelf de regie in handen te nemen, ondanks de complexe (politieke) situatie, ingegeven door de problematiek rondom permanente bewoning van recreatiewoningen. Vanuit het project Wij maken het mooier ondersteunen we het bestuur met zowel inhoudelijke adviezen als een uitgewerkt voorstel voor een procesaanpak. Dit wordt mede ingegeven vanuit de veronderstelling dat vergelijkbare vraagstukken zich ook elders in Drenthe voordoen. Oosterduinen kan mogelijk een voorbeeldaanpak opleveren voor andere gebieden. Gezien de omvang en complexiteit is de inzet om de casus Oosterduinen in 2016 om te zetten naar een apart samenwerkingsproject, waarvoor in 2015 een eerste projectopzet is uitgewerkt.

Met de bewonersgroep die het idee heeft ingediend om in Weiteveen in de groene zone langs het Dommerskanaal meer recreatiefaciliteiten (bankjes, informatieborden over historie, wandelroute) te realiseren is een globaal ontwerp gemaakt van de gewenste situatie. Met de groep is ook besproken welke stappen ze zouden kunnen ondernemen om het plan te realiseren. Daarvoor is vanuit Wij maken het mooier contact gelegd met Geopark De Hondsrug en de BOKD. De BOKD heeft toegezegd om verbindingen te leggen met Dorpsbelangen en de gemeente Emmen. Geopark De Hondsrug is bereid te zijner tijd een eventueel ontwikkelde wandelroute te promoten.

In 2015 zijn we erin geslaagd om een diverse groep professionals/deskundigen te verbinden aan Wij maken het mooier. Om dit te bereiken organiseerden we in 2015 twee netwerkactiviteiten. De startbijeenkomst vond plaats op 22 januari in de Melkfabriek in Bunne. Ruim dertig professionals, variërend van medewerkers van gemeenten en provincie, stedenbouwkundigen, architecten, natuurorganisaties en landschapsarchitecten, woonden deze bijeenkomst bij. Alle aanwezigen reageerden enthousiast op het initiatief en onderschreven het belang van een regionaal netwerk rondom ruimtelijke kwaliteit.

De tweede activiteit, een excursie, organiseerden we tijdens de provinciale bijeenkomst 'Expeditie Drenthe' op 15 juni. Met een groep van 10 professionals met verschillende achtergronden bezochten we twee locaties in de gemeente Noordenveld die op wijmakenhetmooier.nl zijn gemeld: de Gasopslag Langelo en Oosterduinen te Norg. In Langelo was ruimte om meningen uit te wisselen over de wijze waarop de gasopslag is ingepast in het landschap. In Oosterduinen werden de deelnemers ontvangen door het bestuur van de Vereniging van huiseigenaren van Oosterduinen en ontstond een levendige uitwisseling over de kansen, mogelijkheden en bedreigingen voor dit initiatief. Dit leidde onder andere tot de afspraak om een LinkedIn-groep op te zetten rondom het initiatief, zodat de betrokkenheid in een andere vorm kan worden voortgezet.

Landschappelijke inpassing bedrijventerreinen

Het project 'landschappelijke inpassing van bedrijventerreinen', waaraan we vanaf 2010 uitvoering hebben gegeven, is in juli 2015 afgerond. Samen met gemeenten, ondernemers, omwonenden en andere belanghebbenden hebben we ontwerpen gemaakt voor een betere inpassing van vier bestaande, lokale bedrijventerreinen in Drenthe. Twee van die ontwerpen, Vogelshemweg in Gasselternijveen en het bedrijventerrein Peize-Noord zijn in 2012 en 2013 ook daadwerkelijk tot uitvoering gekomen. Helaas is het zover niet gekomen met het bedrijventerrein Dambroeken in Beilen dat we als extra casus vanaf 2014 konden oppakken. Hier kon een betere aansluiting bij het omliggende landschap alleen bereikt worden als het beeldbepalende bedrijf Entergaming (Casino en Eetpark plus parkeerterreinen) medewerking zou hebben verleend. Ondanks herhaaldelijk aandringen, ondersteund door de gemeente Midden-Drenthe, bleef deze medewerking uit. De ervaringen en lessen die zijn getrokken uit de vier verschillende casussen zijn vastgelegd in en gecommuniceerd middels een brochure en een uitgebreide eindrapportage.

Expeditie Drenthe; Jaar van de Ruimte

De Natuur en Milieufederatie Drenthe heeft zowel organisatorisch, als inhoudelijk bijgedragen aan een Drentse invulling van het nationale Jaar van de Ruimte. We hebben meegewerkt aan de opzet en organisatie van 'Expeditie Drenthe'; een goed bezochte bijeenkomst in het kader van de ruimtelijke ontwikkeling van de provincie. Tijdens die dag verzorgden we zelf een excursie. Na de bijeenkomst hebben we bijgedragen aan de interpretatie en verwerking van de informatie, die vervolgens door de provincie zijn omgezet naar een Drentse bijdrage aan het landelijk slotmanifest. Op 15 december zijn we gezamenlijk met betrokken ambtenaren van de provincie en een aantal Drentse gemeenten met de bus afgereisd naar Amersfoort voor de slotbijeenkomst van het Jaar van de Ruimte.

Producten

- Digitaal platform 'www.wijmakenhetmooier.nl' verder doorontwikkeld waardoor meer interactie mogelijk is;
- Selectie van 18 meldingen op de kaart van Drenthe van situaties/gebieden waar volgens bewoners een kwaliteitsslag is te maken;
- Globaal ontwerp voor een 'Groene Zone' in Weiteveen en adviezen aan lokaal burgerinitiatief
- Inhoudelijke en procesmatige ondersteuning van het bestuur van de Vereniging van Huiseigenaren Oosterduinen gericht op de versterking van de ruimtelijke kwaliteit van Oosterduinen;
- Persbericht en naar aanleiding daarvan publicaties over Wij maken het mooier in onder andere het Dagblad van het Noorden, Noorderbreedte en items op radio en TV bij RTV Drenthe;
- Goed gewaardeerde netwerkbijeenkomst (januari) en –excursie (juni) met deelname van professionals op het gebied van ruimtelijke kwaliteit, afkomstig uit verschillende geledingen;
- Afronding samenwerking inpassingsproject Dambroeken
- Eindrapportage landschappelijk inpassing bedrijventerreinen
- Organisatorische en inhoudelijke bijdrage aan 'Expeditie Drenthe'; een provinciale dag in het kader van het Jaar van de Ruimte;
- Inhoudelijke bijdrage aan de Drentse inzending voor het 'Slotmanifest' van het Jaar van de Ruimte
- Deelname aan slotbijeenkomst Jaar van de Ruimte in Amersfoort
- Deelname aan symposium Architectuur en Landschap van de gemeente Tynaarlo.

3.9 Zelfvoorzienende watersystemen Beekdalen.

Activiteiten en resultaten

Dit project richt zich op het bevorderen van een veerkrachtiger watersysteem in Drenthe. De nadruk ligt daarbij voor ons op de beken en beekdalen.

Berging in robuuste beekdalen

Belangrijkste aanleiding voor de gebiedsontwikkeling Uffelte Ruinen is de wateropgave in het werkgebied van het waterschap Reest en Wieden. De opdracht voor de gebiedsontwikkeling Uffelte Ruinen (startovereenkomst uit 2012) van provincie, waterschap en gemeenten was in dit opzicht veelbelovend. Er werd uitgegaan van een brede aanpak waarbij alle betrokken partners er beter van moesten worden. Invulling van de wateropgave zou hand en hand gaan met versterking van landbouw, natuur en recreatie.

Gedurende een aantal jaren hebben wij veel inbreng geleverd in dit gebiedsproces, onder meer in de vorm van een uitgewerkte bouwsteen voor de combinatie van grootschalige waterberging en natuur. Dit jaar hebben wij op zeven bijeenkomsten (projectgroep en werkgroepen) inhoudelijk bijgedragen aan de formulering van onderzoeksvragen, twee integrale oplossingsrichtingen en aan het Plan van aanpak. Eind dit jaar werd het proces van vele jaren ambtelijk voorwerk plotseling door gedeputeerde staten beëindigd om politieke redenen.

Dat betekent in onze ogen dat de wateropgave nu elders – waarschijnlijk op landbouwgrond - gerealiseerd moet gaan worden. Wij vinden dat de provincie en het waterschap niet bij de pakken kunnen gaan neerzitten. De wateropgave blijft bestaan en er zijn ook afspraken over uitvoering van natuurbeleid waaraan nog invulling moet worden gegeven. Wij willen dit in 2016 samen met de terreinbeherende organisaties en de provincie, waterschappen en landbouw zo snel mogelijk gaan oppakken.

Beekdalenpilots

De provinciale beekdalenvisie heeft de ambitie om de beekdalen in Drenthe robuust in te richten en te beheren, zodat de beekdalen bestand zijn tegen klimatologische veranderingen, bijdragen aan het goed functioneren van de grondwaterhuishouding en een zo groot mogelijk bijdrage leveren aan biodiversiteit en ecologische verbinding. Om hiermee ervaring op te doen zijn in 2014 twee pilots gestart voor het Achterste Diep en de Dwingelderstroom.

Via een begeleidingscommissie, bestaande uit de waterschappen, LTO Noord, de Natuur en Milieufederatie Drenthe en de gemeenten Borger-Odoorn en Westerveld leveren wij onze inbreng mede namens Het Drentse Landschap, Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer. Ook zijn wij in de stuurgroep vertegenwoordigd.

In februari 2015 is de toolbox met mogelijk maatregelen besproken met de ondernemers in het Achterste Diep en de Dwingelderstroom. Vervolgens zijn een externe en een interne rapportage gemaakt, waarin de resultaten van de pilots zijn beschreven. De externe rapportage is in maart met de ondernemers in beide beekdalen besproken. Het was de bedoeling dat de pilots afgerond zouden worden met een bestuurlijk advies dat besproken zou worden in de CLG. In april hebben wij input geleverd voor dit bestuurlijk advies, maar de afronding hiervan is door de provincie opgeschort vanwege het aantreden van het nieuwe college van GS. Vooralsnog zijn de beekdalenpilots niet tot een afronding gekomen.

Waterkwaliteit Drentsche Aa

Op 17 maart jl. hebben we samen met 12 partijen, waaronder waterbedrijf Groningen, waterschap Hunze en Aa's, provincies, gemeenten het uitvoeringsprogramma Drentsche Aa ondertekend. Doel hiervan is het veiligstellen van een goede waterkwaliteit in de Drentsche Aa ten behoeve van de drinkwatervoorziening. In het uitvoeringsprogramma is onder meer opgenomen dat de natuur- en milieufederaties gaan werken aan de bewustwording van particulieren over de gevolgen van het gebruik van bestrijdingsmiddelen op het eigen erf voor de (drink)waterkwaliteit. Wij hebben in 2015 een samenwerkingsproject op dit gebied voorbereid en de eerste stappen voor aanpak in gang gezet (zie Heerlijk heldere waterkwaliteit).

Waterplannen

Dit jaar gaven wij onder meer onze zienswijze over het nieuwe beheerprogramma van waterschap Hunze en Aa's (2016-2021), waarvan de KRW-maatregelen deel uitmaken. Het waterschap deed op basis van onze inspraak toezeggingen over o.a. onze toekomstige betrokkenheid bij het opstellen van maatregelen voor specifieke wateren met hoge ecologische waarde, de evaluatie van de resultaten van de KRW en sanering van lozingen vanuit zorginstellingen. Onze suggesties op het gebied van peilbeheer, peil gestuurde drainage, kwaliteit van stedelijk water en infiltratie op het Drents plateau, gaat het waterschap meenemen bij de verdere uitwerking van het beleid. Onze inspraak leidde nog niet tot de gevraagde aanscherping van het beleid op het gebied van onder meer veenoxidatie, beekherstel, watertoets en waterkwaliteitsnormen.

Ook over het besluit KRW van de provincie Drenthe voor de periode 2016-2021 gaven wij onze zienswijze. De provincie heeft n.a.v. deze reactie toezeggingen gedaan over het vaststellen van ecologische doelen voor kleine wateren en aandacht voor bestrijding van de verdroging in niet-Natura 2000 gebieden. Ook zijn op ons aanraden de KRW factsheets van grond- en oppervlaktewater met name voor de Drentsche Aa, door overleg tussen provincie en waterschap goed op elkaar afgestemd. Ons verzoek om ook niet-Natura 2000 gebieden op te nemen in de grondwater factsheets werd niet gehonoreerd.

Producten

- Deelname aan/ inbreng in zeven bijeenkomsten van de projectgroep en werkgroepen van het project Uffelte Ruinen
- Deelname aan/ inbreng in stuurgroep beekdalenpilots
- Reactie op hoofdlijnen van de gezamenlijke natuurorganisaties op concept-advies besluitvorming GUR, oktober 2015
- Deelname aan/ inbreng in begeleidingscommissie beekdalenpilots Achterste Diep en Dwingelderstroom
- Deelname aan en inbreng in gebiedsavonden in Achterste Diep en Dwingelderstroom.
- Advies over project bekenpilots in de CLG
- Schriftelijke reactie op watertakenplan Midden Drenthe (november 2015)
- Schriftelijke reactie op ontwerp Beheerprogramma Hunze en Aa's 2016-2021 (inclusief factsheets KRW), mede namens de terreinbeherende organisaties, februari 2015
- Schriftelijke reactie op Ontwerp besluit KRW Provincie Drenthe (2016-2021), mede namens de terreinbeherende organisaties, februari 2015
- Schriftelijke reactie op Herijking waterbeheer Vechtstromen Noord, mede namens de terreinbeherende organisaties, september 2015

3.10 Heerlijk heldere waterkwaliteit

Er is sprake van een structurele belasting van het oppervlaktewater met bestrijdingsmiddelen. Deze belasting van het oppervlaktewater is extra zorgwekkend, wanneer het water gebruikt wordt voor drinkwaterbereiding zoals bij de Drentsche Aa. Oorzaken en bronnen zijn de landbouw en gebruik van bestrijdingsmiddelen door particulieren, gemeenten en bedrijven op openbare weg, in tuinen, sportvelden, openbaar groen en parkeerplaatsen.

Activiteiten en resultaten

Om de drinkwaterwinning voor nu en de toekomst veilig te stellen is het belangrijk dat er maatregelen worden genomen om de belasting met bestrijdingsmiddelen terug te dringen. Reden voor het Waterbedrijf Groningen, waterschap Hunze en Aa's en de provincies Groningen en Drenthe om samen met gebiedspartners maatregelen te gaan nemen die gericht zijn op preventie en bewustwording bij allerlei soorten gebruikers van bestrijdingsmiddelen. We hebben samen gewerkt aan het Uitvoeringsprogramma Oppervlaktewaterwinning Drentsche Aa. Op 16 maart is het uitvoeringsprogramma door betrokken partijen, waaronder de Natuur en Milieufederatie Drenthe, ondertekend.

In het Uitvoeringsprogramma Oppervlaktewaterwinning Drentsche Aa is een te ontwikkelen voorlichtingsinzet opgenomen waaraan wij samen met de Natuur en Milieufederatie Groningen in 2015 en 2016 een bijdrage leveren. In overleg met de betrokken partijen hebben we het initiatief genomen hiervoor een samenwerkingsproject te ontwikkelen. Dit project richt zich op het vergroten van het bewustzijn bij particuliere gebruikers in Assen en Groningen over de gevolgen van het gebruik van bestrijdingsmiddelen op het eigen erf voor de (drink)waterkwaliteit. In het voorjaar hebben wij het projectplan voor het project Heerlijk heldere waterkwaliteit uitgewerkt. De cofinanciering door partners en concrete start van de uitvoering liet echter op zich wachten, omdat het jaar 2015 door de partners is gebruikt om voor de verschillende projecten uit het uitvoeringsprogramma een plan van aanpak en een projectplan te schrijven. Wij hebben inbreng geleverd bij de uitwerking van de projecten Communicatie en duurzaam onkruidbeheer stedelijk gebied. Het bewustwordingsproject vormt een onderdeel van dit project.

Verder hebben we met de partners van de campagne Zonder-is-gezonder besproken in hoeverre ons bewustwordingsproject voor het Drentsche Aa-gebied in 2016 kan worden opgeschaald naar heel Drenthe. De campagne Zonder-is-gezonder is een langer lopende campagne gericht op de bewustwording bij consumenten van de schadelijke effecten van bestrijdingsmiddelen.

Tenslotte hebben we in het najaar al een aantal onderdelen van het bewustwordingsproject voorbereid. Zo hebben we gewerkt aan een artikelenserie over de negatieve effecten van het gebruik van bestrijdingsmiddelen op het particuliere erf en alternatieve mogelijkheden om onkruid te bestrijden. Deze artikelenreeks gaan we in het voorjaar van 2016 aan huis- en huisbladen aanbieden, omdat dan het verbod ingaat op het gebruik van bestrijdingsmiddelen op wegverharding. Ook hebben we met het platform Assen Oost, een platform van bewoners, gesproken over een pilot alternatieve onkruidbestrijding in de wijk in het voorjaar van 2016. De wijk watert af op de Drentsche Aa. Dit betekent dat er een risico is dat bestrijdingsmiddelen die bewoners op hun eigen erf gebruiken in het oppervlaktewater terechtkomen. Het is daarom de bedoeling om in de wijk een aantal specifieke activiteiten te organiseren, die eventueel later kunnen worden opgeschaald naar andere gebieden.

Producten

- Ontwikkeling samenwerkingsproject Heerlijk heldere waterkwaliteit
- Deelname aan en inbreng bij PSU (Project Start Up) duurzaam onkruidbeheer stedelijk gebied UP Drentsche Aa
- Deelname aan en inbreng bij PSU communicatie over Uitvoeringsprogramma Oppervlaktewaterwinning Drentsche Aa
- Deelname aan overleg over campagne Zonder-is-gezonder
- Artikelenreeks gebruik bestrijdingsmiddelen particulieren en alternatieven
- Voorbereiding pilot gifvrij erf Assen Oost.

3.11 Projectontwikkeling innovatie Groen Drenthe

Activiteiten en resultaten

Veenoxidatie

Met de Natuur en Milieufederatie Groningen en de Friese Milieufederatie werken wij samen aan het concept Valuta voor Veen. Kern daarvan is om CO₂-uitstoot uit veengronden te verminderen en dit te combineren met de reductiedoelen van bedrijven en nieuwe verdienmodellen. Uit onderzoek uitgevoerd in 2014 blijkt dat het Valuta voor Veen concept in potentie structureel een aanzienlijke financiële bijdrage kan leveren aan de benodigde maatregelen om veenoxidatie tegen te gaan en een impuls kan geven aan de natuurwaarden in het gebied. Voor het type en de omvang van de projecten binnen het *Valuta voor Veen*-concept blijkt dat de vrijwillige regionale koolstofmarkt het meest geschikt is, omdat de certificatiekosten lager zijn en - juist door de regionale binding - de potentiële opbrengsten hoger. Hierbij kan gebruik worden gemaakt van het in Duitsland al beproefde Moorfutures concept.

Dit jaar hebben we in dit kader een projectopzet gemaakt dat als doel heeft een businesscase te ontwikkelen voor het opzetten van een koolstofbank voor veenweidegebieden en andere veengebieden in Noord Nederland en dit te toetsen aan de hand van een praktijkproef in Drenthe.

Samen met Het Drentse Landschap en Het Groninger Landschap hebben wij verkend in hoeverre vernatting van veengebied in het stroomgebied van de Hunze (polder Koelanden, Tusschenwater, Achterste Diep) een goed pilotproject kan vormen voor Valuta voor Veen. Belangrijk aspect daarbij is dat Waterbedrijf Groningen (WBG) en de Waterleidingmaatschappij Drenthe (WMD) interesse tonen in compensatie van de CO₂-uitstoot in de nabije omgeving (Hunzedal) via een systeem van CO₂-certificaten. Met beide waterleidingbedrijven hebben wij hierover in het voorjaar tweemaal overleg gevoerd

In de zomer hebben wij samen met de Natuur en Milieufederatie Groningen, de Friese Milieufederatie, Het Drentse Landschap en het Groninger Landschap een werkbezoek georganiseerd naar natuurgebied IJperveld van Landschap Noord-Holland. Daar hebben wij kennisgenomen van de pilot Paludicultuur van Landschap Noord-Holland en de mogelijkheden van koolstofvastlegging besproken. Paludicultuur wil zeggen: een aan natte gronden aangepaste landbouw waarbij het waterpeil tot aan het maaiveld komt. Hierbij worden inkomsten uit producten gegenereerd, terwijl tegelijk aangroei van veen kan worden gerealiseerd.

Met het project '*Nieuwe dragers voor het oude veen*' willen wij in 2016 de aanpak van de veenoxidatie in Drenthe nieuwe impulsen geven. Wij volgen daarbij een tweesporen aanpak. Enerzijds door veenoxidatie te agenderen; anderzijds door gezamenlijk met partners te zoeken naar nieuwe verdienmodellen voor veengebieden.

Omgevingswet en Omgevingsvisie

In 2018 treedt de nieuwe Omgevingswet waarschijnlijk in werking. Dit jaar is het wetsvoorstel in de Tweede Kamer besproken. De Natuur en Milieufederaties hebben inbreng geleverd bij de Ronde Tafel in de Tweede Kamer over het wetsvoorstel. Wij hebben met name gepleit voor het meer handen en voeten geven aan burgerparticipatie.

De wet biedt kansen door het geven van een kwaliteitsimpuls aan de ruimtelijke kwaliteit en versnelling van procedures, maar er is ook het risico dat de beoogde doelen niet worden bereikt. Het is belangrijk om bewoners, bedrijven en initiatiefnemers van ruimtelijke projecten te betrekken bij de implementatie van de wet. Anders bestaat het risico dat ze onvoldoende weten waar ze aan toe zijn en dat ze het gevoel krijgen de grip kwijt te raken op hun eigen leefomgeving. Dat leidt tot weerstand. De Natuur en Milieufederaties hebben daarom aan het Ministerie van Infrastructuur en Milieu een voorstel gedaan om het ministerie te ondersteunen bij een succesvolle invoering van de Omgevingswet. Dit aanbod bevat een meerjarige aanpak waarbij we de bestaande provinciale ruimtelijk orderingsloketten inzetten om de Omgevingswet te faciliteren. Wij dragen zorg voor het uitwisselingen van kennis, ervaring en best practices op landelijk niveau en faciliteren ruimtelijke ontwikkelingen op regionaal en lokaal niveau. Het ministerie staat positief tegenover het aanbod, maar er is nog geen finaal besluit over genomen.

Om een beeld te geven van de rol die de natuur- en milieufederaties zouden kunnen spelen bij de invoering van de Omgevingswet hebben de Natuur en Milieufederaties een folder uitgebracht. De folder *In de startblokken voor de Omgevingswet* geeft een schets van onze kennis, ervaring, vaardigheden en netwerk. Via een korte beschrijving van uitgevoerde projecten in alle provincies illustreren wij de werkwijze van de Natuur en Milieufederaties.

Ook is de site www.omgevingswetlandelijk.nl gelanceerd, die kan gaan fungeren als digitaal loket. De site geeft antwoord op de meest gestelde vragen en biedt inspiratie en voorbeelden via best en good practices uit de verschillende provincies. Ook staan contactgegevens op de site waar mensen terecht kunnen bij andere vragen en/of advies.

In de nieuwe Omgevingswet is het opstellen van een Omgevingsvisie ook voor gemeenten verplicht gesteld. De gemeente Noordenveld heeft ervoor gekozen vooruitlopend op de nieuwe wet nu al een Omgevingsvisie voor haar grondgebied op te stellen. De ambitie van de gemeente is om hierbij zoveel mogelijk inwoners te betrekken. De Natuur en Milieufederatie Drenthe vindt het van belang dat inwoners met een betrokkenheid bij natuur en milieu input leveren bij het opstellen van de Omgevingsvisie. Ook kunnen wij de inbreng van lokale natuur-, milieu- en energiegroepen en de natuurorganisaties (Het Drentse Landschap, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, Landschapsbeheer Drenthe en IVN) organiseren. Aanvullend aan het participatietraject van de gemeente hebben wij daarom in overleg met de gemeente een participatietraject ontwikkeld waarmee we de input van deze bewoners en organisaties losmaken. Begin 2016 gaan we hier uitvoering aan geven.

Elders in het land wordt er door gemeenten al ervaring opgedaan met het opstellen van een omgevingsvisie. Om te kunnen leren van deze ervaringen hebben we geanalyseerd hoe deze omgevingsvisies zijn opgebouwd en tot stand gebracht. In een onderzoeksrapport zijn de resultaten op een rij gezet.

Producten

- Feitenblad Mogelijkheden voor klimaatcompensatie in het Hunzedal,
- Discussienotitie Mogelijkheden CO₂-vastlegging en CO₂-compensatie in het Hunzedal
- Werkbezoek pilot Paludicultuur IJperveld, Landschap Noord-Holland
- Projectopzet Koolstofbank/Valuta voor Veen
- Verkenning veenoxidatie pilot bovenloop Hunze
- Inbreng De Natuur en Milieufederaties bij behandeling wetvoorstel Omgevingswet in Tweede Kamer
- Aanbod ondersteuning De Natuur en Milieufederaties bij invoering Omgevingswet
- Site www.omgevingswetlandelijk.nl
- Folder 'In de startblokken van de Omgevingswet'
- Voorstel participatietraject Omgevingsvisie Noordenveld
- Rapport met analyse pilotprojecten gemeentelijke Omgevingsvisie

4. Programma ECO-nomie

Met onze kernactiviteiten in het kader van 'Adviseren en stimuleren Eco-nomie' geven we invulling aan onze rol als aanjager en pleitbezorger voor een duurzame economische ontwikkeling. We stimuleren en initiëren innovaties voor verduurzaming van de energieopwekking en groene bedrijvigheid, zijn een invloedrijke en gewaardeerde gesprekspartner voor het Drentse bedrijfsleven en dragen bij aan oplossingen in belangrijke, complexe milieudossiers. We nemen actief deel in de belangrijkste Drentse netwerken op het raakvlak van milieu, energie en economie, we participeren in overleg en geven gevraagd en ongevraagd adviezen aan overheden en bedrijfsleven. Voor 2015 hebben we hier invulling aan gegeven via de volgende activiteiten:

4.1 Green deals en Shared Green Space

Activiteiten en resultaten

Samenwerking Drenthe In Transitie

Het programma Drenthe In Transitie richt zich op het verbinden van koplopers binnen de energie transitie in Drenthe en met behulp van hun kennis en ervaringen het verder vormgeven van deze transitie.

Op 21 januari hebben we vanuit het Servicepunt Energie Lokaal Drenthe twee workshops gegeven op het symposium Drenthe in Transitie in De Nieuwe Kolk in Assen. Dit symposium was het startsein voor de ontwikkeling van de nieuwe Drentse Energiestrategie van de provincie Drenthe. Onze workshop behandelde de mogelijke rol van energie coöperaties binnen de transitie. Samen met mensen van de overheid en diverse coöperaties hebben we verkend op welke manier we samen kunnen werken aan de versterking van die rol.

Daarnaast hebben wij samengewerkt in de transitiearena rondom Assen. Vanuit deze transitiearena is het idee naar voren gekomen om een project op te starten voor het renoveren van asbestdaken in de wijk Baggelhuizen. De ondersteuning van dit initiatief hebben wij opgepakt en verder vorm gegeven. (zie *Burgerkracht voor Duurzame Droomwijken*).

Reactie Nationaal Programma Kernafval

Op 30 september publiceerde de regering een concept Nationaal Programma Kernafval. De Europese Unie heeft alle lidstaten opgedragen met een plan te komen waarin beschreven staat hoe het land denkt te komen tot een definitieve berging(-smethode) voor het radioactieve afval. Kern van het Nederlandse plan: we wachten nog ruim 100 jaar met het nemen van besluiten. In reactie hierop hebben WISE en de Natuur en Milieufederaties van Groningen, Friesland, Drenthe, Overijssel, Zeeland en Gelderland daarop een zienswijze ingediend waarin de regering wordt opgeroepen haar huiswerk over te doen omdat het 'ontwerp Nationale programma radioactief afval' van onvoldoende kwaliteit is. We vragen de regering dit ontwerp programma in te trekken en met een nieuw plan te komen dat onder meer uitgaat van sluiting van de kerncentrale Borssele, omdat doorgaan met produceren en tegelijk de verantwoordelijkheid voor het afvalprobleem doorschuiven naar toekomstige generaties in strijd is met alle uitgangspunten van behoorlijk bestuur.

Convenant TT-omgeving

De voortgang van het convenant voor de omgeving van het TT-circuit, waarin de gemeente Assen trekker is en de Natuur en Milieufederatie Drenthe één van de partners, stond dit jaar op een laag pitje. De Natuur en Milieufederatie Drenthe heeft het initiatief genomen om d.m.v. een veldexcursie de landschappelijke waarden en de kansen voor de Wittermarke nogmaals onder de aandacht te brengen. Dit is door de partners zeer gewaardeerd. Bij de gemeente hebben we samen met andere partners ons ongenoegen geuit over het gebrekkige trekkerschap. De wethouder heeft eind 2015 daarop beterschap beloofd en een andere projectleider aangesteld.

Voor wat betreft de overlast door het schietterrein heeft Defensie voor zover ons bekend geen acties ondernomen na de vernietiging van de vergunningaanvraag. Dit zal wat ons betreft begin 2016 aan de kaak worden gesteld. Lichtpuntje in het geheel is dat voor de wijk Baggelhuizen inmiddels de aanleg van een grote geluidswal in gang is gezet en voor het robuuster maken van het Witterveld inmiddels enkele stappen zijn gezet.

Advisering gemeenten

De Natuur en Milieufederatie Drenthe fungeert voor gemeenten als klankbord voor ontwikkeling van beleid en uitvoering. In 2015 hebben wij de gemeente Noordenveld ondersteund bij het schrijven en ontwikkelen van een breed energiebesparingsproject in Nieuw-Roden en het opzetten van een samenwerking tussen de actieve partijen aldaar. Ook de gemeente Westerveld is (ambtelijk) over beleidsuitvoering geadviseerd en in dezelfde gemeente hebben wij de fractie Leefbaar Westerveld geholpen met hun motie en positie rondom sportaccommodaties en energie. Ook is er ondersteuning geboden aan de griffie van de gemeente Assen bij de voorbereiding van de duurzaamheidsavond op 23 april en aan de CDA fractie van de gemeente Assen. Voor de laatste heeft de Natuur en Milieufederatie een rekenblad gemaakt waarmee energiebesparing en de opwekking van duurzame energie eenvoudig inzichtelijk kan worden gemaakt.

Producten

- Bijdragen aan Drenthe in Transitie (DIT)
- Workshop 'rol van lokale coöperaties binnen de Drentse energiestrategie', De Kolk, 21 januari
- Reactie / zienswijze ontwerp Nationaal Programma Kernafval
- Deelname aan convenant / samenwerking omgeving TT-circuit Assen
- Organisatie excursie / presentatie Wittermarke aan partners.
- Uitvoering Workshop energiebesparing MKB / MVO Assen
- Advisering milieubeleid gemeenten
- Ontwikkeling projectplan 'Energiek Nieuw-Roden' voor gemeente Noordenveld
- Rekenblad besparing en Duurzame energie voor CDA fractie Assen.
- Aanbevelingsbrief Multifuel Green Planet

4.2 Netwerk duurzaam ondernemen

Activiteiten en resultaten

Denktank en Noordelijke Alliantie voor duurzaam ondernemen

Op initiatief van het bestuur van de lokale stichting AssenvoorAssen hebben we bijdragen geleverd aan een multidisciplinair samengestelde denktank over het thema Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen. Deze heeft zich gebogen over de vraag hoe lokale MVO-activiteiten en initiatieven verbonden kunnen worden en hoe zij beter gebruik kan maken van landelijke en regionale expertise en ondersteuning.

De denktank is drie maal bijeen geweest en het resultaat is in een advies-notitie vastgelegd. Als vervolg hierop zijn we op voortouw van AssenvoorAssen mede initiatiefnemer van de MVO alliantie Noord Nederland.

Deze MVO-Alliantie staat voor een krachtenbundeling in het Noorden om zo samen te komen tot een versnelde ontwikkeling van een circulaire en inclusieve economie. In vier jaar tijd willen wij die versnelling op concrete punten bereiken – dat is onze ambitie voor 2020. Door aan te sluiten bij het landelijke programma 'Ambitie 2020' van MVO Nederland, laten we zien welke positieve resultaten het Noorden hier boekt.

De alliantie zal begin 2016 worden gelanceerd en daarna via concrete activiteiten verder vorm worden gegeven. De Natuur en Milieufederaties staan daarbij vooral aan de lat voor de duurzaamheidsthema's zoals circulaire economie, duurzame energie en mobiliteit.

De Natuur en Milieufederaties zijn begin 2015 gevraagd bij te dragen aan het Noordelijke economische versterkingsprogramma EFRO 2014-2020 dat uitgevoerd wordt door SNN. In dit programma –dat vooral bestaat uit Europese projectfinanciering –zijn duurzaamheid / duurzame energie en de circulaire economie belangrijke speerpunten en criteria. De Natuur en Milieufederaties zijn gevraagd zitting te nemen in het Comité van Toezicht van dit programma. Noor van Leeuwen is door ons voorgedragen en benoemd als lid van het comité.

Ook heeft de Natuur en Milieufederatie Drenthe in dit kader bijdragen geleverd aan de ontwikkeling en uitvoering van een MVO-cursus die gericht is op trainees binnen Drentse bedrijven.

Producten

- Lidmaatschap / bijdragen aan MVO-denktank Assen voor Assen en opzet Noordelijke MVO alliantie.
- Deelname / lidmaatschap Comité van Toezicht Noordelijke programma EFRO 2014-2020
- Lidmaatschap deelname Raad van Advies / MVO-cursus Assen e.o.

4.3 Provinciaal energiebeleid /SER Energieakkoord

Activiteiten en resultaten

SER akkoord Energiebeleid

De Natuur en Milieufederaties zijn partners in het landelijk afgesloten energieakkoord. Dit akkoord is gericht op realisering van een duurzame energievoorziening met versterking van economie en werkgelegenheid. De Natuur en Milieufederatie Drenthe zet zich in voor vertaling van deze doelen naar concrete acties in Drenthe en geeft hieraan mede uitvoering. Speerpunten zijn daarbij: aanjagen van energiebesparing in diverse sectoren, decentrale energieopwekking en windenergie. Met name de regio is hier aan zet. Binnen de uitvoering van dit programma komt dit o.a. tot uiting in de volgende projecten: Drents Energie Loket en bespaarcampagnes voor particuliere woningen en MKB bedrijven, de Veensprong, de campagne Zon zoekt Drent, Servicepunt Energie Lokaal Drenthe voor lokale initiatieven en de windenergieaanpak voor Emmen (zie projectverslagen)..

Binnen en 'boven' deze projecten zetten we ons in voor versterking van de regionale samenwerking en allianties die hard nodig zijn voor realisering van de regionale opgaven. Dat betekent dat we samenwerken met provincie Drenthe, gemeenten, bedrijfsleven en noordelijk partners.

In 2014 hebben we ons sterk gemaakt voor het Bespaarakkoord Noord - de noordelijke vertaling van het SER Energieakkoord met partners (VNO-NCW Noord, MKB Nederland Noord, Bouwend Nederland, SLIM wonen met energie en de natuur- en milieufederaties in Groningen en Friesland). De inzet van dit akkoord is de energiebesparing te versnellen in de particuliere woningen, de huurvoorraad en binnen MKB-bedrijven. We hebben het bespaarakkoord met de genoemde partners opgesteld en aangeboden aan de overheden.

Switch

Daarnaast en tegelijk waren we wederom betrokken bij Switch, een initiatief van de noordelijke provincies inclusief Noord Holland, dat zich o.a. richt op een uitvoeringsagenda voor de genoemde onderdelen. Met de betrokken gemeenten en provincies is overleg gevoerd over de verdere aanpak en invulling. Op uitnodiging van de 'kwartiermakers' voor het onderdeel besparing (gemeente Assen en Leeuwarden) en de noordelijke provincies hebben we dit jaar samen met bedrijfspartners diverse uitvoeringsonderdelen en projectvoorstellen aangeleverd voor dit programma. Hiervoor is onder meer met diverse stakeholders overleg gevoerd en samen met provincies een speciale werkbijeenkomst georganiseerd om te komen tot breed gedragen uitvoeringsagenda. De partners uit het veld toonden daarbij enthousiasme een goede inzet. De gezamenlijke inbreng hebben we samen met de Stichting Kuub verwerkt tot een programma aanpak en projecten portfolio. Het geheel is vervolgens aangeboden aan de kwartiermakers en verantwoordelijke bestuurders van Switch en in een tweetal bestuurlijke overleggen nader toegelicht. Deze hebben de voorstellen in beraad genomen en vervolgens laten weten dat zij nogmaals een nieuwe kwartiermaker op pad wilden sturen om met partners uit het veld tot een programma en projecten te komen. De noordelijke natuur- en milieufederaties hebben vervolgens besloten dat we geen tijd meer willen steken in het praatprogramma Switch omdat daadkracht en concrete acties uitblijven, terwijl intensivering van de uitvoeringskracht vanuit het energieakkoord juist hard nodig is. In plaats daarvan leggen we de focus op samenwerking die tot acties en resultaten leidt.

Energieprogramma Drenthe

Samen met VNO/MBK Noord, Bouwend Nederland hebben we voor de provinciale staten verkiezingen nogmaals gepleit voor een intensivering van het besparingsbeleid, omdat duurzaamheid en economie hier goed samen gaan. Met effect; in het nieuwe bestuursakkoord heeft dit item een prominente plek gekregen. De provincie is in de tweede helft van het jaar gestart met een nieuw energieprogramma en we leverden hiervoor de eerste bouwstenen aan.

Verder werken we in noordelijk verband samen met het Versnellingsteam duurzaamheid van de noordelijke woningcorporaties. Dit heeft geleid tot aantal werkafspraken en een overlegplatform met provincies dat gericht is onderlinge uitwisseling, leren van elkaar en projectontwikkeling. De Natuur en Milieufederatie Drenthe is lid van de agendacommissie. Eén van de uitkomsten is dat we gezamenlijk de potentie van het gebruik van slimme meters voor vermindering van woon- en energielasten zullen verkennen. Wij nemen hierin het voortouw.

Energiebesparing in MKB bedrijven

In 2014 zijn we gestart met het opzetten van een besparingsproject om het Drentse midden- en kleinbedrijf te stimuleren energie te besparen. Hiervoor is de samenwerking met VNO-NCW Noord, MKB Nederland Noord, de Drentse Energie Organisatie, Bouwend Nederland en de provincie Drenthe aangegaan. Eind 2014 is de eerste conceptversie van het projectplan verspreid onder de partners, ter beoordeling. Met dit plan willen we 1.000 MKB bedrijven in Drenthe bereiken, waarvan er uiteindelijk 100 deelnemen aan het project. Het beoogde effect van de aanpak is dat 20 bedrijven tot het treffen van energiebesparende maatregelen overgaat, waarmee 15 tot 25% energie wordt bespaard. Met bijeenkomsten voor de deelnemers wisselen ondernemers ervaringen uit en met de publiciteit moet spin-off worden gecreëerd zodat Drenthe steeds meer richting duurzaam ondernemen gaat. Begin 2015 hebben we het projectplan in enkele schrijfrondes vervolmaakt en ter besluitvorming aan GS voorgelegd. In maart heeft GS ingestemd met het projectplan en het toekennen van het subsidiebudget. Daarbij hebben wij het project overgedragen aan Parkmanagement Drenthe, die het penvoerderschap en de uitvoering van het project op zich heeft genomen.

Voor de zomer hebben we deelgenomen aan de eerste wervingsbijeenkomsten waarbij het project en de energieconsulenten werden voorgesteld aan de Parkmanagement-leden. Het project werd goed ontvangen, met als positief gevolg dat het maximum aantal inschrijvingen in Noordenveld vrijwel meteen bereikt was. Ook hebben we aangedrongen op en deelgenomen aan een kick-off bijeenkomst van het project samen met alle projectpartners. Hierbij hebben we ons ingezet om de ideeën achter de activiteiten die in het projectplan staan goed over te brengen bij de projectleden. Dit heeft geresulteerd in afspraken over de uitvoering en afstemming binnen het project. Na de zomer hebben we een bijdrage geleverd aan de nieuwsbrief van het project die werd uitgegeven door Parkmanagement Drenthe.

Het contact tussen Parkmanagement en de andere projectleden is summier. Het vergt veel aandringen voordat er gecommuniceerd wordt vanuit Parkmanagement. Parkmanagement geeft aan tijdgebrek te hebben en de prioriteit bij de eigen leden te hebben. In december heeft uiteindelijk na een lange stilte periode een tussentijdse evaluatiebijeenkomst plaatsgevonden met de projectleden waarbij de Natuur en Milieufederatie Drenthe vooral heeft aangedrongen op een bredere communicatiestrategie voor het project. Er is tot op heden bijna geen werk gemaakt van het genereren van naamsbekendheid van het project of het laten uitwisselen van ervaringen door de deelnemers, wat wel in het projectplan voorzien was. We hebben onze hulp daarbij aangeboden. Afsproken is dat we Parkmanagement een aanbod doen voor een communicatiestrategie/campagne, om zo het succes van het project te vergroten. Eventuele uitrol hiervan is in begin 2016 voorzien, mits de financiering rond komt.

Windenergie

In Drenthe speelt deze opgave in drie gebieden horend bij de Veenkoloniën.

Bij Emmen en Coevorden hebben de gemeenten de regie om uitvoering te geven aan realisering van windenergie. In Borger Odoorn/Aa en Hunze loopt de RCR-procedure, waarbij projectontwikkelaars en het Ministerie van Economische Zaken het voortouw hebben genomen. Voor dit noordelijke gebied maken wij ons grote zorgen over de manier waarop de verdere uitwerking ter hand is genomen; de planvorming is te veel 'top down' en zonder echte betrokkenheid van omwonenden. In 2015 is door de ontwikkelaars en ministerie achter de schermen verder gewerkt aan de uitwerking van de vergunningaanvraag.

Begin 2015 zijn deze in de Provinciale Staten aan de orde geweest. De Natuur en Milieufederatie Drenthe heeft in dit kader haar visie op een andere aanpak nogmaals voor het voetlicht gebracht. In de Provinciale Staten en de Tweede Kamer worden deze zorgen inmiddels breed gedeeld. Dit heeft onder meer geleid tot aanstelling van een tijdelijk gebiedscoördinator, Titian Oterdoom, door de minister. De Natuur en Milieufederatie Drenthe heeft bijgedragen aan de verkenning die door hem is uitgevoerd en o.a. gepleit voor een korte 'time out' in de procedure. Tegelijkertijd publiceerde de minister het eerste ontwerp voor de vergunning van het windpark Oostermoer/de Monden in het kader van het zgn. wettelijk vooroverleg met mede overheden. De Natuur en Milieufederatie Drenthe heeft hierop een eerste reactie gegeven die qua inhoud aansluit bij eerdere betogen.

De verkenning is eind 2015 opgeleverd. Begin 2016 zal duidelijk worden hoe de minister - met medeneming van alle zorgen en kritiek uit de regio - zijn weg hierin zal vervolgen.

De opstelling en inzet van de Natuur en Milieufederatie Drenthe op het gebied van windenergie roept ook reacties op bij een aantal felle tegenstanders van windenergie in de vorm van mails en een aantal acties bij onze activiteiten. Waar een open gesprek of de dialoog mogelijk is gaan we dat graag aan.

Producten

- Inbreng in energie overleggen in Noord-Nederland met VNO-MKB, Bouwend Nederland, SLIM en partijen betrokken bij Switch
- Organisatie en uitvoering werkbijeenkomst noordelijke stakeholders Switch voor onderdelen energiebesparing en decentrale opwekking.
- Samenstelling en productie ontwerp-programma en projecten portfolio voor kwartiermakers Switch en bestuurlijke overleggen
- Bijdragen aan landelijk SER akkoord o.a. evaluatie en voortgangsrapportage
- Gezamenlijk pleidooi inzet energiebesparing nieuwe bestuursprogramma's in samenwerking met VNO, MKB, Bouwend NL
- Brief Provinciale Staten over RCR procedure windenergie (pleidooi voor bredere aanpak en investeringsprogramma)
- Bijdragen aan KRO/NCRV-programma monitor (over aanpak en besluitvorming windenergie)
- Overleg aanbevelingen voor verkenning gebiedscoördinator RCR procedure Oostermoer /de Monden
- Reactie op voorontwerp Inpassingsplan RCR-procedure windpark
- Inbreng in landelijk kernteam windenergie, overleg met Ministerie ELI evaluatie uitvoering Wind op land.
- Deelname, bijdragen aan uitvoering provinciale energiestrategie
- Opzetten en in gang zetten samenwerkingsproject Energiebesparing in het Drentse MKB en bijdragen aan uitvoering van het project

4.4 Windenergie / Windkracht 3 Emmen

Bij windenergie is onze inzet gericht op een zorgvuldige realisering en plaatsing van windmolens, in samenspraak met bewoners en met respect voor het landschap. We gaan daarbij uit van de landelijk afgesproken taakstelling van 6.000 MW en de doorvertaling van deze doelstelling naar Drenthe: 285,5 MW. In het provinciaal beleid zijn de Veenkoloniën aangewezen als het zoekgebied voor verdere invulling van deze opgave. Dit betreft gemeenten Aa en Hunze, Borger-Odoorn, Emmen en Coevorden.

We maken ons zorgen over de manier waarop door projectontwikkelaars en Rijk de verdere invulling van deze opgave via de RCR-procedure ter hand is genomen; de planvorming is te veel 'top down' en zonder echte betrokkenheid van omwonenden.

Activiteiten en resultaten

In, met en voor de gemeente Emmen hebben we dit jaar gewerkt aan een andere aanpak die uitgaat van een ontwikkeling van windenergie, die meer in samenspraak met omwonenden plaatsvindt. Eind 2014 bleek dat Emmen - na een aanvankelijk nee tegen windenergie als resultaat van de gemeenteraadsverkiezingen - de regie voor de ontwikkeling van windenergie weer is gaan oppakken. Wij hebben samen met de Nederlandse Vereniging Omwonenden Windturbines (NLVOW) het initiatief genomen om een aanpak uit te werken, waarbij geïnvesteerd wordt in het bewonersproces. Hiervoor hebben we eind 2014 voorstellen ontwikkeld die de gemeente heeft omarmd en waaraan we in 2015 gezamenlijk invulling hebben gegeven.

De Natuur en Milieufederatie Drenthe en de NLVOW vormden –ondersteund door de gemeente - samen het platform Windkracht 3, dat zich richt op realisering van de opgave (95,5 MW) met nauwe betrokkenheid van en meer oog voor de belangen van omwonenden.

Het belangrijkste besluit voor de realisering van deze windopgave is de vaststelling van een gemeentelijke structuurvisie windenergie. Hierin worden de gebieden definitief aangewezen en ruimtelijke randvoorwaarden vastgesteld waarbinnen windenergie kan worden ontwikkeld in de gemeente Emmen.

Het platform Windkracht 3 heeft vanuit een onafhankelijke positie de opdracht gekregen om zorg te dragen voor de inwonersinbreng ter voorbereiding van de besluitvorming door het College van B&W en de gemeenteraad. Dit is vertaald in een gebiedsproces dat parallel aan het gemeentelijk proces van de plan m.e.r. en de structuurvisie is uitgevoerd.

Als eerste stap in deze procedure heeft de gemeente een aantal selectiecriteria geformuleerd waaruit negen zoekgebieden zijn gekozen. Het platform Windkracht 3 heeft vervolgens een groot aantal bewonersavonden gehouden in alle zoekgebieden en omwonenden actief geïnformeerd over de aanstaande besluitvorming. Tijdens de bijeenkomsten konden omwonenden verschillende windopstellingen beoordelen en konden ze hun reacties, wensen en voorwaarden inbrengen.

Er zijn door het platform een groot aantal bijeenkomsten georganiseerd waar de bewoners van de gemeente Emmen (én omwonenden van de zoekgebieden uit andere gemeenten) voor zijn uitgenodigd. Naar alle bewoners die binnen een straal van ongeveer 2,5 km van een zoekgebied af wonen, is een uitnodiging verstuurd om deel te nemen aan deze bijeenkomsten. Tijdens de bijeenkomsten is o.a. ingaan op de inpassing van windparken in de geselecteerde zoekgebieden en de inhoud van de concept-gedragscode Windenergie Emmen. Daarnaast is ook aandacht en tijd besteed aan het informeren van bewoners over de belemmeringen- en de inventarisatiekaart, toelichting van het gemeentelijke proces, aspecten van windenergie en windparken in het algemeen en de mogelijkheden voor energie/wind coöperaties.

Wij hebben in de periode van januari tot en met mei 23 gebiedsbijeenkomsten georganiseerd waarbij we de bewoners de gelegenheid hebben gegeven mee te denken over de plaatsing van windturbines in de verschillende zoekgebieden en de inhoud van de concept-gedragscode. Daarnaast hebben we informatie gegeven over diverse aspecten van windenergie in het algemeen.

Zo'n 250 à 300 bewoners van de gemeente Emmen en omliggende dorpen van de zoekgebieden hebben de avonden bijgewoond.

Naast het gebiedsproces met bewoners hebben we gesprekken gevoerd met andere stakeholders, zoals woningbouwcorporaties, energie coöperaties, (i.o.), projectontwikkelaars (gezamenlijke bijeenkomst en individueel), oud-leden van het voormalige Windteam, EOP's (Erkende Overleg Partners), individuele burgers en initiatiefnemers van alternatieven voor wind. We hebben tweemaal overlegd met de wethouder en ook tweemaal met het projectteam van de gemeente dat zich met het opstellen van de m.e.r. en de structuurvisie bezighoudt.



Eerste gemeente brede bijeenkomst

Het platform Windkracht 3 heeft zijn bevindingen in juni 2015 aangeboden aan het college van B&W en de gemeenteraad. Hierin zat o.a. een ontwerp-gedragscodex, die eraan moet bijdragen dat inpassing mede op basis van de wensen van de omgeving zal plaatsvinden. Dit zgn. 'windakkoord' bevat bouwstenen m.b.t. verminderen overlast, compensatie en meeprofiteren van de opbrengst van de windturbines. Een belangrijke aanbeveling is dat de gemeente de ontwikkelaars moet uitnodigen om een eerste uitwerking van hun plannen te maken, op grond van de wensen en voorwaarden die inwoners naar voren hebben gebracht. Dit is door de gemeente overgenomen in het vervolgproces voor vaststelling van de structuurvisie, waarin de gebieden waar windmolens mogen komen, wordt vastgesteld. Feitelijk is hiermee de situatie omgekeerd ten opzichte van wat gebruikelijk is: eerst een plan van een ontwikkelaar, daarna mogen de bewoners meepraten, maar is er weinig meer te kiezen wat de locatie en de mate van participatie betreft. Nu zijn de projectontwikkelaars en grondeigenaren aan de beurt, nadat eerst samen met inwoners gewerkt wordt aan het opstellen van randvoorwaarden. Op deze manier is er een basis gelegd tot participatief mee ontwerpen.

De gemeente heeft aanbevelingen van het platform ter harte genomen en ook vertaald in zijn vervolgaanpak. In de ontwerpstructuurvisie die in juli ter inzage is gelegd wordt uitgegaan van een open proces op basis scenario's. Vervolgens heeft het college de gemeenteraad voorgesteld om uit te gaan van de door het platform voorgestelde vervolgaanpak. De gemeenteraad heeft hier eind 2015 mee ingestemd.

We zullen samen met de NLVOW en de gemeente in 2016 mede inhoud gaan geven aan het hieraan gekoppelde bewonersproces. Dit betekent dat inwoners meedenken met de locatiekeuze en reacties geven op de ontwerpen van ontwikkelaars (eerste helft 2016) en vervolgens ook mee gaan participeren in de realisatiefase (tweede helft 2016 e.v.).

In het najaar hebben we samen met de gemeente de eerste stappen gezet voor dit vervolg. Voor de ontwikkelaars is een uitvraag ontwikkeld die eind 2015 is gepresenteerd. Zij dienen op basis daarvan nu eerst plannen te ontwikkelen. Deze zullen in de eerste helft van 2016 als vervolg op het gebiedsproces aan bewoners worden voorgelegd. De gemeenteraad zal vervolgens de resultaten van dit proces meenemen in zijn finale besluitvorming over waar en onder welke voorwaarden windmolens in de gemeente ontwikkeld mogen worden. Hierbij zal de mate waarin ontwikkelaars rekening houden met de omgeving, mee worden gewogen bij de uiteindelijke gebiedskeuze. Op basis daarvan kunnen de projectontwikkelaars de verdere projectontwikkeling in 2016 starten. Dan zal de vergunningsprocedure starten en de bewonersparticipatie op basis van de voorstellen verder worden ingevuld.

Producten

- Organisatie
 - Opzetten en uitvoering gebiedsproces, projectaanpak platform Windkracht 3
 - Deelname stuurgroep en projectteam (circa 30 bijeenkomsten)
 - 24 inwonersbijeenkomsten en ontwerp ateliers in 9 zoekgebieden:
 - (Organisatie van een startbijeenkomst (januari 2015). Hierbij is Platform windkracht 3 geïntroduceerd en de aanpak gepresenteerd

- Gemeente brede bijeenkomsten voor alle gebieden (2 dagen met excursie). Hiervoor is aan alle bewoners die binnen een straal van 2,5 km wonen van een zoekgebied een persoonlijke uitnodiging gestuurd
- Eerste ronde ontwerpateliers waarin een aantal gebieden gecombineerd zijn in verband met hun samenhang
- Tweede ronde ontwerpateliers. In zowel de eerste als tweede bijeenkomst zijn zowel ruimtelijke ontwerpen met een 3D visualisatietool als de gedragscode behandeld
- Voor het gebied Pottendijk is een derde ronde ontwerpateliers georganiseerd vanwege de omvang van het zoekgebied.
- Voor het later door het college toegevoegde gebied Veenschapsweg is de gemeentelijke voorlichtingsbijeenkomst ondersteund en zijn vervolgens twee ontwerpateliers georganiseerd. Dit gebied is uiteindelijk niet als zoekgebied voorgedragen aan de raad en daarmee ook afgefallen.
- Het geheel is aan de deelnemers teruggekoppeld en afgesloten op een tweede gemeente brede bijeenkomst in mei 2015.
- Uitvoering Communicatiespoor
 - Op de website van de gemeente is een aparte Platform Windkracht 3 pagina bijgehouden
 - Er zijn 5 nieuwsbrieven uitgebracht om deelnemers en andere bewoners, die hier om gevraagd hebben, van informatie te voorzien en op de hoogte te houden
 - Tweemaal voortgang gepresenteerd aan de gemeenteraad
 - Er is een groot aantal gesprekken gevoerd met diverse betrokkenen / stakeholders
 - Er is een digitale Windwijzer ontwikkeld waarin diverse scenario's en opstellingen kunnen worden gepresenteerd en mensen zelf hun eigen windscenario voor Emmen kunnen samenstellen.
 - Er is een enquête onder de deelnemers gehouden in april 2015. De resultaten zijn weergegeven in de eindrapportage.
- Rapportage en aanbevelingen
 - Het geheel is vertaald in twee eindrapporten (gebiedsrapportages en algemene bevindingen) dat in juni is aangeboden aan college en gemeenteraad
- Vervolg
 - Toelichting aanpak en aanbevelingen gemeente, projectontwikkelaars, provincie, Ministerie Economische Zaken en bewonersgroepen.
 - In de tweede helft van 2015 zijn samen met de gemeente de eerste stappen gezet voor het vervolgproces (uitvraag ontwikkelaars, projectopzet gebiedsproces II).

4.5 Servicepunt Energie Lokaal

Activiteiten en resultaten

Het Servicepunt Energie Lokaal Drenthe helpt en ondersteunt lokale energie-initiatieven. Het Servicepunt ondersteunt de burgerinitiatieven door het leveren van kennis, ondersteuning en netwerken. Het servicepunt doet dat voornamelijk vraaggericht, maar biedt op specifieke onderdelen ook kennis aan.

Meer dan 20 initiatieven hebben in 2015 gebruik gemaakt van de diensten van het Servicepunt. Sommigen door enkel een adviesgesprek, anderen echter met meerdere gesprekken en hands-on ondersteuning, bijvoorbeeld bij het uitschrijven van plannen van aanpak en uitwerken van business modellen. Van de ongeveer 60 actieve energie-initiatieven in Drenthe heeft dus ruim een derde het afgelopen jaar de weg naar het servicepunt kunnen vinden.

Om initiatieven nog beter te kunnen adviseren heeft het Servicepunt in 2015 nauw samengewerkt met Buurkracht, De Drentse Energie Organisatie, Drenthe in Transitie, het Drentse Energieloket en Stichting Energie Neutraal (SEN). In 2016 wordt de samenwerking met deze partijen verder geïntensiveerd.

Het aantal initiatieven dat in 2015 over is gegaan tot het plaatsen van zonnepanelen is nog beperkt gebleven. In Ansen is een zonnecentrale geopend op het dak van een boerderij van het Drents Landschap. Het Servicepunt heeft daar in de startfase van het traject een rol in gespeeld. In Tynaarlo is E.on overgegaan tot het plaatsen van 90 zonnepanelen in een weiland langs de A-28. Ook hierin heeft het Servicepunt een rol gespeeld. De initiatieven op Kloosterveste, Ubbena en Gasselternijveenschemond hebben wij in de planvorming ondersteund (onder andere zijn er businessmodellen opgezet). Plaatsing van zonnepanelen wordt in 2016 verwacht. Om plaatsing van zonnepanelen te versnellen, wordt in 2016 samen met de Drentse Energie Organisatie een specifiek ondersteuningsaanbod voor lokale initiatieven ontwikkeld.

Verdere voorbeelden van de uitgevoerde ondersteuningsactiviteiten zijn:

Servicepunt en sport

Om het energienetwerk verder uit te breiden hebben wij een rol gespeeld in de avonden die de PvdA Statenfractie in samenwerking met Sport Drenthe heeft georganiseerd voor voetbalverenigingen. Er zijn in 2015 3 bijeenkomsten gehouden over energiebesparing, sport en de mogelijke rol van het servicepunt. Vanuit deze bijeenkomsten zijn 4 adviesgesprekken gehouden: VV Roden, Gomos (Norg), VV Annen en Rolder Boys. Roden, Annen en Norg hebben een uitgebreide energiescan laten doen. In januari 2016 volgt een adviesgesprek met VV De Weide (Hoogeveen).

Opzet en uitvoering onderzoek Hanze Hogeschool i.s.m. DIT

In samenwerking met Drenthe in Transitie is een onderzoek gestart naar de energie-initiatieven in Drenthe door de Hanze Hogeschool. Het servicepunt heeft bijgedragen aan het ontwikkelen van de onderzoeksvraag en onderzoeksopzet en heeft bijgedragen aan het maken en verfijnen van de vragenlijst. In de eerste maanden van 2016 worden de resultaten verwacht. Succes en faalfactoren voor lokale initiatieven worden hopelijk uit dit grote onderzoek gedestilleerd. Deze kennis is van groot belang voor de diverse overheden voor het gericht ondersteunen en faciliteren van de lokale initiatieven.

Ondersteuning Warmtetourgroepen en inkooptrajecten

In Emmerhout, Pesse, Vries, Nieuw-Roden en Koekangerveld ondersteunt het Servicepunt lokale inwonergroepen die collectief isolatiemaatregelen willen inkopen.

Producten

Het servicepunt heeft in 2015 de volgende groepen ondersteund en geadviseerd:

- VV Annen
- VV Rolder Boys
- GOMOS (Norg)
- VV Roden
- IVN Hoogeveen, aanpak en uitvoering lokale zonneactie
- Nijeveen, opstart initiatief (adviesgesprekken plus plan van aanpak)
- Zeijen, planvorming en doorstart zonnepark
- Kloosterveste, planvorming rond zonnecentrale
- Drentse KEI, lobby rond inkoop energie door gemeenten (gesprekken plus notitie)
- Initiatief De Wijk, opstart
- Zonnige toekomst, doorstart (advies plus uitwerking plan van aanpak)
- Ondersteuning EC Drentse Aa, opstart plus communicatie
- EC Noordseveld/gemeente Noordenveld, planontwikkeling Nieuw-Roden
- Gasselternijveenschemond, Buurkracht traject en collectieve zonnepanelen
- Duurzaam Hooghalen, zonnepanelen
- Wijkbelangen Emmerhout, Warmtetour
- Buurtteam de Fledders, Warmtetour
- Dorpsbelangen Pesse, Warmtetour
- Buurtteam Koekangerveld, Warmtetour
- Buurtteam Nieuw-Roden, Warmtetour.

Het Servicepunt heeft verder medewerking verleend aan zes informatieavonden:

- Deelname informatieavond Sport en Energie, Hoogeveen
- Deelname informatieavond Sport en Energie, Assen
- Deelname informatieavond Sport en Energie, Wilhelminaoord
- Deelname informatiemarkt De Lariks
- Deelname energieavond Grolloo
- Deelname informatie avond Nieuw-Dordrecht.

Daarnaast zijn diverse groepen en particulieren telefonisch of via e-mail verder geholpen.

4.6 Zon zoekt Drent kwadraat / zonnetour 2015

Activiteiten en resultaten

Zonne-energie is een onmisbare schakel in de transitie naar een duurzame energievoorziening. De potentie van zonne-energie is ook in Drenthe enorm en nog lang niet volledig benut. Met de campagne Zon zoekt Drent hebben we in samenwerking met de provincie, gemeenten en bedrijven in 2014 een grote groep Drenten bereikt. Naar aanleiding van dit succes zijn de betrokken partijen om tafel gegaan om in 2015 een vervolg te geven aan het zonne-offensief.

De campagne Zon zoekt Drent 2015 draaide om de organisatie en uitvoering van 9 informatie-bijeenkomsten: de 'Zonnetour'. Voor de organisatie van de Zonnetour is een uitgebreide communicatie- en PR-campagne uitgevoerd in samenwerking met het Drents Energie Lokaal, 9 Drentse gemeenten, de provincie Drenthe en 38 bedrijven. De campagne was gericht op alle particuliere woningeigenaren van Drenthe.

Voor de communicatie- en PR-campagne is informatie verstrekt via de websites en Facebookpagina's van Zon zoekt Drent en het Drents Energie Lokaal. Daarnaast zijn 3 folders ingezet; over zonnepanelen, over zonneboilers en over de zonnelening. Er zijn brieven gestuurd naar particuliere woningeigenaren met geschikte daken voor zonne-energie. Er is een groot aantal persberichten uitgezet en geplaatst in de lokale kranten en gemeentepagina's van de deelnemende gemeenten.

De informatieavonden bestonden uit een centrale presentatie met uitleg over de campagne, een live demonstratie van de zonnekaart, uitleg over de zonnelening (door de provincie) en informatie over de mogelijkheden voor collectieven. Aansluitend was er een markt met leveranciers van zonnepanelen, ervaringsdeskundigen en stands van het Drents Energie Lokaal en de Natuur en Milieufederatie Drenthe.

Totaal resultaten van de inzet van communicatie en PR in cijfers:

- 32.114 verstuurd persoonlijke uitnodigingen aan particuliere woningeigenaren met een geschikt dak
- 1.930 bezoekers bij 9 informatieavonden in 9 Drentse gemeenten
- 15.393 bezoekers van de website van Zon zoekt Drent sinds 1-3-2014: (10.753 unieke bezoekers)
- 4.747 bezoekers van de website van het Drents Energie Lokaal sinds 10-3-2015: (3.000 unieke bezoekers)
- indirect mediabereik (o.a. huis-aan-huis bladen): 150.000 á 200.000 inwoners.
- 84 vragen aan het Drents Energie Lokaal over de aanschaf van zonnepanelen, de zonnelening en de campagne Zon zoekt Drent 2015 (tot 7 september 2015)

De zonnetour 2015 is daarmee in navolging van 2014 weer een groot succes. We zijn erin geslaagd het hoofddoel te realiseren; de toepassing van zonne-energie in Drenthe heeft door de campagne een enorme stimulans gekregen. Met een kleine 2.000 bezoekers aan de informatieavonden en gemiddeld 200 bezoekers per avond, zijn we erin geslaagd om de zonnekaart en zonnelening bekend te maken. Door de complete aanpak van de zonnekaart, zonnelening en informatieavonden zijn we erin geslaagd mensen te ontzorgen en de drempel tot aanschaf van zonnepanelen te verlagen.

De start van de campagne Zon zoekt Drent ging gelijk op met de lancering van het Drents Energie Lokaal. Het mooie van dit loket is dat alle woningeigenaren met vragen over energiebesparing en de inzet van duurzame energie, nu terecht kunnen bij het Drents Energie Lokaal. Doordat de campagne Zon zoekt Drent onderdeel is geworden van het loket, is hier een versterkende en aanvullende werking uit voort gekomen. De lancering en communicatie over de campagne Zon zoekt Drent en energievoorziening over zonne-energie is, naast de website van Zon zoekt Drent, ook succesvol verlopen via de website en Facebookpagina van het Drents Energie Lokaal.

Producten

- Organisatie, uitvoering en evaluatie Zon zoekt Drenthe 2015
- 9 Zonnetour informatiebijeenkomsten met bijna 2.000 bezoekers
- Inzet 6 ervaringsdeskundigen tijdens de informatiebijeenkomsten
- Folders over zonnepanelen, de provinciale zonnelening en de zonneboiler
- Website www.zonnekaartdrenthe.nl
- Bekendmaking en informatie verstrekking zonnelening provincie Drenthe en andere aanverwante (gemeentelijke) regelingen
- Website www.zonzoektdrent.nl als primair informatiekanaal met alle inhoudelijke informatie. Met online hulp via het Drents Energie Loket.

4.7 Participatieaanpak Drentse zonnecentrales

Grote zonne-installaties, of het nu om veldopstellingen of grote dakoppervlaktes gaat, bieden de mogelijkheid voor participatie van grote groepen bewoners. Diverse voorbeelden in het land, maar ook in Drenthe laten zien dat er een behoefte is aan rendabele collectieve zonneparken. Echter, voor inwoners is het participeren in zonnecentrales via zelf opgerichte coöperaties geen sinecure. Onze inzet richt zich er daarom vooral op, om samen met partners en ons netwerk, bestaande barrières zoveel als mogelijk weg te nemen.

Activiteiten en resultaten

In 2015 hebben we de ambities van het project op beperkte schaal kunnen invullen in de vorm van bemiddeling en advisering rondom het initiatief van een zonneveld in Ubbena. Al een aantal jaren leeft er bij de inwoners van Zeijen een wens om een groot zonneproject te realiseren op de stortplaats van Ubbena. Uitontwikkeling van deze ideeën hebben we in 2014 ondersteund door een exploitatiestudie te laten uitvoeren. Bij de verdere doorstart in 2015 van het zonneveld in Ubbena hebben we in 2015 een actieve, bemiddelende rol gespeeld. Begin van het jaar is contact gelegd met mogelijke projectfinanciers. Deze financiers hebben aangegeven het project te willen voorfinancieren en te exploiteren. Daarbij is het voorstel gedaan om een deel van de installatie te reserveren voor een vorm van financiële participatie.

Samen met een aantal inwoners werken we aan een passend participatiemodel, waarin de inwoners van Zeijen zonder investeringsrisico kunnen deelnemen. Wij onderzoeken samen met inwoners de mogelijkheid van het oprichten van een aparte postcoderoos-coöperatie binnen het grotere geheel van de zonne-installatie, waarbij gebruikt wordt gemaakt van een virtuele aansluiting. Dit concept is in Nederland nog niet voor een postcoderoos-coöperatie toegepast en zou een mogelijkheid kunnen bieden om binnen grotere (commerciële) zonne-installaties een deel van de installatie te reserveren voor deelname vanuit een lokale coöperatie. Begin 2016 verwachten we het exploitatiemodel en het aanbod voor omwonenden klaar te hebben.

Producten

- Begeleiding realisatie van een zonneveld in Ubbena met de bewoners van Zeijen en omgeving op basis van de Postcoderoos en ontwikkeling financieringsmodel.

4.8 Drents Energie Loket

Activiteiten en resultaten

In 2013 is het landelijke Energieakkoord ondertekend door overheden, bedrijfsleven en diverse maatschappelijke organisaties. Eén van de grote opgaven in het Energieakkoord is de energierenovatie van de bestaande particuliere woningvoorraad. Het Rijk heeft via de VNG middelen aan regio's beschikbaar gesteld om een verduurzamingslag te maken binnen de particuliere woningvoorraad. Dit vormde de aanleiding en start van de samenwerking voor het opzetten van een Drents Energie Loket. Deze samenwerking is eind 2014 bekrachtigd in een samenwerkingsovereenkomst. Het Drentse Energie Loket is een in Nederland unieke samenwerking waarin de 12 Drentse gemeenten, provincie Drenthe, bedrijfsleven (Bouwend Nederland, Uneto-VNI en SLIM Wonen met energie) en de Natuur en Milieufederatie Drenthe samen werken aan het stimuleren van energiebesparing en duurzame energieopwekking bij particuliere woningeigenaren.

In 2015 is deze samenwerking verder ontwikkeld tot een goed regionaal werkende samenwerkingsalliantie van alle Drentse gemeenten, de provincie, de Natuur en Milieufederatie Drenthe en het bedrijfsleven. De Natuur en Milieufederatie Drenthe heeft als partner van het Drents Energie Loket diverse taken uitgevoerd in 2015, zoals:

- mede opzetten en inrichten van het Drents Energie Loket
- huisvesting van het Drents Energie Loket
- ontwikkeling van de energieadviesfunctie voor het Drents Energie Loket
- ontwikkeling en uitvoering van 2 voorlichtingscampagnes voor het Drents Energie Loket
- de ontwikkeling en het onderhoud van de website van het loket.

Het Drents Energie Loket

Vanaf 1 maart 2015 is het eerstelijns Drents Energie Loket voor energiebesparing online en telefonisch bemenst. Het Energieloket bestaat uit een digitaal loket en een telefonische helpdesk. Voor het beantwoorden van de vragen is een energieadviseur in dienst genomen. Particulieren kunnen bij de adviseur onafhankelijke informatie krijgen over energiebesparing en de inzet van duurzame energie.

Het digitaal loket bestaat uit drie websites:

- Drents Energie Loket: algemene informatie over energiebesparing en duurzame energie
- Zon zoekt Drent: informatie over de zonnepanelen campagne
- Drent zit er warmpjes bij: informatie over de isolatiecampagne.

De telefonische helpdesk is twee ochtenden per week bereikbaar (dinsdag- en vrijdagochtend).

Daarnaast kunnen particuliere woningeigenaren elk moment van de dag per e-mail hun vraag stellen aan het loket.

Resultaten:

De energieadviseur van het loket heeft op 18 informatiebijeenkomsten woningeigenaren onafhankelijke voorlichting gegeven over zonne- energie en isolatie. De drie websites hebben in 2015 al meer dan 18.000 unieke bezoekers gekend. Het Drents Energie Loket heeft verder in 2015 een kleine 200 particuliere woningeigenaren geadviseerd bij het nemen van energiebesparende maatregelen.

Er is een stijgende lijn waar te nemen in de bezoekersaantallen van het loket gaandeweg het jaar. Steeds meer mensen weten de weg te vinden naar het loket. Redenen hiervoor zijn dat gemeenten steeds vaker doorverwijzen naar het loket, mensen naar aanleiding van de campagnes vragen hebben en er meer is ingezet op PR van het loket.

PR voor het Drents Energie Loket

Er is flink ingezet op de PR van het loket. Naast dat de twee campagnes voor promotie moesten zorgen, is er tevens ingezet op advertenties en artikelen in lokale kranten en het Dagblad van het Noorden. Daarnaast heeft een aantal gemeenten zelf voor promotie gezorgd en is het loket meerdere malen geïnterviewd door diverse organisaties.

Zo is er door de pers aandacht besteed via:

- Interview RTV Drenthe bij de kick-off
- Ledenblad Rabobank Assen-Noord Drenthe

- Dagblad van het Noorden 2x grote advertentie
- Dagblad van het Noorden, interview met het Drents Energie Lokaal
- Wijkkrant Emmerhout
- Speciale uitgave in huis-aan-huis krant Assen
- Plaatsing van artikelen warmtetour in diverse huis-aan-huis bladen.

Campagnes

In 2015 zijn vanuit het Drentse Energieloket twee regionale campagnes opgezet die ruimte hebben geboden voor lokaal maatwerk: De Zonnetour en de Warmtetour. Beide campagnes kenden een provinciale aanpak met lokale uitwerking. Vooral ten behoeve van de warmtetour heeft dit geleid tot verschillende lokale uitvoeringsplannen, aansluitend bij de lokale situatie en lokale bewonersinitiatieven/bewonersgroepen. Bij de uitwerking van de campagnes is nauw samengewerkt met de diverse gemeenten, bedrijven en de provincie Drenthe. Projectleiding van de campagnes was in handen van de Natuur en Milieufederatie Drenthe.

Samenwerking tussen bedrijven

Een op regionaal niveau goed functionerende samenwerking met bouw- en installatiebedrijven is noodzakelijk om te kunnen komen tot een goed aanbod en bedrijven te kunnen stimuleren te komen met garantieproducten op de energiebesparing. Uneto-VNI en Bouwend Nederland hebben daarvoor een belangrijke rol toebedeeld aan de Vereniging SLIM wonen met Energie. Het aantal bedrijven dat zich via SLIM aan de campagne bindt, is in 2015 klein gebleven. Om deelname van bedrijven in 2016 te vergroten, wordt een aparte werkgroep gevormd.

Monitoring

Een regionaal intern monitoringssysteem dat kan worden vertaald in een energiemeter is in 2015 niet ontwikkeld. Wel worden via enquêtes aan bedrijven en deelnemers de genomen energiebesparende maatregelen in kaart gebracht.

Buurtcollectieven

Het Drentse Energieloket zoekt nadrukkelijk de aansluiting bij de energieke samenleving waarin groepen van bewoners lokaal en regionaal zich inzetten voor energiebesparing. Via de lokale energie initiatieven verbinden mensen zich aan energiebesparing. De lokale initiatieven dragen er vaak zorg voor dat energiebesparing leeft bij zowel consumenten als bedrijven. Vooral in de warmtetour worden bij de verschillende projecten lokale bewonersinitiatieven betrokken. Daar waar geen initiatieven zijn, wordt met behulp van gemeenten en andere partners gewerkt aan het opzetten van nieuwe bewonersinitiatieven.

Producten

- Opzet en inrichting van digitaal en fysiek Drents Energie Lokaal
- Werving en mede mogelijk maken Adviseur energielokaal
- Ontwikkeling en onderhoud website www.drentsenergieloket.nl
- Ontwikkeling communicatie aanpak Drents Energie Lokaal
- Ontwikkeling en uitvoering campagnes Zon zoekt Drent en Drent zit er warmpjes bij
- Ondersteuning en adviseren van 200 bewoners door het Drentse Energieloket
- Verzorging van 18 informatieavonden.

4.9 Proeftuin energiebesparing / Drent zit er warmpjes bij

Inleiding

Als uitvloeisel van de samenwerking rond het energieloket is de campagne 'Drent zit er warmpjes bij' ontwikkeld in het kader van dit project. Deze campagne is in de tweede helft van 2015 in uitvoering genomen. Daarnaast is met de gemeente Emmen een 'Proeftuin energiebesparing' ontwikkeld die eind 2015 in uitvoering is gekomen. Deze proeftuin loopt door tot begin 2016. Tenslotte hebben we in het kader van dit project ook verder uitvoering gegeven aan een samenwerking met de gemeente Midden-Drenthe en EnergQ.

Activiteiten en resultaten

Drent zit er warmpjes bij

Hoofddoel van de campagne Drent zit er warmpjes bij, is het grootschalig stimuleren van energiebesparing van particuliere woningbezitters in Drenthe, door het actief betrekken van woningeigenaren, onder andere via buurt- en verenigingstrajecten. De campagne is in samenwerking uitgevoerd met de Drentse gemeenten, lokale initiatieven, provincie Drenthe en het bedrijfsleven.

Om inwoners te stimuleren en te ontzorgen bij het nemen van isolerende maatregelen aan hun woning, hebben we een campagne opgezet, waarbij de volgende verleidingsstrategieën zijn toegepast:

Sociale componenten:

Zo wijk- of dorpsgericht mogelijk gekozen locatie.

Daar waar mogelijk lokale initiatieven betrekken, zodat het 'van de buurt wordt'.

Ervaringsdeskundigen geven onafhankelijk advies vanuit persoonlijke ervaring.

Financiële prikkels:

In sommige gemeenten werd een financiële prikkel geboden in de vorm van een aantrekkelijke lening, energiescan of subsidie op maatregelen.

Ontzorgen / makkelijker maken:

Door informatie te bundelen en zoveel mogelijk op maat aan te bieden (o.a. door onafhankelijk advies vanuit het Drents Energie Loket en gericht voorlichtingsmateriaal), worden keuzes vereenvoudigd.

In het najaar van 2015 hebben we zeven informatieavonden georganiseerd vanuit de campagne 'Drent zit er warmpjes bij'. De avonden zijn bedoeld voor particuliere woningeigenaren, die interesse hebben in het isoleren van hun woning. De avonden bestaan uit een voorlichtend gedeelte, met een inhoudelijke presentatie over vloer-, gevel- dakisolatie en beglazing. Daarnaast is er ruimte voor gemeenten om eventuele financiële regelingen toe te lichten. Ook kunnen lokale initiatieven op het gebied van energie zichzelf presenteren en 'leden' werven. Vervolgens is er een markt, waarop isolatiebedrijven zichzelf kunnen presenteren. Dit werd aangevuld met stands van gemeenten en lokale initiatieven, daar waar van toepassing. Op de markt stond ook het Drents Energie Loket en waren ervaringsdeskundigen aanwezig om bezoekers te voorzien van onafhankelijk advies.

In aanloop naar de avonden toe, werd op provinciaal en zoveel mogelijk lokaal niveau bekendheid gegeven aan de campagne. Dit gebeurde door het plaatsen van inhoudelijke artikelen in huis-aan-huisbladen, gemeentepagina's, diverse websites (waaronder www.drentsenergieloket.nl en www.drentziterwarmpjesbij.nl), wijkkranten, social media, etc. De artikelen gaven informatie over de soorten isolatiemaatregelen, de kosten, de mogelijkheden om de eigen woning te checken, de Energielabelatlas en de informatieavonden van de Warmtetour zelf. Twee weken voorafgaand aan iedere avond werd een persbericht gestuurd aan de Drentse pers. Ook zijn er speciale posters en beeldmateriaal en een tool box gemaakt voor de campagne, die door alle partners ingezet konden worden. De posters zijn digitaal en zoveel mogelijk lokaal verspreid. Daarnaast werd er een persoonlijke uitnodigingsbrief verstuurd vanuit de gemeenten naar zo'n 10.000 adressen voor een

informatieavond in hun dorp/wijk/buurt/gemeente.

De informatieavonden van het najaar van 2015 zijn in totaal bezocht door ruim 400 inwoners. De zeven avonden zijn grotendeels in opzet gelijk, maar ook op onderdelen afwijkend georganiseerd. Regionaal werd veel aandacht besteed aan de campagne met inhoudelijke artikelen en advertenties in bijvoorbeeld Wonen & Co van het Dagblad van het Noorden. Speciaal voor de campagne is een reeks folders gemaakt die specifiek gaan over gevel-, vloer- dakisolatie en beglazing en over de financiële mogelijkheden. Deze folders zijn verspreid op de informatieavonden en op diverse locaties in Drenthe.

Mensen die n.a.v. de informatieavond of de campagne zelf individuele vragen hadden, kunnen terecht bij het Drents Energie Loket. Naar aanleiding van de informatieavonden hebben we mensen gevraagd naar hun interesse in en behoefte aan een collectief inkoop traject voor isolatiemaatregelen. Hiervoor hebben zich in totaal zo'n 80 mensen aangemeld. N.a.v. de getoonde interesse hebben inwoners per mail informatie gekregen over de verdere gang van zaken. Indien er voldoende interesse was, is er een gezamenlijk offertetraject uitgezet en begeleid (bijvoorbeeld in Emmerhout). Indien er onvoldoende interesse was, heeft men per mail hiervan bericht gekregen en is men doorverwezen naar het loket voor verdere informatie en advies.

In alle gekozen locaties is bij de voorbereiding de samenwerking gezocht met lokale dorps-/wijk- en buurtverenigingen. Ook is per locatie gekeken of er actieve Buurteams waren van Buurkracht of dat er desgewenst nieuwe buurtteams konden worden gestart. In Nieuw-Roden heeft het buurtteam van Nieuw-Roden het collectieve offertetraject verder op zich genomen. In Vries, in de wijk de Fledders, is n.a.v. de Warmtetour een nieuw buurtteam gestart met al 45 leden. In Emmerhout heeft nauwe samenwerking plaatsgevonden met Wijkbelangen. In Pesse en Vledder waren de lokale dorpsverenigingen betrokken.

ingeschakeld. SLIM heeft voor de bedrijvenmarkten tijdens de informatieavonden de werving en selectie van bedrijven gedaan in overleg en samenwerking met de Natuur en Milieufederatie Drenthe. Zo werden vraag en aanbod samengebracht en worden bedrijven betrokken en gestimuleerd te komen met goede energiebesparende producten voor de consument.

Proeftuin energiebesparing met bewoners in Emmen

Er ligt een grote energiebesparingsopgave in de bestaande woningvoorraad en besparing is goed voor de werkgelegenheid en economie! Energiebesparing in de woningbouw is ook één van de speerpunten (big five) in het energie- en klimaatbeleid van de gemeente Emmen.

Voor en met de gemeente hebben we het project 'energiebesparing met bewoners in Emmen' ontwikkeld. Met dit project geven we een impuls aan de besparingsinzet in de gemeente Emmen. Uitgangspunten daarbij zijn een wijkgerichte aanpak, effectieve samenwerking met partners en inwoners en learning by doing. De kerndoelstelling van het project is om de energielasten van de bewoners structureel te verlagen door energiebesparing. Door het nemen van gerichte maatregelen worden wooncomfort en leefklimaat verbeterd. Van belang voor het genereren van werkgelegenheid en behoud hiervan is de inzet van lokale bedrijven voor het uitvoeren van deze energiebesparende maatregelen.

In de campagne van Zon zoekt Drent was de zonnelening een financiële prikkel om in zonne-energie te investeren. Voor de Warmtetour is een dergelijke prikkel provinciebreed niet voorhanden. De gemeente Emmen heeft een eigen Duurzaamheidslening, die ingezet kan worden voor deze vervolgaanpak. Binnen dit project gaan we samen met de gemeente na op welke wijze het bereik en het effect van deze leningsopties kunnen worden vergroot.

Parallel hieraan zullen we ook nagaan welke andere gezamenlijke 'triggers' of financiële prikkels we kunnen ontwikkelen en inzetten. Daarbij denken we bijvoorbeeld aan een koppeling met het verstrekken van een 'gratis' definitief energielabel (of energiescan). Binnen het kader van dit project onderzoeken we wat bewoners interessant genoeg vinden om voor in beweging te komen. Ook een kleine investering in energiebesparing loont!

Het project is in de tweede helft van dit jaar met de gemeente ontwikkeld en in november door het College van B en W omarmd. Eind van het jaar hebben we de eerste stappen gezet voor verdere uitvoering.

Bepark je watt

In het kader van het al langer lopende project Bepark je watt, zijn dit jaar drie bewonersbijeenkomsten gehouden. Bepark je watt is een project van de gemeente Midden-Drenthe waarin bewoners worden uitgerust met een Slimme meter en een energiemonitoringsysteem (EMS) van EnergQ. Doel van het project: inzicht verschaffen van hun energieverbruik aan bewoners, verbeteringen doorvoeren in het energiemonitoringsysteem en groepsgewijs stimuleren van besparing. In drie dorpen zijn groepen bewoners met het EMS uitgerust; Balinge (Broekstreek), Klatering en Wijster.

In totaal hebben iets meer dan 30 mensen deelgenomen aan dit project. Deze mensen zijn in drie 'huiskamerbijeenkomsten' bij elkaar geroepen om gezamenlijk een kijkje te nemen in elkaars energieverbruik. Het monitoringssysteem bleek per minuut te kunnen aangeven hoeveel energie er door de deelnemers werd gebruikt en in gesprek konden meestal de uitschieters ook verklaard worden. Daarbij zijn er verschillende 'energieslurpers' aangewezen. Ook konden bewoners een aantal verbeterpunten voor het energiemonitoringsysteem aanwijzen.

Via een Energiemonitoringsysteem (gekoppeld aan een slimme meter) bijhouden van gedetailleerd energieverbruiksgegevens helpt om mensen bewust te maken van verbruik, maar alleen als dit gepaard gaat met een persoonlijke uitleg en gesprek om achter de gegevens te kunnen kijken en daarmee energieslurpers te kunnen identificeren. Huiskamerbijeenkomsten zijn daarvoor een goed middel.

Producten

Campagne Drent zit er warmpjes bij

- Een Warmtetour door Drenthe: 7 informatieavonden over isolatiemaatregelen voor de consument
- De website www.drentziterwarmpjesbij.nl met in totaal 1236 bezoekers (van 25 aug. t/m 30 nov.)
De website werd 1.873 keer bezocht in drie maanden tijd.
- 10.000 brieven en factsheets over isolatie verspreid onder inwoners in Drenthe
- 15.000 voorlichtingsfolders over isolatiemaatregelen
- Facebookpagina van het Drents Energie Loket met ongeveer 75 volgers
- Advertenties en artikelen in diverse lokale en regionale media en websites

Proeftuin energiebesparing met bewoners Emmen

- Ontwikkeling besparingsaanpak i.s.m. gemeente Emmen (projectplan)
- Startoverleg voorbereidingsfase (verdere uitvoering 2016)

Bepark je Watt

- Drie bewonersbijeenkomsten met als doel concrete energiebesparingsmogelijkheden te benoemen:
 - Broekstreek (7 deelnemers)
 - Klatering (9 deelnemers)
 - Wijster (8 deelnemers).

4.10 De Veensprong en stroomversnelling in Drenthe

Activiteiten en resultaten

De Veensprong is een gebieds-samenwerking die erop is gericht verregaande energiebesparingsmaatregelen in de bestaande bouw te realiseren. De ambitie van de Veensprong is om in de komende jaren vele honderden huizen 'energienota loos' te maken en zo het hele gebied een impuls te geven op gebied van duurzaamheid, omgevingskwaliteit, woningwaarde, werkgelegenheid en beheersbaarheid van de woonlasten. We zijn met de projectpartners, bestaande uit bouwondernemingen, woningbouwcorporaties en (maatschappelijke) partners aan de slag gegaan om deze ambitie van onderop waar te maken. De hoge ambitie bij de start is in 2014 aangepast op verzoek van de deelnemers, naar een meer gefaseerd en stapsgewijs geheel.

In het uiteindelijke projectplan van De Veensprong is opgenomen dat we stapsgewijs werken aan duurzaam energetisch en toekomstbestendig wonen in de Veenkoloniën: vele kleine stapjes zijn opgeteld één grote (Veen)sprong. Daarbij leggen we de nadruk op kennisontwikkeling -deling en samenwerking, het bijeenbrengen van vraag- en aanbodzijde en het bedenken van kansen en oplossingen voor het gebied.

Vanuit die gedachte hebben we januari 2015 een kick-off bijeenkomst georganiseerd met alle deelnemers voor de aftrap van 3 casussen/pilots gericht op het energieneutraal maken van de Veenkoloniën/Drenthe. Het gaat om de casussen: Flexibele stappen op weg naar Nul, Label B of beter, en Ontwerpen met bewoners.

Flexibele stappen

De casus Flexibele stappen op weg naar Nul, getrokken door de woningcorporatie Lefier, gaat over het ontwikkelen van een aanpak waarbij woningen in maximaal drie stappen verdeeld over de tijd uiteindelijk tot nul op de meter gerenoveerd worden, zonder kapitaal te vernietigen gaandeweg. Interessant voor woningeigenaren die niet in 1x de kosten willen of kunnen maken voor een NOM renovatie, en daarmee zeer relevant in de mix der aanpakken om Drenthe energieneutraal te maken. Het resultaat van de casus is een matrix, waarin de vele energiebesparende opties logisch vertaald worden naar de juiste (gefaseerde) stappen die een woning uiteindelijk energieneutraal maken. Lefier en de aangesloten bouwers willen deze aanpak nu testen op een aantal woningen van Lefier om zo de matrix echt af te kunnen maken. Ze zoeken hier projectfinanciering voor. Hierna moet deze aanpak beschikbaar zijn voor alle corporaties (en wellicht ook voor particulieren).

Label B of beter

De casus Label B of beter, die getrokken werd door woningstichting De Volmacht, ging over het verbeteren van alle woningen naar minimaal label B, bij mutatie. Voornamelijk een logistiek vraagstuk. Het resultaat na het doorlopen van een drietal bijeenkomsten en een afsluitende evaluatiebijeenkomst is verrassend genoeg dat De Volmacht nu geen woningen naar label B gaan aanpassen. Wel is De Volmacht haar beleid aan het herzien. De inzichten die zijn opgedaan tijdens deze casus waren dat aanpassen naar label B kapitaalvernietiging is, op veel plekken niet gunstig is t.o.v. de resterende exploitatietijd van de woning en op andere plekken onvoldoende ambitieus is. De Volmacht schrijft nu beleid om delen van het bezit in 1 grote stap naar Nul op de Meter te maken en andere delen ongewijzigd te laten en dit samen met de bewoners te doen.

Ontwerpen met bewoners

Samen met woningbouwcorporatie Domesta zijn we een aanpak gaan verkennen waarbij bewoners de kans krijgen vraag gestuurd hun eigen wijk te verduurzamen. Domesta is op zoek naar manieren om in wijken, waar in dezelfde huizenblokken huur en koop bezit gemengd door elkaar zit, toch tot een verduurzamingsaanpak te komen, waarbij zoveel mogelijk mensen meedoen. De Natuur en Milieufederatie Drenthe zoekt een geschikte locatie om het proces met bewoners aan te kunnen gaan. Het resultaat van de casus is dat we een goede samenwerking met Domesta hebben opgebouwd en een geschikte wijk in Schoonebeek hebben gevonden waar we de droomwijken aanpak kunnen gaan uitproberen en bewoners kunnen gaan begeleiden bij het realiseren van hun besparingsambities. Het vervolg van de casus is ondergebracht in project Burgerkracht voor Duurzame Droomwijken, samen met de twee andere locaties die vanuit dat project begeleid worden.

Denktank zorg en duurzaamheid

Parallel aan de casussen hebben we de Denktank Veensprong opgericht. In deze Denktank hebben we onze stakeholders (ook van buiten het project) uitgenodigd deel te nemen en mee te denken over kansen voor de Veenkoloniën/Drenthe rondom de gecombineerde thema's zorg & duurzaamheid. De Denktank heeft twee bijeenkomsten voor de stakeholders georganiseerd met lezingen en groepsdiscussie. Tijdens de derde bijeenkomst hebben we een werkbezoek gebracht aan de voorbeeldwoning van het Fijn Wonen concept van Van Wijnen in Gorredijk. In de Denktank hebben we samengewerkt met de RUG (dhr. John van Meurs) vanuit het Healthy Aging programma. De Denktank heeft geresulteerd in voorlichting van de deelnemers en stakeholders binnen een heel nieuw deelthema, en nieuwe samenwerkingen opgeleverd. Intussen werken we verder aan het concretiseren van projectkansen vanuit dit integrale duurzaamheidsthema.

Bouwstenen inbreng provinciaal programma

In het najaar zijn we aanbevelingen, geleerde lessen en input voor het aangekondigde provinciale actieprogramma Energieneutraal Wonen gaan verzamelen, aan de hand van onze ervaringen binnen De Veensprong.

Op 14 december hebben we vanuit De Veensprong bij de provincie Drenthe een werkatelier verzorgd waarin we gedeputeerde Stelpstra en een provinciale 'expeditieleider' die het energieneutraal wonen actieprogramma gaat samenstellen, van input hebben voorzien. De gedeputeerde heeft ons verzocht de statenleden ook mee te nemen in ons verhaal en hun kennisniveau op het onderwerp te verhogen. Begin 2016 bepalen we hoe we hieraan vorm gaan geven. Met onze inzet op het energieneutraal actieprogramma streven we naar een programma dat vanuit het Drentse veld komt en Drenthe als zodanig de beste kansen op energieneutraal wonen biedt.

Producten

- Kick-off bijeenkomst casussen/pilots
- 9 casusbijeenkomsten (3 per casusgroep)
- Herzien projectplan De Veensprong
- 2 stakeholder-voorlichtingsbijeenkomsten over zorg& duurzaamheid/healthy aging, in de vorm van De Denktank
- Werkbezoek met de stakeholders aan de Fijn Wonen voorbeeldwoning van Van Wijnen, in Gorredijk.
- Projectvoorstel voor Duurzame droomwijken aanpak met Domesta
- Ronde Tafel Bijeenkomst zomer 2015
- Werkatelier met presentaties en aanbevelingen voor het provinciale Energieneutraal Wonen plan
- Matrix stapsgewijze aanpak NOM/ Lefier + bouwbedrijven.

4.11 Burgerkracht voor duurzame woonwijken / kill the bill

Inleiding

Burgerkracht voor Duurzame Woonwijken is een experiment, gericht op het ontwikkelen en stimuleren van de vraagzijde van de bewoners in plaats van de aanbodzijde van de bouwers, installateurs en energieadviseurs. De bewoners samen verduurzamingsconcepten en financieringsoplossingen helpen ontwikkelen voor de woning en de wijk en alles wat we leren vervolgens delen. Kortom: met de spierballen van burgerkracht duurzame droomwijken ontwikkelen.

Activiteiten en resultaten

Na een intensief voortraject waarin met verschillende stakeholders is gezocht naar de meest passende aanpak en mogelijke cases, bleken er voldoende kansen te zijn om met drie bewonersgroepen in Drenthe aan de slag te gaan:

De Wouden, Assen

Bewoners van deze wijk hebben elkaar opgezocht omdat de asbestdaken volgens recent vastgestelde regelgeving voor 2024 vervangen dienen te zijn. De insteek van het bewonersinitiatief is om dit in verband met mogelijke kostenreductie gezamenlijk op te pakken, maar ook om het direct te combineren met het energiezuiniger (en levensloopbestendiger) maken van de woningen. Dit initiatief bevindt zich nog in een pril stadium en er is door de initiatiefnemers nadrukkelijk aangegeven dat er een grote behoefte bestaat aan ondersteuning. Burgerkracht voor Duurzame Woonwijken biedt voor de bewoners de mogelijkheid om bij de vele ingewikkelde vragen antwoorden te zoeken en samen met bewoners te gaan ontwerpen aan oplossingen. Gemeente Assen, Drenthe in Transitie en woningbouwcorporatie Actium zijn betrokken.

Paterslaan, Gasselternijveenschemond

In Gasselternijveenschemond is door het Dorpsenergieteam (DET) aangegeven dat ze kansen zien om de ambities van het project Burgerkracht voor Duurzame Woonwijken te realiseren voor een groep woningen aan de Paterslaan. Deze woningen zijn gebouwd rond 1910 en hebben energielabel G. Het gaat om in totaal 14 (koop)woningen van twee verschillende typen. Aan de hand van een globale energiescan van één of twee van deze woningen, wordt met de bewoners in beeld gebracht welke aanpak kan leiden tot een aanzienlijke reductie van energielasten, waarbij ook de woonomgeving mee wordt genomen. Gemeente Aa en Hunze en het energiebureau voor de Veenkoloniën zijn betrokken.

Julianalaan, Schoonebeek

Voor 2017 staat bij Domesta een groot onderhoud op het programma voor de Julianalaan in Schoonebeek. Het betreft verschillende blokken woningen uit de jaren '70 en een deel van de woningen is in het verleden verkocht. Als de huurwoningen worden aangepakt, heeft dat ook consequenties voor de (waarde van) de koopwoningen. Domesta streeft daarom naar een integrale aanpak en ziet daarbij veel mogelijkheden om dit samen met de huidige bewoners te doen. Domesta omarmt de ambities zoals die zijn verwoord binnen het project Duurzame Woonwijken en als ze in 2017 met het onderhoud willen beginnen, zullen nu al de eerste activiteiten moeten worden ontwikkeld om samen met bewoners te gaan 'ontwerpen'.

Community of Practice: 'Energiearmoede'

Het probleem dat bij alle cases een rol speelt, is dat de energiekosten voor veel woningeigenaren de laatste jaren flink zijn gestegen (tot meer dan 10% van het besteedbaar inkomen). Tegelijkertijd beschikken mensen uit lagere inkomensklassen niet over mogelijkheden om die kosten terug te brengen door te investeren in energiebesparende maatregelen. Omdat de woningen bovendien vaak 'onder water' staan, biedt bijvoorbeeld een uitbreiding van de hypotheek ook geen oplossing. Om dit probleem beter in kaart te brengen en bovendien te zoeken naar oplossingen, organiseren we in het kader van het project een Community of Practice met experts die vanuit verschillende invalshoeken tegen deze problematiek aankijken. De eerst opzet van deze CoP is gereed en gesprekken met mogelijke deelnemers zijn gaande. Begin 2016 zal de eerste bijeenkomst georganiseerd worden.

Producten

- Drie verschillende cases zijn in gang gezet:
 - Samen met de meest betrokken actoren is per case een globale aanpak vastgesteld en worden de eerste concrete stappen richting een ontwerp 'van onderaf' ondernomen.
 - Voor de cases 'De Wouden' en 'Paterslaan' zijn de eerste bewonersbijeenkomsten gepland. Op basis van die bijeenkomsten zal duidelijk worden hoe het proces verder zal worden ingericht en hoeveel bewoners daar actief bij betrokken zullen zijn.
 - Voor de case 'Julianalaan' geldt dat de aanpak nog verdere uitwerking krijgt met Domesta.

4.12 Drentse Voetafdruk in bedrijf

We hebben in 2015 een eerste oriëntatie uitgevoerd op de mogelijkheden om voor en in samenwerking met Drentse bedrijven een Voetafdruk te ontwikkelen. Inspirerende voorbeelden daarbij zijn het koploperproject dat in provincie Friesland functioneert en een Brabants project dat door onze collega's is ontwikkeld.

Binnen en in aansluiting het MKB project voor energiebesparing wilden we deze aanpak –te beginnen met de CO2 voetafdruk- verder ontwikkelen. We hebben hier een aantal malen voorstellen voor gedaan en zij hierover met Park management Drenthe, de trekker van het bespaarproject in gesprek.

Producten

- Oriëntatie op aanpak voetafdruk Drentse bedrijven.

4.13 Projectontwikkeling/innovatie

Activiteiten en resultaten

iCope project

In 2015 hebben we als 'co-beneficiary' samen met de provincie Drenthe en de 'lead partner' provincie Fryslân gewerkt aan de ontwikkeling van het iCope-project (Innovative Cooperatives in Energytransition Regions) binnen het Interreg VB Noordzeeprogramma. Het hoofddoel van dit project was het versterken van lokale energie-initiatieven. Drieëntwintig organisaties uit zes landen rondom de Noordzee hebben hiervoor een gezamenlijk projectvoorstel uitgewerkt en ingediend. De beoogde bijdrage van de Natuur en Milieufederatie Drenthe aan dit project was het verbinden en ondersteunen van innovatieve lokale energie-initiatieven in Drenthe bij het realiseren van een energieneutrale woonomgeving (buurt, wijk of dorp). Eind 2015 werd duidelijk dat het project helaas zou worden afgewezen door de Europese selectiecommissie. Begin 2016 zal door de partners een nieuwe poging worden gedaan, waarbij onze bijdrage aanzienlijk kleiner zal zijn als gevolg van een andere inhoudelijke en organisatorische insteek.

Vervolg Drents Energie Loker, Zon zoekt Drent en 'Warmpjes' 2016

Eind 2015 hebben we op verzoek van de provincie en het Drentse Energieloket een projectplan opgesteld voor het vervolg van het Drents Energie Loker en vervolgcampagnes voor Zon zoekt Drent en de campagne Drent zit er warmpjes bij in 2016.

Windenergie

Landelijk leveren we als partner van het SER akkoord o.a. bijdragen aan de borgingscommissie, met name bij de onderdelen energiebesparing en wind op land. Eind 2015 hebben we bijgedragen aan de voortgangsrapportage van het energieakkoord, met nadruk op de onderdelen energiebesparing in de woningbouw en windenergie.

Bij dat laatste onderdeel hebben we ons ingezet voor verdere verbetering van afspraken met ontwikkelaars van windmolens over de aanpak van wind op land. We streven naar meer betrokkenheid van omwonenden en betere afspraken over verdeling van lasten en lusten o.a. op basis van een gezamenlijk ontwikkelde gedragscode.

Het effect van onze inzet is dat de problematiek m.b.t. het draagvlak en het belang van een andere aanpak door het Ministerie van Economische Zaken en de ontwikkelaars verenigd in het NWEA steeds meer worden onderkend. We hebben vervolgens voor het ministerie een projectaanpak ontwikkeld die gericht is op verbetering van de aanpak van wind op land. Ambitie is daarin o.a. te komen tot een breed gedragen *green deal* m.b.t. een vernieuwde aanpak voor wind op land. Hier zal in 2016 uitvoering aan worden gegeven.

Producten

- Noordelijk Samenwerkingsproject lokale energie-initiatieven
- Projectvoorstel Drents Energie Loket en campagnes 2016
- Landelijk samenwerkingsproject Wind op Land

5. Programma Samen werkt

5.1 Het Drentse Duurzaamheidsknooppunt

Inleiding

Met het Drentse duurzaamheidsknooppunt geven we op actieve wijze invulling aan onze rol als ondersteuner en verbinder van mensen en organisaties, die zich inzetten voor een mooi en duurzaam Drenthe. We onderhouden contacten met meer dan 100 verschillende lokale duurzaamheidsinitiatieven en ondersteunen die bij hun inzet voor een duurzame samenleving. De 270 supporters van de Natuur en Milieufederatie Drenthe betrekken we bij ons werk door ze uit te nodigen voor bijzondere bijeenkomsten en excursies. Ook verzorgen we vanuit het duurzaamheidsknooppunt de afstemming tussen de activiteiten van de verschillende Drentse groene organisaties.

Activiteiten en resultaten

Service en dienstverlening aan lokale duurzaamheidsinitiatieven

Via onze interactieve website 'kiekopdekaartvandrenthe.nl' maken we zichtbaar waar en op welke wijze (groepen) mensen zich inzetten voor een mooi en duurzaam Drenthe. Op deze website zijn niet alleen de 39 groepen die bij ons zijn aangesloten op de kaart gezet, maar ook de plusminus 70 energie-initiatieven waarmee we vanuit het Servicepunt Energie Lokaal contacten onderhouden. Deze website houden we levend en actueel door actief het contact te onderhouden met groepen en door vraaggericht ondersteuning te bieden bij hun werkzaamheden. Daarnaast biedt de website de mogelijkheid aan natuur- en milieugroepen om zelf ideeën en initiatieven te etaleren en elkaar gericht op te zoeken. Met een nieuwe rubriek Ziel in de Ziezo! hebben we vanaf de zomer een nieuwe mogelijkheid gecreëerd om elke editie enkele Drentse Duurzaamheidsinitiatieven voor het voetlicht te halen. Ook via Facebook leggen we verbindingen met (nieuwe) lokale initiatieven.

Een succesvol gebleken werkwijze om onze supporters en de vele duurzaamheidsinitiatieven te betrekken bij ons werk en onderling te verbinden, is de organisatie van inspirerende netwerkbijeenkomsten. Daarbij hebben we er dit jaar voor het eerst voor gekozen om bij elke bijeenkomst het podium te bieden aan verschillende lokale duurzaamheidsinitiatieven. In 2015 organiseerden we drie van dit soort bijeenkomsten:

Op 24 april namen bijna 40 mensen deel aan de 'supporters- en groependag' die we organiseerden in 't Struunhuus in Hogeveen. Drie verschillende duurzaamheidsgroepen en een van onze supporters maakten daarbij in kort bestek duidelijk hoe zij een bijdrage leveren aan een duurzamer Drenthe. Ook was in het programma een inspirerende presentatie opgenomen van Michiel Hobbelt, die vanuit verschillende invalshoeken duidelijk maakte dat duurzaam leven een mens gelukkig maakt. De dag werd afgesloten met een netwerkborrel waarbij we ook kennismaakten met een biologische cateraar uit Meppel.

Samen met de andere groene organisaties die in Drenthe actief zijn, organiseerden we op 11 september de inspiratiemiddag 'Groen Drenthe Werkt'. Eén van de 24 workshops tijdens die middag werd verzorgd door twee van onze vrijwilligers van de 'Voetspot'. Ruim 300 'groene vrijwilligers' waren aanwezig, waarvan naar schatting 25 mensen die specifiek door ons waren uitgenodigd. Over de achtergrond en opzet van dit evenement verderop meer.

Op meerdere plaatsen in Drenthe wordt hard gewerkt aan een energieneutraal en groener Drenthe. Speciaal voor Drentse natuur-, milieu- en energiegroepen en onze supporters organiseerden we op vrijdagmiddag 11 december een inspiratietour langs verschillende plekken waar dit goed zichtbaar is. Met een vrijwel volle bus brachten we een bezoek aan huurwoningen in Nieuw-Buinen die energieneutraal zijn gerenoveerd in opdracht van Lefier en aan een bedrijventerrein in Gasselternijveen, dat met inbreng van omwonenden aanzienlijk is 'vergroend'. Aan de hand van twee lezingen in 'De Spil'; een dorpshuis 'nieuwe stijl' in Gasselternijveen, werd bovendien duidelijk hoe inwoners van Drenthe zelf een bijdrage (kunnen) leveren aan het verminderen van de CO₂-uitstoot. We sloten de tour met een netwerkborrel met (uiteraard) duurzame hapjes.

Uit de evaluatie van de bijeenkomsten blijkt dat de deelnemers zeer tevreden waren over de inhoud en opzet. Het aantal deelnemers blijft echter nog achter bij de verwachtingen, waardoor het doel van de bijeenkomsten (inspiratie en verbinding) nog bij een te kleine groep mensen wordt behaald. In 2016 gaan we hieraan werken door de frequentie te verhogen, intensiever te communiceren en ruimer van tevoren inplannen.

In 2014 is samen met STAMM, Landschapsbeheer Drenthe (LBD) en de Brede Overlegkring Drentse Dorpen (BOKD) gewerkt aan de ontwikkeling en communicatie van het platform 'Burgerkracht in Drenthe'. Doel hiervan was om de service- en dienstverlening aan lokale groepen op verschillende thema's te versterken en af te stemmen met online- en offline activiteiten. Het online platform functioneert nog steeds, maar helaas heeft de samenwerking in 2015 niet geleid tot een verdere doorontwikkeling van de gezamenlijke service- en dienstverlening aan groepen. Hieraan ligt ten grondslag dat vooral STAMM dit jaar andere prioriteiten moest stellen. Met BOKD en LBD hebben we zelf, op projectbasis, in 2015 wel regelmatig afgestemd om de ondersteuning van lokale initiatieven te versterken en stroomlijnen.

Algemene Vergadering van Aangesloten Organisaties

Voor de bij ons aangesloten groepen organiseerden wij op 24 april, voorafgaande aan de supporters- en groependag, de jaarlijkse Algemene Vergadering. Belangrijkste agendapunt was de aanpassing van de bestuursstructuur.

Eind 2015 betrokken we de aangesloten groepen bij het proces dat gaat leiden tot onze nieuwe Beleidsvisie voor de periode tot en met 2020. Hiervoor organiseerden we een discussiebijeenkomst, vooraf gegaan door inhoudelijke bijdragen van Jan-Paul van Soest en Jerphaas Donner. Deze bijeenkomst vond begin 2016 plaats.

Pluk van de Pettefletprijs

De Pluk van de Pettefletprijs wordt elke twee jaar uitgelooft door Vroege Vogels en De Natuur en Milieufederaties en is bestemd voor het beste plan om natuur en milieu in Nederland te verbeteren. Aan de landelijke verkiezing gaan provinciale voorrondes vooraf. In Drenthe leverde onze oproep vijf hoogwaardige inzendingen op. Op 24 april reikten we de Drentse Pluk van de Pettefletprijs uit aan drie kandidaten die de meeste stemmen kregen van de publieksjury: de *tuinbank van Het Andere Hout* (270 stemmen), *Speelnatuur in het Steenbergerpark van Grietje Loof* (199 stemmen) en de *Wildpluktuin van Pommona* (154 stemmen). Alle drie inzendingen bleken stuk voor stuk 'Plukwaardig' en getuigden van grote betrokkenheid van mensen bij de eigen groene leefomgeving. De Tuinbank van Het ander hout werd door ons doorgestuurd naar de landelijke finale maar viel daar helaas niet in de prijzen.

Natuurbeschermingsoverleg

De Natuur en Milieufederatie Drenthe is voor beleidsmakers en bestuurders het centrale aanspreekpunt op het gebied van natuurbescherming in de provincie. Daarnaast spelen wij een belangrijke rol in het afstemmen van de activiteiten van de verschillende organisaties en in een zo efficiënt mogelijke verdeling van het natuurbeschermingswerk. Dat doen wij onder meer via het natuurbeschermingsoverleg, dat door ons wordt georganiseerd en voorgezeten.

In 2015 hebben we het natuurbeschermingsoverleg acht keer georganiseerd. Naast de Natuur en Milieufederatie Drenthe nemen Het Drentse Landschap, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, het IVN Consulentenschap en de provincie aan het overleg deel. Sinds oktober is ook Landschapsbeheer Drenthe bij het natuurbeschermingsoverleg aanwezig. Belangrijke terugkerende onderwerpen waren dit jaar: het natuurgebeelid, de ruimtelijke ordening en het waterbeleid.

Er heeft onder meer afstemming plaatsgevonden over onze inbreng bij het Programma Natuurlijk Platteland, de Nota Grondbeleid, het Natuurbeheerplan 2016 en de nieuwe wet Natuurbescherming. Verder zijn dit jaar in het overleg onder meer de plannen voor de nieuwe gasleiding en gaslocatie in Westerveld, het transferium De Punt, de visie Gasselterveld en de snelfietsroute Leek-Groningen besproken. Ook heeft afstemming plaatsgevonden over grotere bestemmingsplannen, zoals buitengebied Aa en Hunze en Westerveld. Dit heeft geleid tot overeenstemming over en stroomlijning van gezamenlijke acties en reacties op de plannen.

Waterschap Vechtstromen heeft in het natuurbeschermingsoverleg het concept voor de nieuwe drainagekaart toegelicht. Wij hebben geadviseerd om het kader voor de vergunningverlening voor drainagemiddelen, voor wat betreft de Natura 2000-gebieden, op te nemen in de beheerplannen voor

deze gebieden. Ook heeft waterschap Vechtstromen de herijking van de wateropgave Zuidoost Drenthe toegelicht.

Tenslotte heeft afstemming plaatsgevonden over onze inbreng bij de Gebiedsontwikkeling Uffelte Ruinen en de provinciale beekdalenpilots Achterste Diep en Dwingelderstroom.

Daarnaast hebben wij vier keer een afstemmingsoverleg voor de directeurs van Het Drentse Landschap, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, het IVN Consulentenschap en Landschapsbeheer Drenthe georganiseerd.

In oktober is onder de vlag van Groen Drenthe Werkt een excursie voor de nieuwe statenleden georganiseerd over een integrale gebiedsgerichte aanpak. In Noord-Drenthe hebben we slimme combinaties laten zien van beleven, benutten en beschermen.

Producten

- Actueel en dynamisch overzicht van ruim 100 Drentse duurzaamheidsinitiatieven op de website 'Kiekopdekaartvandrenthe.nl'
- Drie inspirerende netwerkbijeenkomsten voor lokale duurzaamheidsgroepen en supporters van de Natuur en Milieufederatie Drenthe
- Zie! als rubriek binnen de digitale nieuwsbrief waarin op basis van door ons gehouden interviews elke aflevering het podium wordt geboden aan tenminste twee lokale duurzaamheidsinitiatieven
- Coördinatie en uitwisseling inbreng Drentse natuurbeschermingsorganisaties en uitbouw en stroomlijning communicatie rondom deze samenwerking met Groen Drenthe Werkt!
 - (Mede)organisatie inspiratiemiddag voor groene vrijwilligers
 - Excursie voor (nieuwe) statenleden
- Onderdeel van onze serviceverlening betreft de beantwoording van een grote diversiteit van inhoudelijke vragen van individuen. In 2015 ging dit om ruim 30 vragen
- Er is een keer een peiling voorgelegd aan de 700 panelleden van De Groene Peiler. Het thema was 'Wij maken het donker'. 129 panelleden hebben de peiling ingevuld
- Acht keer provinciaal natuurbeschermingsoverleg
- Vier keer natuurbeschermingsoverleg directeurs.
- Excursie integrale gebiedsaanpak voor nieuwe statenleden

5.2 Festival Groen Drenthe Werkt

Activiteiten en resultaten

De samenwerking tussen Landschapsbeheer Drenthe, Het Drentse Landschap, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, IVN Consulentschap en de Natuur en Milieufederatie Drenthe, heeft zich in 2015, verder versterkt. Daarbij is voortgebouwd op de goede samenwerking die we realiseerden in het kader van de campagne rondom de Provinciale Statenverkiezingen: Groen Drenthe Werkt! Bij de evaluatie van deze campagne werd besloten om voortaan meer gezamenlijke activiteiten te organiseren onder deze vlag. Dit heeft zijn beslag gekregen via de organisatie van een gezamenlijke inspiratiedag voor alle groene vrijwilligers in Drenthe met als thema 'Hoe Wild is Drenthe'.

Deze vond plaats op 11 september rondom de schaapskooi op het Holtingerveld. De communicatie rondom dit evenement vond geheel plaats onder de vlag 'Groen Drenthe Werkt'. Landschapsbeheer Drenthe coördineerde, alle groene organisaties leverden inhoudelijk en organisatorisch hun bijdrage en nodigden hun vrijwilligers uit. Met een opkomst van ruim 300 deelnemers was dit een geslaagd evenement. Afgesproken is dit evenement jaarlijks te organiseren.

Producten

- Voortzetting samenwerkingsverband Groen Drenthe werkt
- Inspiratiedag voor alle groene vrijwilligers

5.3 Communicatie / Ecoweb Drenthe

De Natuur en Milieufederatie Drenthe is - door de goede samenwerking met vrijwel alle groene organisaties - de organisatie die het groene nieuws, initiatieven en ideeën uit Drenthe kan samenbrengen en erover kan communiceren naar verschillende doelgroepen. Hiermee inspireren we mensen met het oog op het vergroten van het milieubewustzijn en zetten we ze aan tot milieuvriendelijk gedrag. Om deze rol een goede invulling te kunnen geven, beschikken we over een mix van (digitale) middelen en netwerken waarmee we ideeën, informatie, nieuws en opinies communiceren. Daarbij zetten we in toenemende mate in op Social Media, die meer mogelijkheden bieden tot interactie en dialoog.

Activiteiten en resultaten

De digitale middelen die in 2015 ons Ecoweb Drenthe vormden, zijn de websites nmfdrenthe.nl en kiekopdekaartvandrenthe.nl, alsmede de digitale nieuwsbrief Ziezo!, de Groene Agenda, Facebook en Twitter. Het bereik van deze middelen is over de hele breedte in 2015 aanzienlijk gegroeid.

Van groot belang voor onze communicatie is de website nmfdrenthe.nl. Hierop komt veel nieuws en informatie samen en presenteren we een overzicht van onze werkzaamheden en projecten. Op de website geven we prioriteit aan de mogelijkheden voor inwoners, bedrijven en overheden om deel te nemen aan natuur- en milieuvriendelijke activiteiten en het verzorgen van een actueel nieuwsoverzicht. Er is een duidelijk zichtbare verbinding gelegd met onze sociale mediakanalen (Facebook, LinkedIn en Twitter).

Kiekopdekaartvandrenthe.nl hebben we in 2015 verder doorontwikkeld. Deze website biedt een interactief middel om op geografische wijze natuur- en milieu issues in kaart te (laten) brengen. Deze digitale kaartmodule is gebruikt om onder andere de natuur-, milieu- en energiegroepen in Drenthe zichtbaar te maken. Ook is de module ingezet voor de campagnes/acties wijmakenhetmooier.nl en wijmakenhetdonker.nl.

In totaal zijn er 8 nieuwsbrieven verstuurd met een frequentie van om de zes weken en is er een speciale Nachtziezo! uitgave geweest in oktober. De Ziezo! richt zich – naast het actuele natuur- en milieunieuws – ook op achtergronden en opiniestukken.

De Groene Agenda biedt een overzicht van de natuur- en milieuvriendelijke activiteiten die er in Drenthe te doen zijn. Deze wordt gevuld met eigen activiteiten, maar ook met die van andere aanverwante organisaties. Abonnees ontvangen deze twee wekelijks in hun mailbox en kunnen de Groene Agenda digitaal raadplegen via de website nmfdrenthe.nl.

In totaal zijn er in 2015 zo'n 90 pers-/nieuwsberichten uitgebracht. Deze zijn verspreid via de website, de Ziezo! en via Twitter. Aankondigingen voor activiteiten en terugblikken zijn actief gedeeld op Facebook. Facebook is daarnaast actief ingezet om activiteiten op natuur- en milieugebied te delen en te liken.

Producten

- De website nmfdrenthe.nl is zeer goed bezocht: het aantal bezoekers is ten opzichte van 2014 gestegen van 27.819 naar 57.128 en het aantal unieke bezoekers van 18.354 naar 38.577. Dit komt neer op een verdubbeling
- De interactieve website kiekopdekaartvandrenthe.nl is ingezet voor twee projecten waarbij inwoners van Drenthe zelf een melding konden plaatsen: wijmakenhetdonker.nl en wijmakenhetmooier.nl.
- Groene Agenda: het aantal abonnees is gestegen van 522 in 2014 naar 618 eind 2015
- 8 maal de digitale nieuwsbrief de Ziezo!: van 2.196 abonnees eind 2014 naar 2.239 abonnees eind 2015
- Facebook pagina NMFDrenthe: van 267 likes in 2014 naar 361 likes in 2015.
- Twitterkanaal: van 379 volgers in 2014 naar 525 volgers eind 2015
- LinkedIn netwerk van in totaal meer dan 3.000 contacten van de medewerkers van de Natuur en Milieufederatie Drenthe.

5.4 Verklein de Drentse Voetafdruk

Activiteiten en resultaten

De Natuur en Milieufederatie Drenthe ondersteunt en motiveert inwoners van Drenthe met een groen hart bij het uitdragen en versterken van hun duurzame consumentengedrag op zodanige wijze dat steeds meer inwoners van Drenthe duurzamer gaan consumeren. De Drentsevoetafdruk.nl is daarbij een instrument dat door ons in 2014 is geïntroduceerd en dat ingezet kan worden om consumentengedrag inzichtelijk te maken m.b.t. de grootte van de individuele ecologische voetafdruk. Door te laten zien dat je met kleine stappen al veel verschil kunt maken, maken we duurzaam gedrag leuk en haalbaar. Vervolgens brengen we deze positieve houding steeds een stapje verder tot daadwerkelijk duurzamer gedrag en een kleinere Drentse Voetafdruk. In 2015 is het aantal mensen dat de scan heeft ingevuld, gestegen naar 1420 (was 1165 eind 2014).

De Voetspot

In 2015 is ervoor gekozen om samen met een actieve groep vrijwilligers de invulling van de Drentse Voetafdruk verder vorm en inhoud te geven. Hieruit is een dynamische werkvorm ontstaan, waarbij 8 vrijwilligers zichzelf de uitdaging hebben gesteld om hun voetafdruk te verkleinen door (voornamelijk) anders om te gaan met hun voedsel. De ervaringen en tips die ze hierbij opdoen delen ze via een gezamenlijk blog voetspot.nl en op hun gezamenlijke Facebookpagina. Daar waar relevant zijn ze aanwezig op markten en bijeenkomsten of geven workshops over het verkleinen van je ecologische voetafdruk (bijvoorbeeld bij de vrijwilligers dag Groen Drenthe Werkt en bij de opening van het nieuwe Duurzaamheidscentrum in Assen). Hiervoor hebben we ook een tool box aan middelen ontwikkeld, waaronder persoonlijke inspiratiekaarten van de vrijwilligers en stand materiaal, om fysiek uit te kunnen delen en nieuwe volgers te kunnen werven.

Om de verhalen echt van en voor Drentse inwoners te laten zijn, is gekozen voor een nieuwe werkvorm waarbij de vrijwilligers zelf medebepalend zijn voor de vorm, inhoud en strategie. Onze inzet was er dan primair ook op gericht om een voorhoede groep te werven en te vormen, die als rolmodel wou en kon fungeren om anderen tot duurzamer gedrag te inspireren. Dit heeft geresulteerd in een groep van 8 vrijwilligers, die onder de naam Voetspot hun gezamenlijk missie uitdragen. In 2015 zijn hiervoor 5 bijeenkomsten gehouden om van gedachten te wisselen en de Voetspot invulling te geven.

Binnen de ecologische voetafdruk is het thema voedsel voor 30% bepalend voor de grootte van onze voetafdruk. Voedsel is een thema dat leeft en 'in' is. Daarom is ervoor gekozen om de Voetspot in 2015 vooral te richten op het thema voedsel. De voorhoede groep vormt de basis van een grotere beweging in Drenthe, die bewust en duurzaam om wil gaan met voedsel. Iedere vrijwilliger heeft zichzelf een specifieke uitdaging gesteld, bijvoorbeeld meer lokaal eten, minder zuivel, minder afvalresten, etc., waarmee ze hun ecologische voetafdruk kunnen verkleinen. De ervaringen, succesverhalen maar ook dilemma's schrijven ze op in hun digitale en gezamenlijk blog voetspot.nl en delen ze via de Facebook community. Minimaal twee keer per week verschijnt er een nieuw blog. Deze wordt naast de Facebook community ook maandelijks gedeeld via de nieuwsbrief van de Voetafdruk.

De regionale en lokale media hebben al diverse keren aandacht besteed aan de activiteiten van de Voetspot, waaronder twee TV items op RTV Drenthe en een radio-interview op radio Drenthe bij de start van de Voetspot.

Producten

- Een actieve voorhoede groep van 8 vrijwilligers die hun ecologische voetafdruk willen verlagen.
- Het gezamenlijk blog Voetspot.nl met 4.236 unieke bezoekers (in de maanden juli t/m december 2015) en 5.441 bezoeken
- De Facebook community met 354 volgers, minimaal 3 berichten per week en veel interactie
- Een toename van het aantal ingevulde voetafdruk scans van 1285 in juni 2015 naar 1420 eind 2015 (op drentsevoetafdruk.nl).
- Maandelijks digitale nieuwsbrief met ongeveer 45 lezers
- Twee TV items en één radio-interview en diverse nieuwsberichten
- Een nieuwe interactieve en dynamische werkvorm met vrijwilligers.

5.5 Heel Drenthe Zoemt

Het gaat slecht met de wilde bij in Drenthe. Oorzaken zijn het gebrek aan voedsel en nestgelegenheid en het gebruik van bestrijdingsmiddelen. In 2014 is de Natuur en Milieufederatie Drenthe gestart met het opzetten van de campagne 'Heel Drenthe Zoemt'. In 2015 is de campagne uitgebouwd en is met een brede provinciale samenwerking gewerkt aan het verbeteren van de leefomstandigheden voor wilde bijen in Drenthe. De wilde bij stond hierbij symbool voor de verbetering van de biodiversiteit in het algemeen.

De campagne is gestart door de Natuur en Milieufederatie Drenthe, ANV Drenthe, Het Drentse Landschap, Landschapsbeheer Drenthe, Koeman en Bijkerk, Staatsbosbeheer en stichting Bijen & Zzoo. In de loop van het jaar hebben Eelerwoude, Groei & Bloei afdeling Beilen en de Nederlandse Bijenhoudersvereniging zich bij de campagne aangesloten.

Activiteiten en resultaten

Paraplu Heel Drenthe Zoemt

De Natuur en Milieufederatie Drenthe heeft de algemene coördinatie en communicatie verzorgd. Er is een site www.heeldrenthezoemt.nl gebouwd die fungeert als hét bijenportaal van Drenthe. Op de site zijn nieuwsberichten over de bij geplaatst en zijn bijenactiviteiten in Drenthe te vinden (bijenagenda). Verder is op de site informatie over het belang, de bedreigingen en het leven van de bij te vinden. Ook geeft de site voor particulieren, overheden en bedrijven informatie over de mogelijkheden die er zijn om zelf bij te dragen aan het verbeteren van de leefomstandigheden voor de wilde bij. Tenslotte is de bijenkaart op de site te vinden, waarop inwoners van Drenthe bestaande en potentiële bij-vriendelijke locaties hebben gemeld.

Spoor 1: Kennismaking met de bij

Via een serie van activiteiten zijn inwoners van Drenthe geïnformeerd over de bedreigingen en behoeften van (wilde) bijen en de mogelijkheden om daar zelf aan bij te dragen.

Mijn Tuin Zoemt

De Natuur en Milieufederatie Drenthe en Groei & Bloei afdeling Beilen hebben de tuinwedstrijd Mijn Tuin zoemt uitgeschreven. Vraag was wie de meest bij-vriendelijke tuin van Drenthe heeft. Hiermee hebben we aandacht gevraagd voor het feit dat het slecht gaat met wilde bijen en de mogelijkheden om je tuin bij-vriendelijk te maken. Op www.mijntuinzoemt.nl zijn aandachtspunten voor een bij-vriendelijke tuin en een bij-vriendelijke plantenkalender te vinden.

In totaal hebben 31 inwoners van Drenthe hun tuin op www.mijntuinzoemt.nl op de kaart gezet. Uit de deelnemende tuinen zijn 5 tuinen genomineerd. Uiteindelijk heeft een deskundige jury bestaande uit een wilde bijdeskundige, een ecologisch hovenier en een imker de Boerentuin in Eemster uitgeroepen tot de meest bij-vriendelijke tuin in Drenthe.

Het Dagblad van het Noorden heeft in de zaterdagbijlage Wonen & Co uitgebreid aandacht besteed aan de start en de uitslag van de tuinwedstrijd. Ook heeft het TV-programma Roeg! Op 5 september een uitzending gemaakt over bijen, waarin onder meer de winnende tuin was te zien. Tenslotte hebben ook lokale radiostations en lokale bladen uitgebreid aandacht besteed aan de wedstrijd Mijn Tuin Zoemt en in relatie daarmee de bedreigingen van wilde bijen en de mogelijkheden om daar wat aan te doen.

Lezingen over de bij

De Natuur en Milieufederatie Drenthe voor de Drentse imkers op 28 januari een lezing verzorgd over de aanleiding en de opzet van de campagne Heel Drenthe Zoemt. In aansluiting daarop heeft de ANV Drenthe wat verteld over het project Bloemrijke akkers. Dit heeft erin geresulteerd dat de afdeling Drenthe van de Nederlandse Bijenhoudersvereniging zich heeft aangesloten bij de campagne.

Het Drentse Landschap heeft een tweetal lezingen over wilde bijen georganiseerd, op 25 juni in het bezoekerscentrum van het Dwingelderveld in Ruinen en op 20 oktober in informatiecentrum 't Ende in De Wijk.

IVN Eelde-Paterswolde heeft op 18 mei een lezing over nut en noodzaak van bijen als bestuivers georganiseerd.

Kinderactiviteiten

Op 2 april heeft Het Drentse Landschap bij informatiecentrum 't Ende een kinderactiviteit over de honingbij georganiseerd.

IVN Borger-Odoorn i.o. heeft op 13 mei samen met het Hunebedcentrum en Geopark de Hondsrug een kinderactiviteit over bijen en vlinders georganiseerd.

Tentoonstelling

Van 10 april tot en met 1 november is in informatiecentrum 't Ende van Het Drentse Landschap de tentoonstelling *Wat (w)eten we vandaag* te zien geweest. Allerlei aspecten van voedsel uit de natuur, waaronder de rol van bijen als bestuiver, kwamen hier aan bod.

Spoor 2: Bij-vriendelijk groenbeheer

Via een aantal activiteiten hebben we bij-vriendelijk groenbeheer geagendeerd en hebben we verschillende beheerders geïnformeerd over bij-vriendelijk beheer.

Handreiking 'Wilde bijen-beheer'

Eelerwoude en Koeman en Bijkerk hebben samen een uitgebreide handreiking voor bij-vriendelijk beheer opgesteld. Daarin staan per landschapstype concrete beheermaatregelen die voorzien in de behoeftes van de wilde bijen. Deze handreiking is via beide adviesbureaus beschikbaar.

Flyer bij-vriendelijk grasland- en bermbeheer

Om vragen van groenbeheerders over bij-vriendelijk grasland- en bermbeheer te kunnen beantwoorden en bedenkingen weg te nemen, heeft de Natuur en Milieufederatie Drenthe een flyer over bij-vriendelijk groenbeheer gemaakt. Deze flyer gaat onder meer in op de kosten en baten van bij-vriendelijk beheer. De flyer is te downloaden op www.heeldrenthezoemt.nl.

Bijenpraktijkdag

Samen met Landschapsbeheer Groningen en de Natuur en Milieufederatie Groningen hebben we op 11 juni een bijenpraktijkdag voor groenbeheerders en beleidsambtenaren van gemeenten, provincies en waterschappen in Groningen en Drenthe georganiseerd. Tijdens de dag is kennis en informatie uitgewisseld over het gedrag en de leefwijze van wilde bijen. Daarnaast is toegelicht hoe in het dagelijks groenbeheer rekening kan worden gehouden met de bij. Een veldexcursie naar bij-vriendelijk ingerichte terreinen in de gemeente Groningen en Slochteren was onderdeel van het programma. Na afloop hebben de deelnemers een documentatiemap over bij-vriendelijk beheer gekregen. Hierin waren onder meer onze flyer *Bij-vriendelijk grasland en bermbeheer* en de handreiking *Wilde bijen-beheer* van Eelerwoude en Koeman en Bijkerk opgenomen. De presentaties van de dag en alle documentatie, voor zover digitaal beschikbaar, zijn ook nog gemaild naar alle genodigden die niet aanwezig waren.

Bijenwerkplaats

Op 10 september hebben we samen met Eelerwoude voor beheerders van natuurorganisaties de bijenwerkplaats Heel Drenthe Zoemt georganiseerd. Doel van de bijenwerkplaats was om terreinbeheerders te informeren over de mogelijkheden om bij het beheer van natuurgebieden meer rekening te houden met de wilde bijen.

Tijdens de middag zijn de terreinbeheerders geïnformeerd over de levensbehoeften van wilde bijen. Vervolgens zijn in het veld concrete beheersmaatregelen voor verschillende landschapstypen besproken. Na afloop is aan de deelnemers de handreiking 'Wilde bijen-beheer' uitgereikt.

Groenbeleidsplan Midden-Drenthe

De gemeente Midden-Drenthe heeft dit jaar een nieuw Groenbeleidsplan opgesteld. Wij hebben daarbij ingebracht dat we graag zouden zien dat bij-vriendelijk beheer een uitgangspunt wordt in het nieuwe Groenbeleidsplan. De verantwoordelijk beleidsambtenaar heeft vervolgens ook deelgenomen aan de bijenpraktijkdag.

Eind november is het concept Groenbeleidsplan 2016-2025 ter inzage gekomen. Daarin is aangegeven dat bijen bij inrichting en beheer een doelsoort zijn. Daarbij gaat de gemeente vooral kijken naar de randen van de dorpen, groene longen en hoofdinfrastructuur. De gemeente gaat gefaseerd beheren in bosplantsoenen, natuurvriendelijke oevers creëren en bloemrijke bermen ontwikkelen. De gemeente wil binnen 10 jaar minimaal 25 hectare bloemrijk gras realiseren binnen de dorpen.

Spoor 3: Bij-zondere locaties

Via een aantal activiteiten is tenslotte daadwerkelijk gewerkt aan het verbeteren van de leefomstandigheden voor de (wilde) bij in Drenthe.

Drentse zaadmengels

Het zaadmengsel waarmee bijvoorbeeld akkers de voorgaande jaren zijn ingezaaid is niet inheems. Om daadwerkelijk bij te dragen aan de verbetering van de biodiversiteit in Drenthe hebben Landschapsbeheer Drenthe en Cruydt-Hoeck in samenwerking met Het Drentse Landschap, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer en de Werkgroep Florakartering Drenthe een inheems akkermengsel en drie bloemrijke graslandmengsels ontwikkeld. Hiermee kunnen akkers, graslanden en terreinen worden ingezaaid met plantensoorten zoals echte kamille, akkerviooltje en knoopkruid. Soorten die van oorsprong in Drenthe voorkomen en van belang zijn voor vlinders, bijen en zweefvliegen. De zaadmengsels zijn te verkrijgen via Landschapsbeheer Drenthe.

Bloemweides

In het kader van het 50-jarig jubileum heeft de afdeling Beilen van Groei & Bloei in het voorjaar wilde bloemenweiden gerealiseerd in Beilen, Dwingeloo, Orvelte, Westerbork en Smilde. De locaties van de wilde bloemenweiden zijn te vinden op de bijenkaart. Hiermee wil de vereniging van tuinliefhebbers een bijdrage leveren aan de verbetering van de biodiversiteit in Drenthe. Om de wilde bloemenweiden te bekijken zijn ook 3 fietsroutes gemaakt, die via de website van Groei & Bloei Beilen gedownload en geprint kunnen worden.

De Holten Vries

Een werkgroep bewoners uit Vries onderhoudt het gebied De Holten van Staatsbosbeheer. Op verzoek van de werkgroep heeft Diliaan Welink van Eelerwoude hen geadviseerd over een bij-vriendelijke inrichting en beheer van het gebied.

Producten

- Site www.heeldrenthezoemt.nl met bijennieuws, bijenagenda en bijenkaart
- 31 deelnemers tuinwedstrijd Mijn Tuin Zoemt
- Twee keer themapagina over Mijn Tuin Zoemt in zaterdagbijlage Wonen & Co van het Dagblad van het Noorden, item over prijswinnaar in TV-programma Roeg! en veel aandacht voor tuinwedstrijd in lokale media
- Site www.mijntuinzoemt.nl met aandachtspunten bij-vriendelijke tuin en bij-vriendelijke plantenkalender.
- Workshops over wilde bijen tijdens inspiratiemiddag Groen Drenthe Werkt
- Lezingen over wilde bijen
- Kinderactiviteiten over bijen
- Aandacht voor rol bij als bestuiver bij tentoonstelling *Wat (w)eten we vandaag*
- Handreiking 'Wilde bijen-beheer'
- Flyer bij-vriendelijk grasland- en bermbeheer
- 33 deelnemers bijenpraktijkdag voor groenbeheerders en beleidsambtenaren Groningse en Drentse gemeenten, waterschappen en provincies
- Verzending documentatie bij-vriendelijk beheer aan groenbeheerders en beleidsambtenaren
- 10 deelnemers bijenwerkplaats voor beheerders natuurorganisaties
- Inbreng bij Groenbeleidsplan Midden-Drenthe
- Drentse zaadmengsels (akkermengsels en drie bloemrijke graslandmengsels)
- Bloemenweides in Beilen, Dwingeloo, Orvelte, Westerbork en Smilde met daar langs 3 fietsroutes
- Advies bij-vriendelijke inrichting en beheer De Holten.

5.6 Projectontwikkeling en innovatie samen werkt

Activiteiten en resultaten

In 2015 verzorgden wij de landelijke programmaleiding van de samenwerking van de Natuur en Milieufederaties en de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) over Duurzaam Door. Binnen dit samenwerkingsverband richten we ons op het versterken, versnellen en verspreiden van regionale initiatieven voor verduurzaming van de Nederlandse samenleving. In dat kader ontwikkelden we verschillende deelprojecten rondom het thema Voedsel. Goed voorbeeld hiervan is het deelproject 'Verbreden en versnellen van de eiwittransitie', dat heeft geresulteerd in een vorming van een Taskforce eiwittransitie. In 2016 zal dit van oorsprong Overijsselse initiatief worden vertaald naar activiteiten/projecten in meerdere provincies, waaronder Drenthe.

Producten

- Landelijke leeromgeving duurzaamheidsinitiatieven
- Projectontwikkeling eiwittransitie

6. Organisatie en financiën

6.1 Financieel beleid

De Natuur en Milieufederatie Drenthe is een stichting zonder winstoogmerk. Zij ontvangt inkomsten voor het merendeel uit subsidies, fondsen en in beperkte mate uit giften. De besteding van deze inkomsten wordt inhoudelijk verantwoord in ons jaarverslag en financieel in onze jaarrekening. Ons beleid t.a.v. reserves en fondsen is opgenomen in onze jaarrekening. De organisatie beschikt over een minimale continuïteitsreserve voor het opvangen van fluctuerende inkomsten, risico's en voor voldoende liquiditeit. De organisatie heeft geen beleggingen. De financiële middelen zijn ondergebracht op bank- en spaarrekeningen.

6.2 Financieel verslag

De Natuur en Milieufederatie Drenthe kijkt terug op een productief jaar dat wij afsluiten met een licht positief resultaat van € 25.799. Wij kijken met voldoening terug op de totale resultaten. Deze zijn mede tot stand zijn gekomen op basis van de goede samenwerking met tal van partijen en de steun van de provincie Drenthe, de Nationale Postcodeloterij en andere financiers.

Gerealiseerde uren en totale omzet

De tabel op de volgende bladzijde geeft het overzicht van de totaal gerealiseerde uren en kosten per programma weer. Ons totaal aan gerealiseerde omzet en uren lag in 2015 hoger dan begroot (6.850 uren begroot; 8.170 uren gerealiseerd).

Dit heeft vooral te maken met een groter aantal activiteiten binnen het programma Economie op het gebied van energiebesparing (Drents Energie Loket en bijbehorende campagnes) en netwerktaken die we in het kader van de landelijk samenwerking hebben uitgevoerd (Programma Samen werkt – Overige).

Programmarekening 2015 in cijfers									
Programma	Middelen			Uitgaven		Inkomsten			
	Totaal uren programma- begroting	Totaal uren programma- begroting aangepast	Totaal uren gerealiseerd	Totale kosten programma- begroting	Totale kosten gerealiseerd	Provinciaal budget programma- begroting	Provinciaal budget programma- begroting aangepast	Provinciaal budget gerealiseerd	Overige inkomsten gerealiseerd
				euro		euro			
Groen Drenthe									
Adviseren en stimuleren Groen Drenthe	940	1.020	1.004	97.250	109.712	70.000	70.000	73.000	27.360
Projecten	1.280	1.090	1.087	140.000	119.862	82.500	82.500	79.500	37.775
Totaal programma Groen Drenthe	2.220	2.110	2.091	237.250	229.574	152.500	152.500	152.500	65.135
ECO-nomie									
Adviseren en stimuleren ECO-nomie	550	375	354	58.000	36.100	46.000	37.500	35.600	600
Projecten	2.660	3.570	3.797	344.500	414.929	85.000	94.500	96.400	282.090
Totaal programma ECO-nomie	3.210	3.945	4.151	402.500	451.029	131.000	132.000	132.000	282.690
Samen Werkt									
Provinciaal netwerk en Communicatie	600	670	894	72.000	97.720	37.500	37.500	37.500	41.037
Projecten	720	540	561	88.250	64.989	39.000	39.000	37.607	24.315
Overige projecten	100	250	474	10.000	47.750	-	-	-	36.720
Totaal programma Samen werkt	1.420	1.460	1.929	170.250	210.459	76.500	76.500	75.107	102.072
Totaal Exploitatie					103.039-				4.319
Totaal	6.850	7.515	8.170	810.000	788.023	360.000	361.000	359.607	454.216

Resultaat

Totale inkomsten gerealiseerd: € 813.822

Totale kosten gerealiseerd € 788.023

Resultaat gerealiseerd € 25.799

Noot: in deze tabel zijn de totale kosten gepresenteerd op basis van het begrote uurtarief.

In onze jaarrekening presenteren wij deze kosten op basis van het gerealiseerde uurtarief, waardoor er geen sprake meer is van 'doorbelastingsverschillen'.

Het resultaat in deze tabel is vanzelfsprekend hetzelfde al het resultaat in de jaarrekening. Zie ook onderstaande staat van baten en lasten.

6.3 Staat van baten en lasten 2015

		Werkelijk 2015 Euro	Begroting 2015 Euro	Werkelijk 2014 Euro
Baten				
*	Baten uit eigen fondswerving	-	-	-
*	Baten uit gezamenlijke acties	-	-	-
*	Baten uit acties derden	203.026	147.770	205.136
*	Subsidies van overheden	537.483	559.607	455.611
*	Baten uit beleggingen	-	-	-
*	Overige baten	73.313	92.000	69.332
Som der baten		813.823	799.377	730.079
Lasten				
<i>Besteed aan doelstellingen</i>				
*	Uitvoeringskosten Groen Drenthe	203.237	217.000	239.368
*	Uitvoeringskosten ECO-nomie	398.709	409.377	277.225
*	Uitvoeringskosten Samen werkt	186.077	173.000	171.258
*	Overige	-	-	3.052
<i>Werving baten</i>		-	-	-
<i>Kosten beheer en administratie¹</i>		-	-	-
		788.023	799.377	690.903
*	Overschot	25.799	-	39.176
Som der lasten		813.823	799.377	730.079
De bestemming van het resultaat is als volgt:				
*	Continuïteitsreserve	25.799	-	39.176
		25.799	-	39.176

1 De provinciale milieufederaties hanteren voor het inzichtelijk maken van deze kosten een uniforme systematiek die gebaseerd is op de aanbeveling Toepassing van Richtlijn 650 voor Kosten Beheer en Administratie van de Vereniging Fondsenwervende Instellingen (VFI). De kosten voor beheer en administratie worden inzichtelijk gemaakt in de bijlage Toelichting lastenverdeling, maar worden in de staat van baten en lasten toegerekend aan de doelstellingen.

6.4 Meerjarenoverzicht baten en lasten

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Totaal besteed aan doelstellingen ten opzichte van totale baten voor doelstellingen	97%	97%	100%	111%	95%	97%
Kosten eigen fondsenwerving ten opzichte van baten uit eigen fondswerving	0%	0%	0%	0%	0%	0%
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Bestedingen doelstellingen	891.897	952.277	893.787	905.472	690.903	788.023
Baten doelstellingen	916.031	978.497	892.286	813.556	730.079	813.823

6.5 Vooruitblik 2016

De begroting van 2016 gaat uit van een iets hogere projectomzet dan 2015. Daarbij streven we naar een licht positief resultaat, zodat onze continuïteitsreserve – verspreid over meerdere jaren – wordt aangevuld tot een gezond niveau, zonder dat dit ten koste gaat van onze activiteiten. De begroting is als bijlage opgenomen in de jaarrekening 2015.

In 2016 zal onze nieuwe beleidsvisie 2016-2020 worden vastgesteld, inclusief een geactualiseerde meerjarenraming

6.6. Bestuur, directie en medewerkers

In 2015 zijn de statuten van de stichting Natuur en Milieufederatie Drenthe gewijzigd, waarbij de functie toezicht houden ook statutair gescheiden is van de functie besturen. In de verantwoordingsverklaring die hieronder is opgenomen, wordt deze wijziging verder toegelicht.

De statuten zijn bij de Natuur en Milieufederatie Drenthe op te vragen (telefonisch 0592-311150) of via de e-mail: info@nmfdrenthe.nl.

Algemeen bestuur tot 7 oktober 2015

Jacob Gunter, voorzitter
Anneke van Rhijn-Van der Veer, secretaris
Dick Hoorn, penningmeester
Frans Blanckenborg
Tanja Beuling
Gerard van den Berg
Taco van den Heiligenberg
Marianne Hofstee-Van Hoorn

Stichtingsraad vanaf 7 oktober 2015

Jacob Gunter, voorzitter
Anneke van Rhijn-Van der Veer
Dick Hoorn
Frans Blanckenborg
Gerard van den Berg
Taco van den Heiligenberg
Marianne Hofstee-Van Hoorn
Roelinda Alkema, vanaf 10 december 2015

Leden van de Stichtingsraad worden bij coöptatie benoemd voor een zittingsduur van 4 jaar en zijn tweemaal herbenoembaar.

Directie

De directeur van de Natuur en Milieufederatie Drenthe is Reinder Hoekstra.

Nevenfuncties

Naam	Nevenfunctie
R. Alkema	• Medewerker Stichting Zorgboerderij De Naoberhoeve in Echten • lid steunfractie Groen Links De Wolden
T. Beuling	• Clusterhoofd projecten waterschap Hunze en Aa's • Lid ledenraad Univé Stad en Land
G. van den Berg	• lid Algemeen Bestuur waterschap Drents Overijsselse Delta • lid Raad van Toezicht Stichting De Natuur en Milieufederaties
F.G. Blanckenborg	• Voorzitter van Stichting Service Dogs • Penningmeester Van Stichting Activiteitscentrum De Miente. • Penningmeester van Probusclub Oosterwolde.
J.L. Gunter	• Omgevingsmanager en programma secretaris bij het Hoogwaterbeschermingsprogramma; onderdeel POV piping • Voorzitter van de paritaire commissie bij het Waterschapshuis • Voorzitter ledenvereniging A van de "Marieje"; (een Deens verenigingsschip)
T. van den Heiligenberg	• Medewerker Natuurorganisaties in het Waddengebied • Medewerker Programma naar een Rijke Waddenzee
M. Hofstee-Van Hoorn	• Secretaris / penningmeester Stichting Kampvreugd, Ameland • lid Adviesraad Platteland en Kleine Kernen gemeente Tynaarlo
D. Hoorn	• Voorzitter Raad van Commissarissen Rabobank Westerbork • Secretaris / penningmeester Stichting Geiske Bekker Fonds • Penningmeester Stichting Jan Rigterink Fonds
A. van Rhijn-Van der Veer	• Voorzitter Stichting POP Groen • lid Verantwoordingsorgaan Stichting Pensioenfonds Wolters Kluwer Nederland
R.Hoekstra	Geen

Medewerkers

Judith van den Berg, programmaleider
Judith Boekel, communicatieadviseur
Pim Brocades Zaalberg, adviseur omgevingskwaliteit
Marja de Boer, secretariaat
Maud Cramer, schoonmaak
Frank Hart, programmaleider
Reinder Hoekstra, directeur
Geke Horlings, hoofd kantoorzaken
Klaaske Olthof-Waninge, vrijwilliger
Christiaan Teule, programmaleider
Astrid van der Werf, projectmedewerker
Wilma Wervelman, secretariaat
Xandra van Zon, projectmedewerker

Bezoldiging en vergoedingenbeleid

De Natuur en Milieufederatie Drenthe heeft een arbeidsvoorwaardenbeleid dat zoveel mogelijk gerelateerd is aan het arbeidsvoorwaardenbeleid van de provincie Drenthe. Dit geldt ook voor de bezoldiging van de directeur-bestuurder (vanaf 7 oktober 2015). De bezoldiging van de directie wordt gespecificeerd in de jaarrekening.

De leden van de Stichtingsraad (voorheen leden Algemeen Bestuur) ontvangen geen bezoldiging. Ze ontvangen alleen een beperkte vergoeding voor gemaakte onkosten (op basis van declaraties).

Verantwoordingsverklaring Natuur en Milieufederatie Drenthe

De bestuursleden / leden van de Stichtingsraad van de Natuur en Milieufederatie Drenthe onderschrijven de volgende principes:

1. Binnen de instelling dient de functie 'toezicht houden' (vaststellen of goedkeuren van plannen, en het kritisch volgen van de organisatie en haar resultaten) duidelijk te zijn gescheiden van het 'besturen' dan wel van de 'uitvoering'."
2. De instelling dient continu te werken aan een optimale besteding van middelen, zodat effectief en doelmatig gewerkt wordt aan het realiseren van de doelstelling.
3. De instelling streeft naar optimale relaties met belanghebbenden, met gerichte aandacht voor de informatieverschaffing en de inname en verwerking van wensen, vragen en klachten.

In deze verantwoordingsverklaring wordt beschreven op welke manier we in 2015 invulling heeft gegeven geeft aan deze principes.

Ad 1 Functiescheiding tussen toezicht en uitvoering

Bij de NMF Drenthe is de uitvoering van het beleid gescheiden van de functie 'toezicht houden'. In 2015 is de manier waarop deze scheiding plaatsvindt veranderd doordat de bestuursstructuur is geactualiseerd.

Voorheen is de functiescheiding vastgelegd in een afzonderlijk besluit van het Algemeen Bestuur uit 2009 en het directiestatuut uit 2000 en als zodanig toegepast.

Vanaf 7 oktober 2015 is de functiescheiding ook in de statuten vastgelegd. De directie is belast met de (dagelijkse) leiding en de uitvoering van de programma's en activiteiten. De Stichtingsraad heeft tot taak toezicht te houden op het beleid van de directie en de algemene gang van zaken in de stichting. De voorbereidingen van de nieuwe bestuursstructuur zijn al voor 2015 gestart.

Het Algemeen Bestuur heeft op 24 juni 2015 het besluit genomen om de wijzigingen door te voeren, nadat de aangesloten organisaties in april 2015 over het voornemen zijn geïnformeerd en hiermee hebben ingestemd.

Als gevolg van de wijziging van de bestuursstructuur en de statuten zijn in 2015 de afspraken over de taakverdeling tussen directie (bestuur) en Stichtingsraad (toezichthouder) vastgelegd in een geactualiseerd directiestatuut.

Evaluatie van het functioneren van de directie vond plaats op 3 maart 2016 op basis van een gesprek met de voorzitter en een lid van de Stichtingsraad.

Op 25 februari 2016 heeft de Stichtingsraad haar functioneren geëvalueerd aan de hand van de daarvoor vastgestelde leidraad. De daaruit volgende actiepunten zijn in het verslag vastgelegd.

Ad 2 Optimale besteding van de financiële middelen

De stichting NMF Drenthe heeft ten doel het behoud en de verbetering van de kwaliteit van de natuur, het milieu en het landschap en het bevorderen van duurzame ontwikkeling in het bijzonder in de provincie Drenthe, alles in de meest ruime zin. Al onze activiteiten zijn gericht op het realiseren van deze doelstelling.

In 2015 hebben we ons meerjarenbeleid opnieuw onder de loep genomen en daarbij ook de inbreng gevraagd van mensen die met een frisse en inspirerende blik naar ons werk kijken.

De resultaten van de inventarisatie, gecombineerd met de inbreng van actieve Drentse natuur- en milieuvrijwilligers en samenwerkingspartners zullen worden verwerkt in een nieuwe beleidsvisie die naar verwachting in het voorjaar van 2016 zal worden vastgesteld. Daarin leggen we vast op welke werkterreinen en met welke inzet en middelen we het meeste effect kunnen behalen om onze doelstellingen te realiseren.

Verdere optimalisering van de effectiviteit van de organisatie vindt op de volgende manier plaats:

- De directie stelt jaarlijks een werkplan met begroting op, waarin onder meer de gewenste resultaten, begrote kosten en beoogde financiering per project zijn vastgelegd. Het Algemeen Bestuur toetst dit werkplan met begroting en stelt het vast.
- Over de voortgang van het werkplan en de afzonderlijke projecten worden gedurende het jaar voortgangsrapporten opgesteld en voortgangsgesprekken gevoerd. Verder wordt conform de daarover gemaakte prestatieafspraken aan de partners en subsidieverstrekkers (tussentijds) gerapporteerd.
- Aan het eind van het jaar wordt over het geheel van het jaar een activiteitenverslag opgesteld, waarin de besteding van de financiële middelen inhoudelijk wordt toegelicht. In dit verslag worden per programma vastgelegd: de behaalde resultaten, de gerealiseerde producten en de kosten daarvan. Het activiteitenverslag 2015 bevat ook informatie over de gerealiseerde financiering. Bij het opstellen van het activiteitenverslag worden de werkwijzen en behaalde resultaten van de organisatie intern geëvalueerd en worden afspraken gemaakt over verbeteringen van de aanpak in de toekomst.
Het verslag en de evaluatiepunten zijn op het bureau voorbereid en besproken in de vergadering van de Stichtingsraad op 25 februari 2016.
- Het hoofd kantoorzaken stelt een jaarrekening op conform de Richtlijn 650 Fondswervende instellingen. De Stichtingsraad toetst de jaarrekening en keurt deze goed. Bij de jaarrekening stelt de externe account een accountantsrapport op. Deze rapportage wordt in de vergadering van de Stichtingsraad besproken en geëvalueerd.
- De organisatie streeft naar een verantwoorde verhouding tussen productiviteit en overhead. Als referentiepunten hanteren we overheadgemiddelden van vergelijkbare goede doelenorganisaties. Het Algemeen Bestuur heeft in 2012 vastgesteld dat het percentage voor beheer- en administratie niet hoger dan 30% van de totale kosten mag zijn, waarbij het streeft naar een percentage van 20% of lager. In 2015 bedraagt het percentage beheer- en administratiekosten 16%.
- Daarnaast werkt de NMF Drenthe aan optimalisering van haar effectiviteit door:
 - Benchmarking
 - Uitwisseling van kennis over organisatieveranderingen en verbeteringsprocessen met andere provinciale instellingen.
 - Structurele samenwerking en evaluatiegesprekken met plaatselijke groepen, de provinciale milieufederaties, terreinbeheerders en overige partners
 - Monitoring van projectactiviteiten (klanttevredenheidonderzoeken).

Ad 3. Streven naar optimale relaties met belanghebbenden

De NMF Drenthe ondersteunt mensen, die zich actief inzetten voor hun eigen leefomgeving. Zij vervult de functie van ondersteuner, vraagbaak, aanspreekpunt en verbinder van lokale activiteiten in Drenthe. Zij beschikt daarvoor over een breed netwerk aan contacten, die bij deze ondersteuning van dienst kunnen zijn.

Gerelateerd aan de doelstelling van de NMF Drenthe zijn belanghebbenden:

1. plaatselijke groepen en individuen, die zich inzetten voor natuur, milieu en landschap in Drenthe
2. beleidsmakers en beslissers in openbaar bestuur en bedrijfsleven, die invloed uitoefenen op het terrein van natuur, milieu en landschap in Drenthe
3. samenwerkingspartners
4. in natuur, milieu en landschap geïnteresseerde inwoners in Drenthe.

Communicatie

In het besluit Communicatiestrategie Milieufederatie Drenthe 2008-2010 is vastgelegd op welke manier de NMF Drenthe de communicatie met haar belanghebbenden wil verbeteren.

De NMF Drenthe zal zich blijven richten op beleidsbeïnvloeding via bestuurders en bedrijfsleven, maar wil daarnaast zorgen voor een goede en efficiënte informatievoorziening aan een breed publiek; d.w.z. alle in natuur, milieu en landschap geïnteresseerde mensen.

De informatievoorziening is erop gericht om de effectiviteit van de activiteiten van de NMF Drenthe te vergroten. Concrete voorbeelden in 2015 van de uitvoering van de communicatiestrategie zijn:

- Acht maal een reguliere digitale nieuwsbrief de Ziezo!.
- Actuele, overzichtelijke en goed vindbare website nmfdrenthe.nl met meer dan 57.000 bezoekers in 2015. Dit is een verdubbeling van het aantal in 2014.
- De interactieve website kiekopdekaartvandrenthe.nl is ingezet voor twee projecten waarbij inwoners van Drenthe zelf een melding konden plaatsen: wijmakenhetdonker.nl en wijmakenhetmooier.nl.
- Tweewekelijkse Groene Agenda met ruim 600 abonnees.
- Actieve en groeiende social media-kanalen: LinkedIn, Twitter en Facebook.

Het jaarverslag en de jaarrekening van de NMF Drenthe zijn bij de organisatie op te vragen of via de website www.nmfdrenthe.nl te downloaden.

Vrijwilligersbeleid

De NMF Drenthe heeft haar vrijwilligersbeleid vastgelegd in een besluit van 2008. Daarin wordt onderscheid gemaakt tussen:

1. de leden van de actieve achterban, die zich vrijwillig inzetten voor het behoud van natuur, milieu en landschap in Drenthe
2. personen, die zich incidenteel, belangeloos inzetten voor de activiteiten van de Natuur Milieufederatie Drenthe
3. onbezoldigd medewerkers van het kantoor van de Natuur en Milieufederatie Drenthe.

Voor de NMF Drenthe is de inzet van vrijwilligers van groot belang om haar doelstellingen te bereiken. Ze waardeert de inzet en betrokkenheid van de vrijwilligers en stelt zich ten doel deze betrokkenheid in stand te houden en waar het gaat om categorie 1 uit te breiden naar een zo groot mogelijke groep mensen.

Als onderdeel van onze dienstverlening aan vrijwilligers hebben we in 2015 drie inspirerende netwerkbijeenkomsten georganiseerd voor lokale duurzaamheidsgroepen en supporters van de Natuur en Milieufederatie Drenthe. Daarnaast besteden we in onze nieuwsbrief en op onze website aandacht aan lokale duurzaamheidsinitiatieven.

Mogelijkheden inbreng belanghebbenden

Eenieder is vrij om inbreng te leveren en te reageren op onze activiteiten en het te voeren of gevoerde strategische en inhoudelijke beleid. Meningingen, opvattingen of reacties worden zeer op prijs gesteld en worden in de reguliere werkprocessen van beleidsvorming en uitvoering meegenomen.

Tot slot bestaat er voor belanghebbenden de mogelijkheid om een klacht in te dienen bij de NMF Drenthe, als zij het bijvoorbeeld niet eens zijn met de uitvoering van activiteiten of constateren dat er sprake is van inconsistentie van beleid. Voor een correcte verwerking van de klachten is in 2005 de

Klachtenprocedure Milieufederatie Drenthe vastgesteld.

De volledige tekst van de klachtenprocedure is bij de NMF Drenthe op te vragen.

Nationale Postcode Loterij: 2,25 miljoen voor De Natuur en Milieufederaties

In 2016 ontvangen de Natuur en Milieufederaties een bedrag van 2,25 miljoen euro van de Nationale Postcode Loterij voor hun werk voor natuur, milieu en landschap in de provincies. De cheque werd overhandigd tijdens het Goed Geld Gala in Theater Carré in Amsterdam. De Postcode Loterij maakte daar bekend dat zij in 2016 een recordbedrag van 328 miljoen euro doneert aan ruim 100 goede doelen die werkzaam zijn op het gebied van mens en natuur in binnen- en buitenland.

De recordschenking is mogelijk dankzij de 2,7 miljoen trouwe deelnemers: van ieder lot gaat de helft naar het goede doel. De Natuur en Milieufederaties worden sinds 1996 gesteund door de grootste goede doelen loterij van Nederland.

“Wij zijn ontzettend blij met de bijdrage van de Postcode Loterij voor ons werk aan een duurzaam en mooi Nederland”, aldus voorzitter Joris Hogenboom van De Natuur en Milieufederaties. “Hiermee kunnen wij veel mooie projecten realiseren. Deelnemers van de loterij bedankt!”

De Natuur en Milieufederatie Drenthe heeft in 2015 dankzij de deelnemers van de Nationale Postcode Loterij onder meer de projecten Zonnetour, Heel Drenthe zoemt, Drent zit er Warmpjes en verschillende inspirerende bijeenkomsten en excursies voor lokale natuur- en milieuvrijwilligers kunnen realiseren.



Op de foto vlnr: Sonja Sars (Netwerksecretaris De Natuur en Milieufederaties), Michiel Verboven (Managing Director Nationale Postcode Loterij), Corinne Ellemet (Netwerkdirecteur De Natuur en Milieufederaties) en Joris Hogenboom (Voorzitter De Natuur en Milieufederaties).

Foto: Roy Beusker Fotografie